

3. Hutbe (Şıkşıkıye Hutbesi)

Hilafet hakkındaki şikayeti, neden sabrettiği ve halkın kendine biati hususunda

Birinci Bölüm

“Allah’a and olsun ki falan kimse (Ebi Kuhafe oğlu), hilafete göre yerimin, değirmen taşının mili gibi olduğunu bildiği halde hilafeti bir gömlek gibi üzerine giyindi. Oysa sel her zaman benden akar ve hiç bir kuş benim yükseldiğim yüce zirvelere yükselemezdi. Ben de hilafetle kendi arama bir perde gerdim, ondan tümüyle yüz çevirdim.

Başladım kendi kendime düşünmeye; şu kesilmiş elimle hemen atağa mı geçeyim, yoksa şu kapkaranlık körlüğe sabır mı edeyim? Öyle bir karanlık ve körlük ki bu, büyüğü tamamıyla yıpratır, küçüğü tümüyle ihtiyarlatır, mümin kimse de Rabbine ulaşınca dek bu karanlık körlükte sürekli olarak zahmetten zahmete düşer.

Gördüm ki sabretmek akla daha yatkındır, sabrettim. Ama gözümde diken vardı, boğazımda ise kemik. Mirasımın tümüyle yağmalandığını görüyordum. ”

Hutbeye genel bir bakış

Bu hutbe, Nehc’ül Belağa’nın en önemli hutbelerinden biridir. Resulullah’tan (s. a. v) sonraki hilafet ile ilgili konuları, gizlisi saklısı olmaksızın açıkladığı için bir grup

kimsenin velvele koparıp itirazda bulunmasına sebep olmuştur. Bu hutbede Nehc'ül Belağa'nın diğer hutbelerinde olmayan bir takım nükteler yer almıştır. Kısa olmakla beraber ilk halifeler ile ilgili İslam tarihinin özeti konumundadır. Bu hutbede oldukça ilginç ve ince bir takım yorumlar yer almıştır ve bunlar görüş sahibi kimseler için okunması gereken çok önemli konulardır. Bu hutbede yer alan bazı nükteler başka yerde görülmesi mümkün olmayan türden nüktelerdir. Bu hutbeyi şerh ve tefsir etmeden önce bir kaç noktaya işaret etmeyi gerekli görüyoruz:

1- Hutbenin adı

Bu hutbenin adı son cümlesinden alınmıştır. Hz. Ali (a. s) İbn- i Abbas'ın hutbeyi devam ettirmesi hakkındaki isteği üzere ona şöyle buyurmuştur: *“Ey İbn- i Abbas bu azdığında devenin boğazının altında oluşan şişiklikti ki geldi, sonra geri indi. ”* Böylece Hz. Ali İbn- i Abbas'ın konuşmasını devam ettirmesi isteğini red etti. Zira İmam'ı (a. s) o hassas ve ateşli konuşmayı yapmayı hazırlayan hal ve durum tümüyle değişmişti. Orada kalabalık arasında bulunan bir şahıs ayağa kalkarak kendisine bir mektup verdi ve Hz. Ali'nin (a. s) düşüncesini başka konulara yönlendirdi.

2- Hutbenin beyan edildiği zaman

Bu hutbenin beyan edildiği zaman ile ilgili olarak Nehc'ül Belağa'nın şerh edicileri arasında farklı görüşler ortaya konmuştur. Muhakkık Huyi gibi bazıları bu hutbenin içeriğinden, senet ve yollarından istifade ederek bu sözlerin Hz. Ali'nin mübarek ömrünün sonlarında Cemel, Siffin ve Nehrevan savaşlarında ahdini bozanlar, zalimler ve dinden

çıkanlar ile yaptığı savaştan sonra beyan edildiğini söylemişlerdir.¹

3- Hutbenin Okunduğu Yer

Nehc'ul Belağa'yı şerh eden bir grub bu hutbenin okunduğu yer hususunda sessiz kalmışlardır, ama bazıları Hz. Ali'nin (a. s) bu hutbeyi Kufe mescidi minberinde okuduğuna inanmaktadırlar. İbn- i Abbas bu konuda şöyle diyor: “Hz. Ali (a. s) bu hutbeyi Rahbe'de okumuştur.² Hilafetten söz edildiği bir esnada Hz. Ali'nin (a. s) kalbinde büyük bir fırtına koptu ve bu sözleri beyan etti.”

4- Hutbenin Senedi

Hutbenin senedi hakkında da farklı sözler edilmiştir. Bazılarının inancına göre bu hutbe mütevatir hutbelerden biridir. Bazıları ise bunun tam tersine bu hutbenin Hz. Ali'nin (a. s) okuduğu bir hutbe olmadığına inanmaktadır. Bunlara göre Hz. Ali asla hilafet hususunda şikayette bulunmamıştır; dolayısıyla da onlara göre bu hutbe Seyyid Razi tarafından uydurulmuştur.

Meşhur şarih İbn- i Meysem Behrani şöyle diyor: Bu her iki iddia da batıldır ve İfrad veya tefrite düşmüşlerdir. Hutbenin senedi tevatür derecesine ulaşmamıştır. Öte yandan bu hutbenin Seyyid Razi tarafından uydurulduğu iddiası da doğru değildir ve de temelsiz bir iddiadır. (Doğru

¹ Minhac'ul Beraat fî Şerh- i Nehc'il Belaga c. 3 s. 32

² Rahbe aslında geniş yer anlamındadır. Bazılarının inancına göre Kufe'de bulunan bir mahalle adıdır. Bazıları ise Kufe'den sekiz fersah uzakta bulunan bir beldenin adı olduğuna inanmaktadırlar. (Mecme'ul Bahreyn ve Mesadir'ul İttıla')

olan şu ki bu hutbe Hz. Ali'nin (a. s) okuduğu bir hutbedir.
)”¹

Bu hutbenin senedindeki ihtilaf, içinde zayıflık veya belirsizlik olduğu anlamında değildir. Hakeza Nehc'ul Belağa'nın diğer hutbelerinden daha az değerli de değildir. Hatta aksine ileride beyan edileceği gibi bu hutbe çeşitli senetlere sahiptir ve öyle ki Nehc'ul Belağa'nın diğer bazı hutbelerinin bu kadar senedi yoktur.

Dolayısıyla bu hutbe hakkında yapılan eleşitiriler sadece bir grup insanın zihni ve ön yargısıyla örtüşmediği içindir. Bunlar ön yargılarını ve zihniyetlerini bu hutbe ile düzeltmeye kalkışacağına, bu hutbenin senetlerini zayıf göstermeye çalıştılar ve böylece akıllarınca zihniyetlerine zarar gelmesini önlemiş oldular.

Velhasıl bu hutbe için Nehc'ul Belağa dışında zikredilen bazı senetler şunlardır:

1- İbn- i Cevzi, Tezkiret'ul Hevas adlı kitabında şöyle demektedir: “Bu hutbeyi Hz. Ali (a. s) bir kimsenin sorduğu soruya cevap olarak okumuştur. Hz. Ali (a. s) minbere çıkınca o şahıs, “Ne oldu da şimdiye kadar hilafet dizginlerini eline almadın?”² diye sordu.

Bu sözler İbn- i Cevzi'nin bu hutbe için başka bir senedinin de olduğunu göstermektedir. Zira bu gencin sorusu Nehc'ül- Belağa'da söz konusu edilmemiştir. Dolayısıyla İbn- i Cevzi bu hutbe için başka bir yol elde etmiştir.

¹ şerh- u Nehc'il Belağa, İbn- i Meysem, c. 1, s. 251

² Tezkiret'ul Havas, s. 124

2- Meşhur şarih İbn- i Meysem Behrani şöyle diyor: “Bu hutbeyi iki ayrı kitapta gördüm bu her iki kitabın yazılış tarihi de Seyyid Razi’den (r. a.) öncedir. ”

İlk önce “el- İnsaf” adlı kitapta şöyle yazmıştır: “Ebu Cafer b. Kubbe, Mutezile’nin büyük alimlerinden biri olan Ka’bi’nin öğrencisidir ve Seyyid Razi’nin doğumundan önce vefat etmiştir. Ayrıca onun bir nüshasını gördüm ki üzerinde el- Muktedir Billah’ın veziri olan Ebu’l- Hasan Ali b. Muhammed b. Fırat’ın hattı vardı ve bu da, Seyyid Razi’nin doğumundan altmış küsur yıl öncesini ifade etmektedir.

Daha sonra şöyle devam etmektedir: Daha çok bu nüshanın İbn- i Fırat’ın doğumundan bir müddet önce yazıldığını tahmin ediyorum. ”¹

İbn- i Ebil Hadid ise şöyle diyor: Üstadım Vasiti 603 yılında üstadı İbn- i Haşşab’ın, “Bu hutbe uydurulmuş bir hutbe midir?” sorusuna şöyle cevap verdiğini rivayet etmektedir: “Allah’a yemin olsun ki hayır! Ben bu hutbenin Hz. Ali’nin (a. s) sözleri olduğunu, senin adının Musaddık b. Şebib Vasiti olduğunu bildiğim gibi biliyorum. ”

Ben üstadıma, “halkın bir çoğu bu hutbenin Seyyid Razi’nin sözleri olduğunu iddia etmektedir. ” diye söyleyince de bana şöyle cevap verdi: “Seyyid Razi ve benzerleri nerede, bu özel ve beyan güzelliği nerede!” Biz Seyyid Razi’nin risalesini de gördük. Onun düz yazıdaki metodunu, yolunu ve üslubunu da biliyoruz. Bu hutbeyle hiç bir benzerliği yoktur. ”

¹ Şerh- u İbn- i Meysem- i Behrani, c. 1, s. 252

Daha sonra şöyle devam etti: “Allah’a and olsun ki ben bu hutbeyi Seyyid Razi’nin doğumundan 200 yıl önce yazılmış bazı kitaplarda gördüm. Ben bu hutbeyi kimlerin yazdığını ve o hatların hangi alimlere ait olduğunu bile biliyorum. O zamanlar henüz Seyyid Razi’nin babası bile doğmamıştı.”

İbn- i Ebil Hadid ise sözlerinin devamında şöyle diyor: “Ben de bu hutbenin önemli bir bölümünü Mu’tezile’nin büyük alimlerinden olan Ebu’l- Kasım Belhi’nin kitaplarında gördüm. Ebu’l- Kasım Belhi ise el- Muktedir Billah’ın çağdaşı olup, Seyyid Razi doğmadan yıllar önce yaşamıştır. Aynı şekilde bu hutbenin büyük bir bölümü İbn- i Kubbe’nin (ki İmamiyye mütekellimlerinden biridir.) “el- İnsaf” adlı kitabında gördüm. İbn- i Kubbe de Ebul Kasım Belhi’nin öğrencisinden olup Seyyid Razi’den önce yaşamıştır.”¹

Merhum Allame Emini el- Gadir, c. 7, s. 82’de bu hutbenin 28 kaynağını saymaktadır.

Hutbe’nin İçeriği

Daha önce de işaret edildiği gibi tümüyle İslam Peygamberinden (s. a. v) sonraki hilafet meselesi ile ilgilidir. Hz. Ali (a. s) halifeler döneminde vücuda gelen sorunları oldukça anlamlı, ateşli ve etkili ifadelerle açıkça beyan etmiştir. Ayrıca Resulullah’tan (s. a. v) sonra bu makama en çok kendisinin layık olduğunu belirtmekte ve hilafetin neden asıl yörüngesinden çıktığına üzülmektedir.

¹ Şerh- u İbn- i Ebi’l- Hadid, c. 1, s. 205

Hutbenin sonunda ise halkın kendisine biat etme cereyanını anlatmakta ve neden biatlerini kabul ettiğini oldukça güzel ve ilham verici cümlelerle beyan etmektedir.

Şerh ve tefsir

Hilafet meselesi hakkında önemli bir yorum

Bu hutbe, önceden de beyan edildiği gibi Resulullah'tan sonra hilafet çizgisini değiştirmek için yaratılan oldukça şiddetli ve ağır fırtınalara işaret etmektedir. Aynı şekilde Peygamberin hilafet makamına en layık olan insanı, delil ve mantık esasınca ortaya koymaktadır. Ardından da bu olayda hatalara düşülmesi ve Peygamberin hilafet hususundaki açık emrinin görmezlikten gelinmesi akabinde müslümanlar için ortaya çıkan büyük sorunlara işaret etmektedir.

Önce hilafetin ilk aşaması ile ilgili şikayetini ortaya koymakta ve şöyle buyurmaktadır: *“Allah’a and olsun ki falan kimse (Ebi Kuhafe oğlu), hilafete göre yerimin, değirmen taşı¹nın mili gibi olduğunu bildiği halde hilafeti bir gömlek² gibi giyindi. ”*

“Takammeseha” kelimesindeki “ha” zamiri hilafete irca etmektedir. Kamis (gömlek) olarak tabir edilmesi de onun hilafeti örtünmek için bir gömlek ve süs olarak kullandığı

¹ “Reha” kelimesi de değirmen taşı anlamındadır. Bu kelime “nakıs- i vavi” veya “nakıs- i yai” şeklinde de kullanılmıştır. (Son harfi “vav” veya “ya” şeklinde de telaffuz edilmiştir.)

² “Takammese” kelimesi, “gömlek” anlamına gelen “Kamis” kökünden türemiştir. Dolayısıyla da “takammese” kelimesi “gömlek giyindi” anlamındadır.

nüktesine işaretler. Oysa bu büyük değirmen taşı, şiddetli hareketinde düzenini sağlayan, sapsmalardan önleyen, iniş ve çıkışlı buhranlarda kendisini koruyan ve İslam ve Müslümanların menfaatleri doğrultusunda dönmesini temin eden güçlü bir merkeze, mile ihtiyaç duymaktadır. Evet hilafet bir gömlek değildir. Değirmen taşı toplumu döndüren, idare eden bir sistemdir. Aynı şekilde hilafetin de güçlü bir merkeze ihtiyacı vardır. Yoksa hilafet asla birisinin giyineceği ve kendisini örteceği bir gömlek değildir.

Ardından bu anlam için asla inkar edilmesi mümkün olmayan apaçık bir delil zikretmekte ve şöyle buyurmaktadır: “*Oysa sel benden akar¹ ve hiç bir kuş benim yükseldiğim yerlere yükselemezdi.*”

“Yenhedir” (aşağı dökölüyor) ve “layerka” (yükselmiyor, yukarı çıkmıyor) tabirlerinin bir biri karşısında ve iki farklı cihette yer almasının çok ince ve zarif bir nüktesi vardır.

Burada imamın varlığı yüksek zirvelere sahip dağa benzetilmiştir. Bu tür dağların en doğal özelliği, gökten inen her şeyi içinde barındırması, daha sonra geniş topraklara ve vadilere akıtması, bitkiler yeşertmesi ve öte yandan yüksekte uçan hiç bir kuşun zirvesine ulaşamamasıdır.

Bu benzetme Kur’an’da yer alan dağların yeryüzünün güvenliğe ermesindeki rolüne de işaret etmektedir. Nitekim Allah- u Teala şöyle buyurmaktadır: “Sizi sarsmaması için

¹ “Yenhedir” kelimesi “inhidar” maddesinden olup çok/fazla bir şekilde dökölme ve baş aşağı akmak anlamaktadır.

yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı.¹

Evet eğer yüce dağ ağları olmasaydı bir yandan yeryüzünün iç basıncı, bir yandan ay ve güneşin çekim gücü ve denizlerin gel- git olayı, bir yandan da rüzgar basıncı insanlardan her türlü huzur ve güveni kaldırır, gökten inen sular büyük bir sel halinde denizlere akar ve dolayısıyla da çeşme ve nehir şeklinde bir su stokuna sahip bulunmazdık.

Her ümmet için masum, güçlü, uyanık ve bilinçli bir imamın varlığı bir çok huzur ve bereketlerin kaynağıdır. Ayrıca bu tabir hiç kimsenin İmam'ın (a. s) yüce fikirlerine, marifet yüceliğine ve şahsiyetinin künhüne eremeyeceğini de göstermektedir. Büyük üstadı olan Peygamber- i Ekrem ve Masum imamlar dışında hiç kimse onun varlık sırlarını derk edemez.

Ashab, takipçi ve dostlarından herkes bu büyük okyanustan kendi varlık kapasitesi ölçüsünde istifade eder. Ama derinlikleri hiç kimse tarafından bilinemez.²

Ayrıca şu nokteye de dikkat etmek gerekir ki değirmen taşının dönmesi için de nehirlerden istifade edilmektedir. Bu nehirler ise yüce dağlardan akmaktadır. Ayrıca değirmen taşları dağların bir parçası olup deve kayalardan elde edilmektedir. Yukarıdaki tabir ise bütün bu anlamların tümüne işaret ediyor olabilir. Yani ben hem değirmen

¹ Nahl Suresi 15. ayet

² Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin (a. s) sözlerinin gerçeğini anlamak ve ümmetin diğer bireylerinden tartışmasız üstünlüğünü derk etmek için bu kitabın önsözünde yer alan Hz. Ali'nin faziletleri ile ilgili kısa bilgilere baş vurunuz.

taşının miliyim, hem değirmen taşıyım, hem ilim ve bilgiden ibaret olan o döndürücü, harekete geçirici gücüm.

Hakeza aynı şekilde işaret edildiği gibi dağların dorukları, semavi bereketleri kar şeklinde kendi bağrında barındırmakta ve daha sonra yavaş yavaş tedrici bir şekilde buradaki su kaynağını susuz topraklara akıtmaktadır. Bu da Hz. Ali'nin (a. s) vahiy kaynağına ve Peygamberin (s. a. v) sonsuz varlık denizinden faydalanmasına işaret de olabilir.

Bazı şarihler “sel” tabirinin yukarıdaki cümlede Hz. Ali'nin (a. s) sonsuz ilim ve bilgisine gizli bir işaret olduğunu kabul etmişlerdir. Nitekim İslam Peygamberi de (s. a. v), “Ben ilim şehriyim, Ali ise kapısıdır. ”¹ meşhur hadisi de buna işaret etmiştir. Hakeza “De ki: Suyunuz çekilirse söyleyin bakalım, size kim bir akar su getirebilir?”² ayeti ile ilgili olarak İmam Ali bin Musa Rıza (a. s), ayetteki “main mein” (akarsu) kelimesini Hz. Ali'nin ilmi diye tefsir etmiştir.³

Burada insanın aklına şu bir kaç soru takılmaktadır: İlk önce şöyle bir itirazda bulunulabilir: Neden Hz. Ali (a. s) burada kendisini övmektedir? Oysa insanın kendisini övmesi kınanmış bir husustur. Nitekim bir rivayette şöyle

¹ Bu meşhur hadisın Ehl- i Sünnet kaynaklarındaki senetleri için de, İhkak'ul Hak c. 5, s. 480- 501'e müracaat ediniz.

² Mülk Suresi 30. ayet

³ Tefsir- u Nur'is Sakaleyn, c. 5, s. 5, 386 Bu tefsirin, kelimenin zahiri anlamı olan “akarsu” ile de bir çelişirliği yoktur. Nitekim bazı rivayetlerde ise bu kelime İmam'ın varlığı diye tefsir edilmiştir. Dolayısıyla bütün bu anlamların hepsi de ayetin mefhumu için de değerlendirilebilir.

buyurulmuştur: “İnsanın kendisini temiz sayması çirkindir.”

Buna cevap bulmak için dikkat etmek gerekir ki kendini tanıtmak ile övmek arasında büyük bir fark vardır. Bazen halk birinin şahsiyetinden habersizdir ve bu bilgisizliği sebebiyle de ondan yeterince istifade edememektedir. Burada ister insanın bizzat kendisi, isterse de başkası tanıtmaya kalkışırsa asla ayıp değildir. Hatta sevap ve kurtuluş yolu da budur. Bu bir doktorun reçetesinin üst tarafında tıp uzmanlığının niteliğini belirtmesi için yaptığı tanıtıma benzemektedir. Bunlar kendini övmek değildir; sadece sorunlarını halletmek için insanlara yol göstermeye yarar.

Akla gelen ikinci bir soruda şudur: “Oysa sel benden akar ve hiç bir kuş benim yükseldiğim yerlere yükselemezdi.” cümlesi sadece bir iddiadır. Bunun delili nedir?

Bunun cevabı birinci sorunun cevabından daha açıktır. Zira İslam ve Müslümanların tarihi ile az bir ilişkisi bulunanlar Müminlerin Emiri Hz. Ali’nin (a. s) ilim ve bilgideki eşsiz makamını bilir.

Zira Peygamber- i Ekrem’den (s. a. v), Hz. Ali’nin (a. s) geniş ilmi hususunda nakledilen bir çok hadislerin, İslam alimlerinin de belirttiği gibi tüm İslami ilimlerin Hz. Ali’nin (a. s) varlığından vücuda geldiğinin, bütün bu ilimlerin kurucusu sayılmasının¹ ve halifeler zamanında

¹ İbn- i Ebi’l Hadid, Nehc’ul Belağa şerhinde bu konuda geniş bir açıklamada bulunmuştur. İslami ilimleri tek tek sayarak tarih açısından Ali’nin (a. s) bu ilim okyanusuyla ilişkisini açıklamadadır. (Şerh- u Nehc’il Belağa, İbn- i Ebil Hadid, c. 1, s. 17- 20)

ortaya çıkan ve diğerlerinin halletmekten aciz kaldığı tüm sorunların çözümü noktasında Hz. Ali'ye (a. s) sığınmasının yanı sıra Hz. Ali'nin Nehc'ul Belağa'daki hutbelerine, mektuplarına ve kısa sözlerine bakmak da bu gerçeği anlamak için yeterlidir. Müslüman olsun veya olmasın her insaf sahibi kimse Nehc'ul Belağa'yı dikkatlice okuyacak olursa Hz. Ali'nin ilmi azameti karşısında boyun bükerek ve “*Oysa sel benden akar ve hiç bir kuş benim yükseldiğim yerlere yükselemezdi.*” cümlesinin anlamını açıkça anlar.

Burada akla takılan üçüncü soru ise şudur: Hz. Ali nasıl olur da Resulullah'tan (s. a. v) sonra hilafet hususunda ortaya çıkan olayları şikayette bulunabilir? Acaba bu onun sabır teslim ve rıza makamıyla taban tabana zıt değil midir?

Bu sorunun cevabı da öyle karmaşık ve zor değildir. Sabır, teslim ve rızayyet ayrı bir şeydir. Tarihte kaydolması ve asrımız insanının ve gelecek nesillerin anlaması için hakikatleri açıklamak ayrı bir şeydir. Bunlar asla birbirine aykırı değildir, hatta bu iş farzların farzı konumundadır. Hilafet ile ilgili hususlar da bu türden olaylardır. Hakikatte insanların, İslam toplumunun ve gelecek nesillerin menfaatleri de, unutulmaması için Hz. Ali'nin (a. s) bu gerçekleri beyan etmesini gerektiriyordu.

Hz. Ali (a. s), daha sonra şöyle buyurmaktadır: “*Ben de hilafetle arama bir perde çektim, ondan yüz çevirdim.*”¹

¹ “sedeltu” kelimesi “sedl” maddesinden türemiş olup aslında bir şeyin yukarıdan örtercesine aşağıya inmesi anlamındadır. O halde “seletu” cümlesinin anlamı şudur: “onu terk ettim, üzerini örttüm.”

Bu tabirden de açıkça anlaşıldığı üzere Hz. Ali (a. s) kendisini bu olaylar karşısında görünce asla çatışmaya kalkışmadı. İleride açıklanacak olan deliller esasınca büyük bir fedakarlıkla gözlerini yumdu ve züht esasına dayalı bir tutumla bir kenara çekildi. Ama öte yandan, “bu büyük sapıklık karşısında ne yapması gerektiği ve ilahi sorumluluğunu nasıl yerine getirmesi” düşüncesi onun ruhunu sürekli sıkıyor, üzüyordu.

Bu yüzden hemen ardından şöyle buyurmaktadır: *“Başladım düşünmeye; kesilmiş elimle atağa mı geçeyim, yoksa kapkaranlık körlüğe sabır mı edeyim?”*

Hz. Ali (a. s) bu cümle ile şu gerçeği açıklığa kavuşturmak istemektedir ki ben asla ümmet karşısındaki sorumluluğumu, Allah ve Peygamberinin omuzlarıma yüklediği görevimi unutmadım. Ama ne yapayım? İki sakınca arasında öylece kalakaldım. Birinci sakınca şu idi: Eğer kıyam edip muhaliflerle çatışsaydım halbuki her şeyden önce bunun için yeterli bir güce sahip değildim ve ayrıca bu çatışma Müslümanlar arasında bir ayrılık yarattırdı, münafıkların ve düşmanların eline fırsat geçerdi. Onlar sürekli böyle bir fırsatı gözetliyordu. İkinci sakınca ise o karanlık ve zulmani ortamda sabretmemdi.

“Tahye” bizzat zulmet ve karanlık anlamında olduğu halde “tahyetun amya” (kör bir karanlık) diye ifade edilmesi şuna işaret etmektedir ki bazen karanlıklar şiddetli değildir ve içinden bir takım karartılar seçmek de

“Keşh” kelimesi ise yan, böğür anlamındadır. Dolayısıyla “teva anhu keşhehu” cümlesi itinasızlık ve bir şeyden sarf- ı nazar etmekten kinayedir.

mümkündür. Ama bu karanlık kör bir karanlık diye nitelendirilecek kadar şiddetliydi.

Daha sonra o zamanın şartlarını üç kısa ve anlamlı cümleyle nitelendirerek şöyle buyurmaktadır:

*“Öyle bir karanlık ve körlük ki bu, büyüğü tamamıyla yıpratır, küçüğü tümüyle ihtiyarlatır, mümin kimse de Rabbine ulaşınca dek bu karanlık körlükte zahmetten zahmete düşer.”*¹

Bu tabirlerden de açıkça anlaşıldığı üzere genel bir dert ve acı herkesi büyük bir baskı altına almıştı. Küçükleri tümüyle ihtiyarlatmış ve büyüğü tümüyle yıpratmıştı. Ama müminlerin hiç şüphesiz çektiği acı kat kat daha fazlaydı. Zira İslam camiasının her gün artan problemleri ve kendisini her yönden tehdit eden tehlikeler onları sonsuz bir derde ve derin bir üzüntüye düşürmüştü. Bu dert ve musibetler çok kısa bir zamanda Ümeyye oğulları döneminde ortaya çıkmıştı. Peygamber- i Ekrem’in (s. a. v) ve gerçek müminlerin çektiği zahmetleri tümüyle ortadan kaldırmıştı.

Hız. Ali (a. s) daha sonra bu iki zor ve tehlikeli yol ayırımı karşısındaki aldığı kararı şöyle beyan etmektedir: *“Gördüm ki sabretmek akla daha yatkındır, sabrettim.”*²

¹ “Yekdehu” kelimesi “kedh” maddesinden türemiş olup yorgunlukla iç içe olan gayret ve çaba anlamındadır.

² “hata” kelimesindeki “ha” edatı tembih ve ikaz alametidir. “ta” ise dişi için işaret ismidir ve önceki cümlede geçen “tehyetin” (karanlık ve zulmet) kelimesine işaretir.

Bazıları ise cümleden anlaşılan bir halete işaret ettiğini söylemiştir ve manası şöyledir:

Yani; sonunda (olayın bütün yönlerini göz önünde bulundurup üzerinde iyice düşündükten sonra) bu sorunlar karşısında sabretmenin akla daha yatkın olduğunu gördüm.

*“Sabrettim, (bu sabrım huzur içinde değildi.) ama gözümde diken vardı, boğazımda kemik.”*¹

Bu tabir, Hz. Ali’nin (a. s) dert ve keder dolu yıllardaki sonsuz rahatsızlığını gözler önünde betimlemektedir. Hz. Ali (a. s) bir yandan gözlerini kapayıp olayları görmezlikten gelemiyor ve bir yandan da gözlerini açıp feryat edemiyor, içindeki acıları dışarıya yansıtamıyordu. Zira baktığında her şeyinin silinip süpürüldüğünü görüyordu. *“Mirasımın yağmalandığını görüyordum.”*

Nükteler

1- Neden İmam sabrı tercih etti? Tarihin de açıkça tanıklık ettiği üzere İslam düşmanları ve münafıklar Peygamberin (s. a. v) vefatı için adeta gün sayıyorlardı. Onlardan bir çoğu Peygamber vefat ettiğinde Müslümanların birlik ve beraberliğinin bozulacağını ve devrim karşıtı hareket için gerekli şartların oluşacağını ve dolayısıyla da daha yeni teşekkül eden İslam devletini ortadan kaldıracabileceklerini sanıyorlardı. İşte bu şartlarda eğer Ali (a. s) kendi hakkını almak için, başka bir tabirle Müslümanları Peygamber (s. a. v) dönemindeki gerçek

¹ “Ahca” kelimesi “hace” maddesinden türemiş olup “akıl” anlamındadır. Dolayısıyla “ahca” daha akıllıca anlamındadır. “kazen” ise kirlilik ve çerçöp anlamındadır. “şecen” kelimesi ise hüznün, gam, dert, şiddet ve dert anlamındadır. Bazen de boğazda tıkanan kemik anlamındadır.

İslam’a döndürmek için kıyam edecek olsaydı, hilafet sahnesinden uzaklaştırılması için önceden alınan karar karşısında hiç şüphesiz büyük bir çatışma baş gösterecek ve dolayısıyla münafık ve düşmanların kötü arzularına ulaşması için gerekli ortam sağlanmış olacaktı. Ehl- i Ridde diye bilinen gruplar Peygamberin (s. a. v) vefatından hemen sonra İslam devleti karşısında kıyam ettiler, ama Müslümanların birlik ve beraberliği sayesinde dağılıp yok oldular. Bu olaylar söz konusu iddiamızın en açık şahidi ve kanıtıdır. Nitekim meşhur İslam tarihi kitaplarında şu meşhur tabirler yer almıştır: “Peygamber (s. a. v) vefat edince cahiliye Arapları geriye dönüş hareketini başlattı. Yahudi ve Hristiyanlar kıyam ettiler, münafıklar ortaya çıktılar. Müslümanlar ise soğuk ve yağmurlu bir gecede çobansız bir halde çölde başı boş dolaşan koyun sürüsünü andırıyordu.”¹

Bunların hepsi bir yana, hiç bir dost ve taraftar olmadan kıyam etmesi kendisinin zafere erişmesini daha da bir zorlaştıracaktı. Belki de eğer kıyam edecek olsaydı bir çok cahil kimse bu kıyamın önemli ilahi haklar için değil; şahsi bir takım sebepler yüzünden gerçekleştiğini iddia edecekti.

Ama hilafet merkezinin değişmesinden dolayı vücuda gelen zorluklar ve kayıplar her gün daha da bir artış kaydediyordu. İşte bütün bunlar birer diken olarak Hz. Ali’nin (a. s) gözlerine giriyor ve bir kemik şeklinde boğazına saplanıyordu.

¹ Sire- i İbn- i Hişam, c. 4, s. 316

Bu bütün Müslümanlar için tarih boyunca bir ders konumundadır. Müslümanlar kaybolan haklarını almaya kalkışmalarının İslam'ın temeline zarar verdiğini gördüklerinde göz yummalı ve dinin temellerini korumayı her şeyden öne geçirmelidirler. Haklarını kaybetmekten kaynaklanan acılara sabretmeli sessiz kalmalıdır.

Bu anlamın bir benzeri 26. hutbede de aynen şöyle yer almıştır: “Ben baktım ve gördüm ki bu hakkı almak için kendi ailemden başka bir yardımcım yok, diken dolu gözlerimi kapadım, kemik saplanmış boğazımla yudum yudum olayları içime döktüm.”

2- Neden hilafet gerçeği “miras” olarak ifade edilmiştir?

Yukarıdaki tabirlerde de okuduğumu üzere Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmuştur: “*Ben mirasımın yağmalandığını gördüm*” Burada, “Neden hilafet, “miras” diye tabir edilmiştir? diye bir soru akla gelmektedir. ” Bu sorunun cevabı şu nükteye dikkat edildiğinde açıkça anlaşılmaktadır ki hilafet Peygamberden (s. a. v) masum halifesine ulaşan ilahi ve manevi bir mirastır. Hilafet; şahsi ve maddi bir miras, zahiri bir hükümet değildir. Bu tabirin bir benzeri Kur'an ayetlerinde de açıkça yer almıştır. Nitekim Zekeriya Allah'tan evlat isteyince onun kendi varisi ve Al- i Ya'kub'un varisi olmasını ve nübüvvet mirası ile insanların önderliği makamını hakkıyla yerine getirmesini arzu etmektedir: “Tarafından bana bir veli (oğul) ver ki o bana varis olsun; Ya'kub hanedanına da varis olsun.”¹

¹ Meryem Suresi, 5- 6

Hakikatte bu miras bütün ümmete aittir. Ama Peygamberin (s. a. v) yerine geçen halifenin ve imamın elinde bulunmaktadır.

Nitekim semavi kitaplar hakkında ise şöyle okumaktayız: “Sonra kitabı kullarımız arasından seçtiklerimize miras bıraktık.”¹

Bu yüzden meşhur bir hadiste de şöyle yer almıştır: “*Alimler Peygamberlerin varisleridir.*”²

Bu sözün en büyük şahidi ise Hz. Ali’nin canlı hayat tarihidir. O ameli açıdan da mal ve makama en küçük bir bağlılığının olmadığını ve hilafeti (ilahi vazifesini yerine getiremediği takdirde) eski bir ayakkabı veya bir hayvanın sümüğü gibi değerlendirdiğini açıkça göstermiştir. Dolayısıyla sadece ve sadece böyle bir hilafeti kaybettiği için gözlerinde diken, boğazında kemik yaşadığı söylenemez.

Bazılarının verdiği ihtimale göre ise de “yağmalanan miras” tabirinden maksat “Fedek”tir. Bilindiği gibi Fedek’i Peygamber (s. a. v), daha hayatta iken kızı Zehra’ya (a. s) hediye etmişti. Kadının malı da eşinin malı olduğu hasebiyle bu tabirle beyan edilmiştir.”³ Ama bu ihtimal oldukça uzak bir ihtimal olarak gözükmektedir. Zira bu hutbenin tümü hilafet ile ilgilidir ve dolayısıyla bu cümle de bu anlam çerçevesinde değerlendirilmelidir.

3- Hz. Ali (a. s) evinin bir köşesinde inzivaya çekilmişti.

¹ Fatır Suresi, 32. ayet

² Usul- i Kafi, c. 1, s. 32 ve 34

³ Minhac’ul Beraat, c. 3, s. 45

Hiç kimse Hz. Ali'nin (a. s) evinin bir köşesine çekilmesi sebebiyle İslam dünyasının uğradığı zararları ve büyük kayıpları hesaplayamaz. Sadece ilmi boyut açısından Hz. Ali'nin acı olaylar, sıkıntılar ve birbiri ardınca gerçekleşen savaşlar ile birlikte olan hilafetinin çok kısa bir döneminde irad ettiği hutbeleri, mektupları ve kısa sözlerinden oluşan Nehe'ul Belağa'ya bir bakacak olursak, evinin bir köşesine çekildiği 25 yıl boyunca Hz. Ali'nin (a. s) ümmet arasında olduğu ve insanları kaynayan ilim çeşmesinden suvardığı taktirde dünya Müslümanlar için, hatta insanlık için ne kadar büyük etkiler bırakabilecek güçte olduğunu şimdi de kolayca tahmin edebiliriz.

Ama elden ne gelir! Bu büyük feyzi ve tarihte nimeti Müslümanlardan ve insanlıktan aldılar ve telafi edilmesi asla mümkün olmayan bir çok kayıplara neden oldular.

4- Neden Hz. Ali (a. s) hilafet meselesini söz konusu etmektedir?

Bazılarının inancına göre Hz. Ali (a. s) aslında geçmişe ait bulunan hilafet konusuna hiç girmeseydi, halkın unutmasını sağlasaydı ve bu vesileyle bir çok ihtilafın vücuda gelmesine engel olsaydı daha iyi olurdu.

Bu sözlerin bir benzerini bugünde dile getirenler vardır. Hz. Ali'nin (a. s) Peygamberden hemen sonraki hilafeti söz konusu edildiğinde şöyle demektedirler: “Müslümanların vahdetini korumak için susmalısınız, bu olayları unutmalısınız, biz bugün büyük düşmanlarla karşı karşıyayız. Bugün böylesi konularla uğraşmak bizleri ortak düşmanlarımızla savaşmaktan alıkoymaktadır. Aslında bu tür konuları tartışmanın hiç bir faydası yoktur. Zira her

fırkanın mensupları kendi akıllarınca bir karar almış ve yollarına devam etmektedirler. Dolayısıyla bu tür konuşmaları devam ettirmenin yeni birlikteliklerin kaynağı olacağı ihtimali, çok uzak bir ihtimaldir.

Bu soruya cevap olarak iki önemli nükteyi hatırlatmak gerekir:

a: Mevcut olan gerçekler asla hakikatleri unutturamaz. Bu bir gerçektir. Ayrıca Peygamber de (s. a. v) Hz. Ali'nin (a. s) hilafetine sık sık önemle vurgu yapmakta ve onun her açıdan bu işe layık olduğunu ifade etmekteydi. O halde bu gerçeğin değişmesine sebep olan olaylar apayrı bir konudur.

Ali (a. s) her yerde hakikatin savunucusu olmuştur ve hakikat ile örtüşmeyen mevcut reel olaylara karşı koymuştur. Dolayısıyla araştırmacıların yıllar sonra insaf üzere hüküm vermeleri için hilafet ile ilgili bu hakikatleri dile getirmesi gerekiyordu. Böylece mevcut durumdan sarf-ı nazar ederek hakikatleri düşünmek isteyen kimseler bu istediği şeye ulaşabilir ve araştırmaları sonucunda doğru yolu bulabilirdi.

Velhasıl asla bir insanı hakikatleri dile getirmekten alıkoymak mümkün değildir. Farzı-ı muhal yapabilirsek de böyle bir hakka sahip değiliz. Zira bu büyük bir kayıp sayılır. Çünkü her zaman reel olaylar hakikatlerle örtüşmemektedir. Bazen aralarında çok büyük farklılıklar vücuda gelmektedir. Var olan şeyler her zaman için olması gereken şeyler anlamında değildir. Oysa İslam bizlere olması gereken şeylerin peşinde koşmamızı söylemektedir.

Şüphesiz Resulullah'tan (s. a. v) sonraki imamet ve hilafet konusu en önemli dini konularımızdan biridir. İster Ehl- i Beyt mektebi takipçilerinin inandığı gibi bu konuyu dinin temel bir konusu sayalım veya cüz'i bir olay olarak değerlendirelim hiç fark etmez; her haliyle de bu konu insanların kaderini tayin eden önemli bir konudur ve asla şahsi bir boyutu yoktur. Bazı cahillerin sandığı gibi salt geçmiş tarihle ilgili bir olay da değildir. Bugün, yarın ve gelecek ile ilgili bir çok etkileri vardır. Bir çok dini konular ile yakından ilgilidir. İşte bu yüzden Ali (a. s) zahiri hilafeti döneminde defalarca bu konuya değinmiştir.

b: Müslümanların birlik ve beraberliğini bozan konular yersiz tartışmalara sebep olan bağnazlık ve saldırılardır. İki tarafın da mantıksal ve ilmi ölçülere riayet ettiği akli tartışmalar Müslümanların vahdetini asla bozmaz. Hatta bir çok konuda bu birliğin sağlanmasına katkıda bulunur.

Bu sözleri kendi aklımızdan söylemiyoruz; bunu defalarca tecrübe etmiş bulunmaktayız. Son zamanlarda İran'ın vilayetlerinden birinde vahdet haftası münasebetiyle bir grup Sünni ve Şii bilginler büyük bir oturum düzenlemiş ve burada iki grup arasında ihtilafa neden olan bir çok ilmi konular incelenmiştir. Hatta burada çok ilginç ve göz alıcı sonuçlar elde edilmiştir. Bir çok konuda görüşler birbirine yakınlaşmış, ihtilaflar azaltılmış ve orada bulunan herkes bu tür ilmi tartışmaların Müslümanların birliğini

bozacağına bu birliği daha da güçlendireceğine inandığını söylemiştir. ¹

Hatta semavi dinler arasındaki ihtilaflar hakkında da bu tür tartışmaların büyük bir faydası ve katkısı vardır. Bir çok ayrılıkları ortadan kaldırır. Bu tür tartışmalara karşı koyanlar bilmeyerek de olsa ihtilafların artış kaydetmesine ve ayrılıkların büyümesine katkıda bulunmaktadır.

¹ Bu oturumlarda tartışılan konular ve ortaya çıkan uyumlar hakkında daha fazla bilgi için Peyam- i Havza, (Ön sayı) dergisine müracaat ediniz.

İkinci Bölüm

“Ta ki birincisi böylece yolunu tamamlayıp, hilafeti kendinden sonraki falana (İbn- i Hattab’a) verdi, gitti.

(Hz. Ali daha sonra A’sa’nın şu beytini okudu.)

“Cabir’in kardeşi Hayyan’ın yanındaki hayatımla

Şimdiki hayatım arasında ne benzerlik var!” (Ben şimdi her gün sıcak havada çalışıyorum, o zaman ise nimetler içinde yüzüyordum.)

Ne kadar ilginç! Yaşarken halkın kendisini bırakmasını isterdi. Ama ölümden sonra kendi yerine öbürünün geçmesini sağladı. Bu iki kişi hilafeti devenin iki memesi gibi kendi aralarında paylaştılar. Hilafeti öyle sert ve kaba bir yere attı ki sertliği insanı derinden yaralar, oldukça kaba davranırdı

Hilafeti boyunca oldukça düştü, sürçtü. Habire sürçtükçe özür dileyip durdu, hilafet sahibi, huysuz bir deveye binmişe benzerdi. Öyle bir deve ki yularını çekse burnu yırtılır, yaralanırdı, dizginlerini salsak kendi nefisini yokluğa, helake atardı.

Allah’ın bekasına (yüce varlığına) and olsun ki insanlar onun zamanında bir çok ihtilafa düştü, huysuzlaştıkça huysuzlaştı, renkten, rengen büründü ve birbirini suçladı. Ama ben bu uzun zaman boyunca bir çok zahmet, mihnete düşmeme rağmen yine de sabretmesini bildim. ”

Şerh ve tefsir

İkinci Halife Dönemi

Hız. Ali (a. s) bu hutbenin başka bir bölümünde ikinci halifenin dönemine işaret etmekte ve şöyle buyurmaktadır: *“Ta ki birincisi yolunu tamamlayıp, gitti.”*¹

Daha sonra şöyle devam etmektedir: *“onu kendinden sonraki falana (İbn- i Hattab’a) verdi.”*

“edla” kelimesi “delv” kökünden alınmıştır. Kuyudan su çekmekte kullanılan ipe bağlı kovaya “delv” dendiği gibi, bu kavram ödül, rüşvet veya zahmet hakkı olarak birine bir şey verme hususunda da kullanılmaktadır. Kur’an- ı Kerim bu konuda şöyle buyurmaktadır: “O malları hakimlere vermeyin.”²

İbn- i Ebil Hadid Mutezili burada şöyle diyor: İkinci halifenin hilafeti hakikatte birinci halifenin bir takım işler karşılığında kendisine verdiği bir mükafattı. Ebu Bekir’in hilafetini sağlamlaştıran, muhalifleri ezip sindiren, Zübeyr’in kılıcını kıran, Mikdad’ı geri iten, Sa’d bin Ubade’yi Sakife’de ayaklar altına alan ve “Sa’d’ı öldürün Allah onu öldürsün!” diyen ve Sakife günü “Hilafet hususunda yeterli bir tecrübe ve ilme sahibim” diyen Hubab bin Münzir’in burnunun üzerine vuran ve onu susturan ikinci halifeydi. Haşimi oğullarından Fatıma’nın (a. s) evine sığınanları tehditle dışarı çıkaran yine oydu.

¹ İkinci halife Hicri 13. Yılda iki yıl üç ay süren hilafetinin ardından Cemadilahir ayında dünyaya gözlerini yumdu. (Muruc’uz Zeheb c. 2, s. 304, 4. Baskı)

² Bakara Suresi, 188. ayet

Daha sonra ikinci halife hakkında şöyle demektedir: “Eğer ikinci halife olmasaydı Ebu Bekir için hiç bir şey sabit kalmaz ve hiç bir şey ayakta durmazdı.”¹

Buradan da anlaşıldığı üzere “edla” tabiri bir çok ince nükteleri de içermektedir. Hz. Ali (a. s) daha sonra meşhur şair A’sa’nın² şiirini örnek vermektedir.

“Cabir’in kardeşi Hayyan’ın yanındaki hayatımla

Şimdiki hayatım arasında ne benzerlik var!” (Ben şimdi her gün sıcak havada hayatımı temin etmek için çölleri kat ediyorum, o zaman ise nimetler içinde yüzüyordum.)³

Yani ben Resulullah zamanında saygın ve herkesten ona daha yakın, hatta Resulullahın nefsi konumundaydım/ Ama, ondan sonra beni geri ittiler, inzivaya sürüklediler.

¹ Şerh- u İbn- i Ebi’l Hadid, c. 1, s. 174

² A’sa cahiliye dönemi meşhur şairlerindendir. Nahiv alimi Yunus’a, “en büyük şair kimdir?” diye sorulduğunda, şöyle cevap vermişti: “Ben belli bir şahıs tayin etmiyorum; sadece süvari olduğunda İmre’ul Kays, korkuya düşer olduğunda Nabîğa, bir şeye ilgi duyduğunda Zuheyr ve sevinçli olduğunda ise A’sa’dır. diyorum. ”

A’sa İslam dönemini derk ettiyse de İslam’a erme şerefine nail olamadı. Gözleri zayıf olduğundan kendisine A’sa diyorlardı. Ömrünün sonunda gözleri görmez oldu, asıl adı Meymun bin Kays’tır. Şiirin asıl anlamı ise şudur: A’sa, daha önce Yemame büyüklerinden Cabir’in kardeşi Hayyan ile birlikte yaşıyordu. A’sa da o dönemde büyük bir nimet ve saygınlık içinde bulunuyordu. O dönemdeki rahat hayatını, Mekke ve Medine çöllerindeki yeni durumuyla mukayese ediyor, düşük bir hayatın temini için bile deveye binip çölleri kat etmek zorunda kaldığını söylüyor ve şöyle diyor: “O hayat nerede, bu hayat nerede!”

³ Hz. Ali burada bu şiirle şunu demek istiyor: Ben Resulullah zamanında saygın idim ve herkesten ona daha yakındım. Ama onlar bu gün hilafeti danışıklı dövüşerek birbirine teslim ediyorlar, benimle asla ilgilenmiyorlar. ”

Herkesten daha çok layık olduğum hilafeti kendi aralarında elden ele dolaştırdılar. Bazıları ise Hz. Ali'nin bu şiiri örnek vermesinden maksadının kendi hilafetiyle önceki üç halifenin hilafetini mukayese etmek olduğunu söylemişlerdir. Yani onların hilafeti büyük bir özür ve rahatlık içinde geçti. Oysa Hz. Ali'nin (a. s) hilafeti döneminde asr- 1 saadetten uzak düşüldüğü ve düşmanların yaygınlaşan kışkırtmaları sebebiyle korkunç olaylar ve fırtınalar koptu. (Elbette bu ihtimal A'san'ın kendi halini Hayyan'ın haliyle mukayese ettiği taktirde söz konusudur)¹

Hz. Ali (a. s) daha sonra burada başka ilginç bir olaya işaret etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

“Ne kadar ilginç! Yaşarken halkın kendisini bırakmasını isterdi. Ama ölümden sonra yerine öbürünün geçmesini sağladı. ”

Bu söz Ebu Bekir'den nakledilen meşhur bir söze işarettir. Ebu Bekir hilafetinin ilk günlerinde halka hitap ederek şöyle demişti: “Beni bırakın, ben sizin hayırlınız değilim. ” Bazıları ise bu sözü başka bir türlü nakletmiştir: “Hayırlınız olmadığım halde, beni hilafet makamına seçtiler. ”²

¹ Şerh- u İbn- i Meysem, c. 1, s. 257

² Bu rivayet Şii ve Sünni kitaplarında çok geniş çapta nakledilmiştir. İbn- i Ebil Hadid ise kendi şerhinde yukarıdaki her iki tabiri de nakletmiştir. (Şerh- u Nehc'il Belağa İbn- i Ebil Hadid c. 1, s. 169

Büyük Mısır alimi Şeyh Muhammed Abduh, Nehc'ul Belağa şerhinde şöyle yazmaktadır: Bazıları Ebu Bekir'in halkın biatinden sonra şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: “Beni bırakın, ben sizin hayırlınız değilim. ”

Bu rivayet her iki şekilde de onun hilafeti kabule meyilli olmadığını göstermektedir. Bazılarının söylediğine göre ya hilafet işine itina göstermiyordu veya Hz. Ali (a. s) var iken kendini bu makama layık görmüyordu. Her iki haliyle de bu söz, ömrünün sonunda yaptığı işle örtüşmemektedir. Bu, Hz. Ali'nin (a. s) karşısında şaşırıp kaldığı bir şeydir. Zira o bu geçmişine rağmen halkın fikir ve görüşlerine müracaat etmeksizin çok acele bir şekilde hilafetin hemen intikali için gerekli şartları hazırladı.

Hz. Ali (a. s) konuşmasının bu bölümünde şöyle buyurmaktadır: *“Bu iki kişi hilafeti devenin iki memesi gibi kendi aralarında paylaştılar. ”*

“Zer” meme anlamındadır. “teşettera” ise bir şeyin bir bölümü, parçası anlamındadır.

Ama çoğu bilginler rivayeti bu şekilde kabul etmemiş ve şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: “Ben hayırlınız olmadığım halde hilafete seçildim. ” (Şerh- uNehc’ il Belağa, Abduh, s. 86, bu hutbenin altında.)

İhkak’ul Hak kitabının dip notlarında Muhaddis İbn- i Hasanveyh’in Durr- u Behr’il Menakıp adlı kitabından bu konuda detaylı bir hadis nakledilmiştir. Bu hadisin sonunda yer aldığına göre Ebu Bekir şöyle demiştir: “Beni bırakın, ben hayırlınız değilim. Oysa Ali de aranızdadır. ” (İhkak’ul Hak c. 8, s. 240)

Meşhur tarihçi Taberi ise şöyle yazıyor: “Ebu Bekir Sakife biatından sonra bir hutbe okudu ve bu hutbenin bir yerinde şöyle dedi: “Ey insanlar ben sizlere idareci seçildim. Oysa hayırlınız değilim. ” (Tarih- i Taberi c. 2, s. 450 Beyrut A’lemi Kurumu’nun baskısı)

İbn- i Kuteybe Dinveri ise el- İmamet ve’s Siyaset adlı kitabında Ebu Bekir’in ağlayan gözlerle halka şöyle hitap ettiğini rivayet etmektedir: “Benim, ettiğiniz biata ihtiyacım yok, bana biattan vazgeçin. ” (el- İmamet ve’s Siyaset, c. 1, s. 20)

Bu sırayla bir şeyden istifade eden kimseler hakkında çok ilginç bir benzetmedir. Zira dişi devenin dört memesi vardır. Birbiri ardınca ikişer sıra halinde durmaktadır. Genelde süt sağarken de ikişer memesi sağılmaktadır. Bu yüzden Hz. Ali (a. s) da bu tabirinde iki meme ifadesini kullanmıştır. “teşettera” tabiri her ikisinin, o memelerin bir bölümünden istifade ettiğine, diğer bir bölümünü ise öbürüne bıraktığına işaret etmektedir. Velhasıl bu tabir olayın önceden tezgahlandığına ve tesadüfî bir şey olmadığına delalet etmektedir.

Bir sorunun cevabı

Bazıları burada Ebu Bekir’den nakledilen ve hayırlıları olmadığı için biatlerini geri almasını istediğini belirten sözlerin aynısının Nehc’ul- Belağa’da Osman’ın katlinden sonra Hz. Ali (a. s) tarafından da halka hitaben söylenmiş olduğunu ifade etmektedirler. Evet Hz. Ali (a. s) 92. hutbede şöyle buyurmaktadır: *“Eğer beni bırakırsanız ben de sizden biri gibiyim. Belki de sizin emir olarak seçtiğiniz kimseye oranla ben daha çok dinleyen ve itaat eden biri olacağım. Benim size vezir olmam, emir olmamdan daha hayırlıdır. ”*

Burada İbn- i Ebil Hadid’in bir sözü vardır ve bizim de söyleyeceğimiz bir sözümüz vardır. İbn- i Ebil Hadid bu konuda şöyle diyor: “İmamiye Şiası bu soruya bir cevap vermiştir ve Ebu Bekir’in sözü ile Ali’nin (a. s) sözü arasında büyük bir farklılık olduğunu beyan etmiştir. Ebu Bekir, “Ben sizin hayırlınız değilim, dolayısıyla hilafete layık değilim, zira halife herkesten daha salih olmalıdır. ”

derken Ali (a. s) asla böyle bir şey dememiştir. O sadece hilafeti kabul ettiği taktirde fitnecilerin fitne koparmasından çekinmiştir. ¹

Daha sonra İbn- i Ebil Hadid şöyle diyor: “bu söz İmamet şartının efzeliyet (en üstün olma vasfı) olduğu taktirde doğrudur. ” (Burada bazılarının Hz. Ali’nin halifenin efzel (en üstün) olması gerektiğine inanmama ihtimaline işaret edilmektedir ki bu söz akıl ve mantık ile örtüşmemekte, ifadesi bile büyük bir ayıp sayılmaktadır.

Ama biz, konunun bundan çok daha yüce olduğunu ifade etmek isteriz. Eğer bizzat delil olarak öne sürdükleri 92. hutbeyi dikkatle inceleyecek ve bu cümleler arasında var olup delil gösterme makamında gizletilen tabirleri göz önünde bulundurursak Ali’nin (a. s) sözünün delili açıklığa kavuşur. Hz. Ali (a. s) açık bir şekilde şöyle buyurmaktadır: “Ben, “beni bırakıp başkasının yanına gidin” diyorsam bu farklı çehreleri ve çeşitli boyutları olan bir işi karşılamaya gittiğimiz sebebiyledir. Öyle şeylerdir ki bu, kalpler karşısında sağlam, akıllar ise sabit kalmamaktadır. ” (İslami emirlerin ve nebevi öğretilerin bu müddet boyunca tümüyle değiştiği sebebiyle ve mecburen devrimci hareketlere girişmesi gerektiğine ve bir takım kimselerin muhalefetiyle karşılaşacağına işaret etmektedir.) Daha sonra şöyle buyurmaktadır: “Zira ufukların yüzünü (gerçekleri) karanlık bulutlar kaplamış, hakkın doğru yolu kaybolmuş ve bilinmez kalmıştır. ”

¹ Şerh- u İbn- i Ebil Hadid, c. 1, s. 169

Daha sonra asıl konunun da yer aldığı şu cümleyi buyurmaktadır: “biliniz ki eğer davetinizi kabul edecek olursam bildiğim şeyler esasınca sizlere davranacağım. Onun bunun kınamasına asla aldırmayacağım. ” (O halde bana biat etmeniz sizler için zor olacaktır, buna hazırlıklı değilsiniz, başkasına gidiniz.)

Hz. Ali’nin (a. s) hilafet işinde efzel (en üstün) olmayı farz kabul ettiğinin delili ise başka hutbede buyurduğu

şu sözdür: “Ey insanlar imamet ve hilafete en layık olanınız bu konuda en güçlü ve ilahi emirleri en iyi bileninizdir. ”¹

O halde Hz. Ali (a. s) ile Ebu Bekir’in sözlerini kıyas etmek bile çok yanlış bir tutumdur. Zira bu iki kelim arasında hiç bir benzerlik yoktur.

Bu konuya İbn- i Ebil Hadid’in birinci halifenin sözünü tevil etme makamında söylediği sözü naklederek son veriyoruz. O şöyle demektedir: İmamet hususunda efzel (en üstün) olmayı şart koştımayanlar sadece bu rivayet hakkında değil, hiç bir benzeri konuda problem yaşamamaktadır. Hatta bunu kendi inançlarına bir delil kabul etmektedirler. Zira birinci halife şöyle demiştir: “Ben hayırlınız olmadığım halde, halife seçildim. ”

“Beni bırakın” rivayetini kabul edenler de şöyle demişlerdir: “Bu söz ciddi bir söz değildi. Birinci halifenin maksadı halkı imtihan etmek ve onların kendisine ne kadar muvafık veya muhalif; dost veya düşman olduğunu görmek içindi. ”²

¹ Nehc’ul Belağa 173. hutbe

² Şerh- u Nehc’il Belağa, İbn- i Ebil Hadid, c. 1, s. 169

Bu tür tevillerin zayıflığı herkesçe bilinmektedir. Zira herkesin itirafı gerçek anlamında yorumlanmalıdır. Bu konuda yapılan teviller burada maalesef olmayan apaçık delilleri gerektirmektedir. Başka bir tabirle bu itiraf her mahkemede gerçek bir itiraf olarak kabul görür ve mukabilinde hiç bir açık delil olmadığı taktirde hiç bir özür kabul edilmez.

Daha sonra ikinci halifenin şahsiyeti, özel sıfatları ve zaman ve muhitinin niteliği hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Hilafeti öyle sert ve kaba bir yere attı ki sertliği insanı derinden yaralar, oldukça kaba davranırdı. Hilafeti boyunca oldukça düştü, sürçtü. Habire sürçtükçe özür diledi. ”

“Havza”¹ kelimesi burada hakikatte ikinci halifenin özel sıfatlarına ve ahlakına işaret etmektedir. Hz. Ali (a. s) gerçekte onun için dört sıfat zikretmiştir. Bunların birincisi kabalık olup “yeğluzu kelmuha”² tabiri onunla muhatap olma sebebiyle ruh veya cisimde oluşan şiddetli yaralanmaya işaretir.

İkinci sıfatı ise davranışlarındaki şiddet ve huşunettir ve “yahşinu messuha” tabiriyle zikredilmiştir. O halde “havzetin haşna” (şiddet sahibi), kendisinden sonraki söz ve davranışlarda şiddet anlamını içeren iki cümle ile tefsir edilmiştir.

¹ “Havza” kelimesi nahiye ve tabiat anlamındadır. Toplamak ve sahip olmak anlamına gelen “hiyazet” kökünden türemiştir.

² “Kelm” kelimesi ise aslında yara anlamındadır ve “kelam”a da muhatabında kesin etkiyi bıraktığı için “kelam” denmiştir.

Üçüncü niteliği ise aşırı yanlışlıklarıdır. Dördüncü niteliği ise bu yanlışlıkları sebebiyle sürekli özür dilemesidir. Bunlara da “yeksurul isaru fiha¹” (sürçmeleri çoktu) ve “vel i’tizaru minha” (özür dilemesi de çoktu.) cümlesi ile işaret edilmiştir.

İkinci halifenin aşırı yanlışlıkları, özellikle ahkam beyanındaki hataları, defalarca özür dilemesi ve tavırlarındaki kabalık hususunda İslam tarihinde, hatta Ehl-i Sünnet alimlerinin tevil ettiği kitaplarda bir çok bilgiler yer almıştır. Biz nükteleri beyan ederken bunun bazılarını işaret etmeye çalışacağız.

Daha sonra Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmuştur: “*Hilafet sahibi, huysuz bir deveye binmişe benzerdi. Öyle bir deve ki yularını çekse burnu yırtılır, yaralanırdı, dizginlerini salsa düşünmeden nefsinin yokluğa, helake atardı.*”²

Hz. Ali (a. s) bu cümlesinde kendisinin ve müminlerden bir grubun ikinci halife dönemindeki halini beyan

¹ “İsar” kelimesi ise sürçme ve kayma anlamındadır.

² “Sa’be” kelimesi asi olan hayvan veya insan anlamındadır. Karşıtı ise ram ve itaatkar anlamına gelen “zelul” kelimesidir. Burada “sa’be” kelimesi “asi deve” anlamındadır.

“Eşneka” kelimesi ise deve ve benzeri hayvanların dizginlerini çekmek anlamındadır. “Şinak” kelimesi yayığın ağzının bağlandığı ip anlamındadır.

“Hereme” kelimesi ise “herm” kökünden türemiş olup “yırtmak, yarmak” anlamındadır.

“Eslese” kelimesi ise “seles” kökünden türemiş olup “selase” kelimesi de kolaylık anlamındadır. O halde “eslese” kelimesi, “serbest bırakmak, kolay tutmak” anlamındadır.

“Takahhame” kelimesi ise “kuhum” kökünden türemiş olup bir şeye inceleyip düşünmeden atılmak anlamındadır.

etmektedir. Yukarıda ikinci halifede var olduğuna işaret edilen ahlaki niteliklere rağmen birisi ona karşı çıkacak olsaydı iş ihtilafa varacak ve Müslümanlar arasında büyük bir tehlike yaratılmış olacaktı. Eğer susacak ve her şeyin doğru olduğunu ima edecek olursa o taktirde de İslam ve İslami hilafeti tehdit eden çok büyük tehlikeler ortaya çıkacaktı. Hakikatte sürekli iki yol ayırımında kala kalmışlardı. Halifeye karşı koyma tehlikesi ve İslami maslahatların kaybolma tehlikesi. . . Bu yüzden sonraki cümlelerde Hz. Ali (a. s) onun dönemiyle ilgili kendisinin ve halkının rahatsızlığını dile getirmekte, Müslümanların gittikçe artan problemlerini beyan etmektedir.

Nehc’ul Belağa’yı şerh eden bazı kimselerin verdiği bir ihtimale göre de “sahibuha” kelimesindeki “ha” zamiri salt hilafete dönmektedir. Yani hilafetin tabiatında daima bu iki tehlikeden biri gizlidir. Eğer hilafetin başında olan kimse her şeye kesin bir şekilde kaşı çıkacak olursa büyük tepkilere maruz kalacaktır. Yok eğer işi kolay tutar ve görmezlikten gelirse bu durumda da sapıklığa ve yanlışlıklara düşme tehlikesi ile karşı karşıya kalır ve neticede bir çok İslami değerler ortadan silinir gider.

Ama var olan delillerin de gösterdiği gibi maksat birinci anlamdır. Nitekim önceki ve sonraki cümleleri dikkatle inceleyecek olursak bu nükte çok açık bir şekilde anlaşılacaktır.¹

¹ Bazıları burada “sahibuha” kelimesindeki “ha” zamiri hakkında üçüncü bir ihtimal zikretmişlerdir ki maksat bizzat İmam (a. s) zamanındaki hilafettir. Yani şartlar ve durum Hz. Ali’yi (a. s) iki problem arasında bırakmıştı. Ama bu ihtimal çok zayıf gözükmemektedir.

Daha sonra Hz. Ali (a. s) halkın problemlerini ve kendi sorunlarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

*“Allah’ın bekasına (varlığına) and olsun ki insanlar onun zamanında ihtilafa düştü, huysuzlaştı, renkten, renge büründü ve birbirini suçladı.”*¹

Bu cümlede ikinci halife zamanındaki insanların dört ruhsal ve davranışsal niteliğine işaret edilmiştir. Bunların çoğunu da devletin başındaki kimseden almışlardı. Zira her zaman için devlet başkanının davranışlarının halk arasında büyük bir yankısı olmuştur. Bu yüzden eskiden de şöyle denmiştir: “insanlar yöneticilerinin dinleri üzeredir.”

Bu ruhsal ve davranışsal niteliklerin birincisi toplumda bir çok sorunlara ve uyumsuzluklara neden olan düşüncesiz hareket ve kararlardır.

İkinci nitelik ise ilahi kanunlara ve toplumsal yasalara isyan etmektir.

Üçüncü nitelik ise sürekli renk değiştirmek, bir yoldan diğer yola girmek, bir gruptan ayrılmak ve başka bir gruba katılmak ve hiç bir sabit hedefi olmaksızın yaşamak anlamındadır.

¹ “Muniye” kelimesi “menv” kökünden türemiş olup mübtela ve düşar olmak anlamındadır. “Habt” kelimesi ise aslında devenin ayağı ile yere vurması anlamındadır. Daha sonra hesapsız ve korkusuz hareketler için de kullanılmıştır. Bunun da gereği yürürken dengesini koruyamamaktır.

“Şimas” kelimesi ise asilik kötü ahlaklı olmak anlamınadır.

“Televvun” kelimesi ise halet değişimi veya renk değişimi anlamındadır.

“İtiraz” kelimesi ise aslında yolda enine yürümektir. Bu da dengesiz ve doğru gitmeme anlamına işaretir.

Dördüncü nitelik ise hak yoldan sapmak ve doğru olmayan yolda hareket etmektir.

Şüphesiz ileride de detaylıca anlatacağımız gibi ikinci halife dönemindeki dış siyaset, İslami fetihler ve Hicaz bölgesi dışındaki ilerlemeler, bu hükümetin şekli hakkında bir çok insanın zihninde iyimserlik yaratmış, bütün boyutlarıyla başarılı olduğunu sanılmış ve İslam camiasının ilk sorunlarını daha az düşünür olmuşlardı. Halbuki Hz. Ali'nin (a. s) da bu cümlelerde işaret ettiği gibi bir grup Müslüman yapılan hatalar, yanlışlıklar, beceriksizlikler ile Kur'an nasları ve Peygamber (s. a. v) karşısında içtihatla bulunmalar sebebiyle itikat, amel ve ahlaki meselelerde bir çok sapıklıklara düşer olmuştu. Gerçekte yavaş yavaş gerçek İslam'dan uzaklaşıyordu. Bütün bunlar üçüncü halife zamanında büyük kıyamların vücuda gelmesine, Peygamber (s. a. v) asrındaki İslami hükümet ile hiç bir benzerliği olmayan Emevi ve Abbasi halifelerinin diktatör hakimiyetleri için gerekli ortamın oluşmasına sebep oldu. Hiç şüphesiz bu ilginç değişimler öyle bir gecede olmadı, halifeler dönemindeki sürekli yapılan hatalar sonunda işi buraya vardırdı.

Hz. Ali (a. s) bu sözünün devamında şöyle buyurmaktadır: *“Ama ben bu uzun zaman boyunca bir çok zahmet, mihnete düşmeme rağmen yine de sabrettim. ”*

Tıpkı birinci halife dönemindeki gibi sabretti. Ama şartlar biraz daha karmaşık olduğundan ve süresi uzadığı için Hz. Ali'nin (a. s) bu dönemdeki dertleri ve sıkıntıları daha da artmıştı.

Nehc’ul Belağa’yı şerh eden bazı kimseler şöyle demiştir: “Hz. Ali (a. s) burada rahatsızlığına sebep olan iki şeye işaret etmektedir. Birincisi hilafet merkezinden uzaklaşmasının uzun sürmesi ve hilafetin kendisinden uzaklaşması. . . İkincisi de halkın dini işlerinde gerçek bir düzenin olmayışı hususunda hilafetin asıl merkezden uzaklaşması neticesinde vücuda gelen olaylar ve durumlar sebebiyle oluşan sıkıntılar ve rahatsızlıklar. . . Ama velhasıl daha önemli olan maslahatlar Hz. Ali’nin (a. s) sabretmesini ve daha az önemli olan şeyi daha çok önemli olan şeye feda etmesini gerektiriyordu.

Bu durum ikinci halifenin hilafetinin sonuna kadar da olduğu gibi devam etti

Nükteler

1- İkinci halife döneminde ahlaki şiddetten bazı örnekler.

İkinci halifenin ruh haleti, özellikle de hilafeti döneminde takındığı tavırlar hususunda Ehl- i Sünnet bilginlerinin hadis ve tarih kitaplarında bir çok bilgiler yer almıştır. Bunlar, Hz. Ali’nin (a. s) bu hutbede söylediği şeyleri tümüyle onaylamaktadır. Bu hususlar çok olmakla beraber biz sadece aşağıdaki bir kaç örneğe işaret edeceğiz:

a- Merhum Allame Eminî el- Gadir kitabının 6. cildinde Ehl- i Sünnetin meşhur kitaplarından (Sünen- i Daremi, Tarih- i İbn- i Esakir, Tefsir- i İbn- i Kesir, İtkan- i Suyuti, Durr’ul- Mensur, Feth’ul Bari ve benzeri. . .) bir çok senetle Sebyağ’il İraki adlı şahıs hakkında çok ilginç hikayeler nakletmektedir: Tarihin de açıkça gösterdiği gibi bu şahıs oldukça araştırmacı biriydi ve Kur’an ayetleri hakkında

sürekli soru sorardı. Ama Ömer onun sorduğu sorular karşısında ona öyle bir sert ve şiddetle davrandı ki bugün bile bu tutum karşısında hepimiz şaşıp kalmaktayız. Örneğin birisi Ömer'in yanına gelerek ona şöyle dedi: "Biz Kur'an'ın zor ayetlerinin tevili hususunda sorular soran bir şahıs gördük. "

Ömer şöyle dedi: "Allahım bana güç ver de onu ele geçireyim. " Ömer bir gün otururken yanına bir şahıs geldi, başında sarığı vardı. Ömer'e dönerek şöyle dedi: "Ey Müminlerin emiri, "vezzariyati zerven, felhamilati vikren" (Tozdurup savuranlara, yükünü yüklenenlere. . .) ayetinden maksat nedir? Ömer, "Sen şüphesiz benim aradığım adamsın" dedi ve ayağa kalkarak kollarını sıvadı ve sarığı yere düşünceye kadar onu kırbaçladı. Daha sonra ona şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki eğer başını tıraş etmiş görseydim (Öyle anlaşılıyor ki başını tıraş etmek haricilerin bir özelliği idi ve kökleri Müminlerin emiri Hz. Ali'den (a. s) öncelerine kadar uzanmaktadır.) boynun vururdum. " Daha sonra ona bir elbise giydirmelerini ve deveye bindirip memleketine göndermelerini emretti. Ardından bir hatibin minbere çıkıp Sebyağ'il Iraki'nin ilim ararken hataya düştüğünü, bu yüzden herkesin kendisinden uzaklaşmasını ilan etmesini emretti. Bu şahıs naklettiğimiz bu olaydan sonra, önceden kavminin büyüğü sayıldığı halde ömrü boyunca aşağılandı ve halk arasında hor görüldü. ¹

Nafi'den nakledilen başka bir rivayete göre de Sebyağ'il Iraki sürekli Kur'an hakkında bir takım sorular soruyordu.

¹ El- Gadir, s. 6, s. 291

Mısır'a gelince Amr bin As onu Ömer'in yanına gönderdi. Ömer ağaçtan bir dalın koparılıp kendisine getirilmesini emretti. Bu dal ile yaralayınca kadar onun sırtına vurdu ve ardından serbest bıraktı. Bir müddet sonra iyileşince yine aynı şeyleri başına getirdi. Ardından iyileşinceye kadar kendisini bıraktı. Üçüncü defa aynı şeyi yapmak isterken Sebyağ'il Iraki Ömer'e şöyle dedi: "Eğer beni öldürmek istiyorsan güzel bir şekilde öldür, bana eziyet etme, yok eğer yaralarımı iyileştirmek istiyorsan Allah'a yemin olsun ki iyileşmiş durumdadır. "

Ömer ona memleketine dönmesi için izin verdi. Ebu Musa Eş'ari'ye de mektup yazarak Müslümanlardan hiç kimsenin onunla konuşmamasını emretti. Bu emir Sabyağ'il Iraki'ye çok zor geldi. Ebu Musa Eş'ari, Ömer'e bir mektup yazarak onun tümüyle sözlerinden dolayı tövbe ettiğini ve Kur'an ayetleri hakkında asla soru sormadığını yazı. Ömer de böylece halkın onunla oturup kalkmasına izin verdi. ¹

Başka bir rivayette (onun Ömer ile çok çeşitli hikayeleri olması da muhtemeldir) ise Sebyağ'il Irak'ının hikayesi şöyle nakledilmiştir: O Medine'ye girdi ve orada sürekli Kur'an'ın müteşabih ayetlerini sordu. Ömer hurma ağacından kopardığı bir dalı eline alarak onu çağırdı, ona, "Sen kimsin" diye sordu. O, "ben Allah'ın kulu, Sebyağ'il Iraki'yim" dedi. Ömer elindeki dal ile kafasına vurdu ve şöyle dedi: "Ben de Allah'ın kulu Ömer'im. " Ardından başı kanlar içinde kalıncaya kadar elindeki dal aile kafasına

¹ el- Gadir, c. 6, s. 291

vurdu. Sebyağ'il Iraki dayanamayıp şöyle dedi: "Ey Müminlerin emiri yeter artık, kafamda var olan şeyler de gitti. (artık Kur'an'ın müteşabih ayetlerinden bahsetmeyeceğim.)" ¹

İlginç olan husus da şu ki onun Kur'an ayetleri hususunda herhangi bir kötü niyet taşıdığı hiç bir rivayette yer almamıştır. O bazen Kur'an'ın müteşabih ayetlerini, bazen Kur'an harflerini ve bazen de Zariyat suresinin ilk ayetlerini soruyordu. Bu olay öyle anlaşıldığı üzere sadece Sebyağ'il Iraki ile ilgili de değildir. Abdurrahman bin Yezid'in naklettiğine göre başka birisi de Ömer'e "ve fakiheten ve ebba" ayetini sordu. Ömer halkın da bu konuda konuştuğunu görünce eline kırbacı alıp ona saldırdı. "2

b- Başka bir rivayette yer aldığına göre ise adamın biri, "vel- cevaril kunnes" ayetinden maksat nedir?" diye sordu. Ömer elindeki sopayla sarığına vurdu ve onu yere attı. Ona "sen Hururi misin? dedi, (Hururi İslam'dan çıkan kimselere denmektedir) daha sonra şöyle devam etti: Ömer'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun ki eğer kafanı tıraş ettiğini görseydim bu düşünceler kafandan çıkıncaya kadar seni döverdim. " ³ (öyle anlaşılıyor ki başını tıraş etmek haricilerin bir özelliği idi ve kökleri Müminlerin Emiri Hz. Ali'den (a. s) öncelerine kadar uzanmaktadır.) ⁴

¹ el- Gadir, c. 6, s. 290

² Durr'ul Mensur, c. 6, s. 317

³ Durrul Mansur, c. 6, s. 323

⁴ Kencul Ummal, c. 1, s. 322, 31627. Hadis; Milel ve Nihel, Şehristani, c. 1, s. 114'e müracaat ediniz.

Acaba gerçekten Kur'an hakkında soru soran kimseleri hiç bir cevap vermeden kırbaçlamak veya sopa ile dövmek mi gerekir!? Hatta bazı dinsiz ve münafıklar halkın zihnini bulandırmak için de olsa Kur'an hakkında bir takım sorular sorduğunda halifenin görevi hemen sopa ve kırbaçla cevap vermek mi olmalıydı, yoksa ilk önce ilmi ve mantıksal açıdan izah etmek, daha sonra kabul etmediği takdirde tenbih etmek mi?

Halife bu soruları cevabını veremediği için mi kızıp dövmüştü, yoksa bunun başka bir delili mi vardı? Ama öyle anlaşılıyor ki halife bu konuda şüphede olan kimseleri bile dövüyor, hakaret ediyor ve sarıklarını yere atıyordu!

c- İbn- i Ebil Hadid Nehc'ul Belağa şerhinde Ömer hakkında şöyle dendiğini nakletmektedir: “Ömer'in kırbağı Haccac'ın kılıcından daha korkunçtu. ”

İbn- i Ebil Hadid daha sonra şöyle diyor: “Sahih hadislerde yer aldığı üzere bazı kadınlar Resulullah'ın (s. a. v) yanına gidip orada gürültü yaptılar. Ömer gelince hepsi korkudan kaçmaya başladı. Ömer onlara şöyle dedi: “Ey kendi kendilerinin düşmanları, benden korkuyorsunuz da Resulullah'tan (s. a. v) korkmuyor musunuz?” Kadınlar şöyle cevap verdi: Evet şüphesiz sen daha kaba ve ağır söz söyleyen birisin. ”¹

d- Aynı kitapta yer aldığına göre Ömer'in ilk defa kırbaçladığı kimse Ebu Bekir'in kızkardeşi Ümmü Ferve idi. Ebu Bekir dünyadan gidince kadınlar onun için yas tutup ağıt yaktılar. Kız kardeşi Ümmü Ferve de onlar

¹ Nehc'ul Belağa, İbn- i Ebil Hadid, c. 1, s. 171

arasındaydı. Ömer defalarca onları bu işten nehiy etti, ama onlar yine tekrar ettiler. Ömer Ümmü Ferve'yi aralarından çıkararak kırbaçladı, bunu gören bütün kadınlar korkarak kaçtılar.”¹

2- Yanlışlıklar ve Özür Dilemeler

a- Ehl- i Sünneti'in en kapsamlı hadis kitabı sayılan “Süneni Beyhaki”de, Şa'bi'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: “Bir gün Ömer halka bir hutbe okudu. Allah'a hamd- u sena ettikten sonra şöyle dedi: “Sakın kadınların mihrini fazla tutmayın, zira Peygamberden daha çok mehir tayin edenleri duyacak olursam ben bu fazlalığını beytülmale katarım. ” Ardından minberden aşağı indi. Kureyş'ten bir kadın Ömer'in yanına gelerek şöyle dedi: “ey Müminlerin emiri Allah'ı' kitabı Kur'an'a uymak mı daha iyidir, yoksa senin sözlerine uymak mı?”

Ömer şöyle dedi: “Allah'ın kitabına uymak daha iyidir. Ama bundan maksadın nedir?” kadın şöyle dedi: “Sen halkı fazla mehir tayin etmekten alıkoydun, oysa Allah- u Teala şöyle buyurmaktadır: ² “Onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi, ondan hiç bir şey geri almayın. ”

Ömer ona şöyle dedi: “Hepiniz Ömer'den daha fakihsiniz!” Ömer bu cümleyi iki veya üç defa tekrar etti . Daha sonra yeniden minbere çıkarak şöyle dedi: “Ey insanlar ben sizleri kadınların mehrini fazla tutmaktan

¹ Nehc'ul Belağa, İbn- i Ebil Hadid, c. 1, s. 171

² Nisa suresi 20. ayet

sakının demiştim. Ama şimdi şöylüyorum ki herkes özgürdür, malında istediği şekilde tasarrufta bulunabilir. ”¹

Bu hadis bir çok kitaplarda az bir farklılıkla nakledilmiştir.

2

b- Bir çok meşhur kitaplarda (örneğin Zehair’ul Ukba, Metalib’us Suul ve Menakib- i Harezmi) şöyle yer almıştır: Zina ettiğini itiraf eden bir kadını Ömer’in yanına getirdiler, Ömer onun recm edilmesini emretti. Yol esnasında Hz. Ali ‘ye (a. s) rastladılar. Ali (a. s), “Bu kadına ne oldu?” diye sordu. Onlar, “Ömer recm edilmesini emretti. ” dediler. Ali (a. s) onu geri çevirerek Ömer’e şöyle dedi: “Sen sadece bu kadına hükmedebilirsin ve onu recm edebilirsin. Ama kadının karnında olan çocuğa nasıl hükmedebilirsin?”

Daha sonra şöyle buyurdu: “Belki de ona bağırıp korkutmuşsun ve onu itirafa zorlamışsın. ” Ömer, “Evet öyledir, ” dedi. Hz. Ali (a. s) şöyle buyurdu: “Sen Peygamberin (s. a. v) şöyle dediğini duymadın mı?: “Baskı altında zincire vurulmaktan, zindana atılmaktan veya yapılan tehditten korkarak itirafta bulunan kimsenin itirafının hiç bir değeri yoktur. Ömer bunun üzerine onu serbest bırakarak şöyle dedi: “Kadınlar Ali bin Ebi Talib (a. s) gibisini henüz doğurmamıştır. Eğer Ali olmasaydı Ömer helak olurdu. ”³

¹ Sünen- i Beyhaki c. 7, s. 233

² Örneğin Suyuti Durr’ul Mansur’da; Zamahşeri, Keşşaf, ilgili ayetin tefsirinde; Kenzul Ummal’ın yazarı kendi kitabı, c. 8, s. 298’de ve İbn- i Ebil Hadid Nehc’ul Belağa şerhi c. 1, s. 182’de bu rivayeti çok az bir farklılıkla rivayet etmişlerdir.

³ Zehair’ul Ukba, s. 80; Metalib’us Suul, s. 13; Menakibi Harezmi, s. 48; Erbain- i Fahr- u Razi, s. 466 (el- Gadir, c. 6, s. 110’dan naklen)

c- Kutubi Sitte'nin meşhur kitabı olan Sahih- i Ebi Davud'ta İbn- i Abbas'tan şöyle nakledilmiştir: Ömer'in yanına deli bir kadın getirdiler. Kadın sözde zina etmişti. Ömer, onun hakkında halk ile meşverette bulundu ve ardından taşlanmasını emretti. Hz. Ali (a. s) yolda rastlayınca, "Bu kadın ne yağmış" diye sordu. "Bu kadın delidir ve falan kimse ile zina etmiştir. " Ömer de onun taşlanmasını emretmiştir. " dediler. Ali (a. s), "Onu geri çevirin" buyurdu. Sonra bizzat Ömer'in yanına giderek ona şöyle buyurdu: "Ey Ömer teklif kaleminin (insanın amellerini yazan kalemin) şu üç taifeden kalktığını bilmiyor musun?: Deli kimse iyileşinceye kadar, uyuyan kimse uyanıncaya kadar ve çocuk akıl ve buluğa erinceye kadar. . . " O halde neden bu delinin taşlanmasını emrettin?"

Ömer, "bir şey yok" deyip kadını serbest bıraktı ve ardında dan tekbir getirdi. (Bu tekbir hatasını düzelttiği içindi.)¹

Minavi ise Feyz'ul Gadir kitabında bu hadisi Ahmed'den nakletmiştir. ve hemen altında Ömer'in şöyle dediği yer almıştır: "Ali olmasaydı Ömer helak olurdu. " ²

Bütün bu söylediklerimiz, bu konuda yer alan bilgilerin sadece küçük bir bölümüdür. Eğer hepsini nakletmek istersek başlı başına bir kitap yazmamız gerek. Merhum Allame Eminî Ömer'in Ehl- i Sünnet kaynaklarında yer alan yüzden fazla hatasını nakletmiştir ve kitabının bu bölümünü "Nevadir'ul Eser, fi ilm- i Ömer" (Ömer'in

¹ Sahih- i Ebi Davud c. 4, s. 140 (Kitab'ul Hudud, 4399. hadis)

² es- Seb'a min'es Selef mine's Sihah'is Sitte, merhum Firuzabadi s. 95

İlminden İlginç Enstantaneler) olarak adlandırmıştır. ¹ Bu da yukarıdaki hutbede “hataların ve özür dilemelerin çokluğu “diye tabir edilen gerçeği dile getirmektedir.

* * *

3- Bir Soruya Cevap

İmam Ali bin Ebi Talib’in (a. s) ikinci halife döneminde Müslümanların problemleri ve karşı karşıya kaldıkları sorunları hususundaki betimlemesi bazı kimselerin Ömer dönemine ait anlayışı ve parlak bir zafer dönemi olarak nitelendirmesiyle aykırılık içinde bulunabilir ve bu sözlerin tarihi gerçeklerle nasıl örtüştüğü hususunda bir çelişki içine düşülebilir.

Şüphesiz bu husus şu noktaya dikkat edildiği takdirde çok açık bir şekilde anlaşılır ki daha önceden de işaret edildiği üzere ikinci halifenin dönemi İslam ülkesinin dış politikasında şüphesiz göz alıcı zaferlerin gerçekleştiği bir dönemdi. Zira Müslümanlar Kur’an’ın cihat hususundaki açık hükümlerinden ilham alarak çok kapsamlı bir cihad ve özgürlük hareketine girişmişlerdir. Her yıl ve her ay İslam ülkesinin dış sınırlarında bir çok zaferlere tanık olunuyor ve gün gittikçe Müslümanlara daha geniş maddi kaynaklar sağlanıyordu. Bu göz alıcı zaferler, ülke içindeki uygunsuz durumları ve zayıf noktaları gözlerden uzak tutmuştu. Nitekim bu durum günümüzde de çok açık bir şekilde görülmektedir. Bazen bir devletin dış siyasetteki zaferi her

¹ el- Gadir, c. 6, s. 83 ila 324

şeyi o yöne sevk etmekte ve gündemi tümüyle değiştirmektedir. Böylece bir çok iç zayıflıklar ve düzensizlikler gözlerden gizli kalmaktadır. Nitekim sömürgeci güçlerin usta siyasetçileri günümüzde her hangi bir iç problemle karşılaştıklarında hemen dış siyasette yeni bir hareket geliştirmeye ve ülke içindeki düzensizlikleri perdelemeye çalışırlar.

Özetle Hz. Ali (a. s) burada ikinci halifenin başvurduğu şiddeti içine düştüğü yanlışlıkları ve ülkenin iç problemlerini dile getirmektedir. Bunun hesabı ise dış siyasette elde edilen zaferlerden ve ilerlemelerden apayrı bir şeydir.

Üçüncü Bölüm

“Derken o da tutturduğu yolunu kat etti ve hilafeti öyle bir gruba bıraktı ki benim de o gruptan biri olduğumu sanıyordu.

Allah'ım sana sığınırım, ne şuraydı bu! Benim hakkımda birincisiyle ne zaman bir şüphe hasıl oldu ki şimdi de bu tür kimselere denk tutuldum ben! Ama buna rağmen (kuşlar gibi yücelerden) inerlerken onlarla indim, uçarlarken hep onlarla uçtum. İçlerinden biri (Sa'd b. Ebi Vakkas) sadece haset ve kininden ötürü doğru yoldan saptı, öbürü (Abdurrahman b. Avf da) damadı olduğundan ona meyletti, öbürleri de öyle şeyler yaptılar ki burada söylenmesi, anılması bile çok çirkin. . .

Derken onların üçüncüsü de iki yanı şişmiş bir halde kalktı. Yediği yerle kirlettiği yer arasında yaşayıp durdu.

Onunla beraber babasının oğulları da (mensubu olduğu Ümeyyeoğulları da)) işe giriştiler. Allah'ın malını devenin ilkbaharda otları, çayır, çimeni yiyip hazmettiği gibi yiyip hazmettiler. Sonunda onun da ipleri tümüyle çözüldü. Amelleri kendi işini bitirdi. Karnının dolgunluğu, onu yüz üstü yere serdi. ”

Şerh ve Tefsir

3. Halife dönemi

Hutbenin bu bölümünde Hz. Ali (a. s) ikinci halife döneminin sona ermesine ve Osman'ın hilafet makamına geçmesi için ortaya çıkan olaylara işaret etmekte ve bu olayların gizli veya yarı gizli sırlarını, tarihi inceliklerini ve nüktelerini ifşa etmektedir. Ardından bu olaylar karşısındaki tutumunu ve devamında da İslam ümmetinin üçüncü halife döneminde karşı karşıya bulundukları büyük sorunları, öldürülmesine sebep olan isyanların oluşum sürecini gözler önüne sermektedir. Hz. Ali (a. s) bu olaylara oldukça kısa, öz, anlamlı, kinayeli, dolaylı ve benzetmeler içeren sözlerle işaret etmektedir.

Hz. Ali (a. s) önce şöyle buyurmaktadır: *“Derken o da tutturduğu yolunu kat etti ve hilafeti öyle bir gruba bıraktı ki benim de o gruptan biri olduğumu sanıyordu. ”*

Hz. Ali'nin (a. s) burada kullandığı *“Benim de o gruptan biri olduğumu sanıyordu. ”* tabiri şu iki anlamdan birine işaret ediyor olabilir: Birincisi şu ki: “Beni zahirde hilafet adaylarından biri karar kıldı. Oysa o gerçekte sonucun ne olduğunu ve bu şuradan kimin seçileceğini çok iyi biliyordu. ”

İkinci anlam da şu ki: “O zahirde benim de o beş kişi düzeyinde biri olduğumu göstermeye çalıştı. Oysa gerçekte

onlardan hiç biriyle mukayese bile edilemeyeceğimi çok iyi biliyordu. ”¹

Bu cümle Ömer’in künyesi Ebu Lu’lu olan Firuz adında birisi tarafından şiddetle yaralandığı ve kendisini ölümün eşiğinde gördüğü zamana işaretler.

Bir grup ashab onun yanına gelerek kendisine şöyle dedi: “Senin kabul ettiğin birini yerine tayin etmen daha uygundur. ” Bunun üzerine o da yaptığı çok detaylı bir konuşmasında (ki “Nükteler” bölümünde buna işaret edeceğiz) şura adı altında altı kişiyi tayin etti. Bu altı kişi şunlardı: Ali (a. s), Osman, Abdurrahman bin Avf, Talha, Zübeyr ve Sa’d bin Ebi Vakkas. Bu altı kişi oturup içlerinden birini halife olarak seçecekti. Ömer ardından Ebu Talha Ensari’yi, ensardan elli kişilik bir güçle, bu altı kişiyi bir evde toplamak ve halife tayini için birbirleriyle meşveret etmesini sağlamak ile görevlendirdi. Sonunda bu altı kişiden bir kaç arasında var olan ilişkiler esasınca Osman halife olarak seçildi.

Hız. Ali (a. s) bu olaya işaret ederken ilk önce şöyle buyurmaktadır: “*Allah'ım sana sığınırım, ne şuraydı bu!*”²

Daha sonra bu şuranın ilk zayıf noktasında değinerek şöyle demektedir:

¹ Mekayis’ul Lugat adlı kitapta belirtildiği gibi “zaame” kelimesinin iki anlamından biri gerçeği olmayan ve sahibinin bile itminan etmediği söz anlamındadır.

² “Lellah” kelimesindeki “lam” edatı üstün olarak okunmaktadır (lellah) ve istiğase (yardım dilemek) anlamını ifade etmektedir. “lişşura” kelimesi ise esre ile okunmaktadır ve “müstağasun minh” (kendisinden yardım istenilen) anlamındadır.

“Benim hakkımda birincisiyle ne zaman bir şüphe hasıl oldu ki şimdi de bu tür kimselere denk tutuldum ben!”

Bu da Hz. Ali’nin (a. s) hakkının yenmesi karşısında açığa vurduğu üzüntüsünün nihayetidir. Aynı zamanda hilafet için liyakat gerektiğini göz önünde bulundurdıkları taktirde hiç şüphesiz kendisini tayin edecekleri gerçeğine işaret etmektedir. Ama ne yazık ki işin içinde başka bir takım hedefler amaçlanıyordu. Gerçekten de Peygamber’in nefsi (kendisi), Peygamberi’nin (s. a. v) ilim şehrinin kapısı, Kur’an ve sünnet alimi, tüm İslami meseleleri yakından bilen, hayatı boyunca tevhit mektebinde ve İslam Peygamberinin (s. a. v) yanında yetişen bir kimsenin, sonunda Abdurrahman bin Avf’lar, Sa’d bin Vakkas’lar ve benzeri kimselerle mukayese edilecek bir konuma düşürülmesi çok üzüntü verici bir olaydır!

Hz. Ali (a. s) daha sonra şöyle buyurmaktadır: “

Ama buna rağmen (kuşlar gibi yücelerden) inerlerken onlarla indim, uçarlarken hep onlarla uçtum. ”¹

Bu gerçekte toplu halde uçan, bazen yükselip doruklara ulaşan, bazen alçalıp yere yakınlaşan ve her iki halde de birlikte uçan kuşların durumundan kinayedir.

Hiç şüphesiz halifeler döneminde ortaya çıkan üzücü olaylar, özellikle de bir halifenin ölüm döşğinde

¹ “esfeftu” kelimesi “isfaf” kökünden türemiş olup bir şeyin başka bir şeye yakınlaşması anlamındadır. Kuşun yere yaklaştığı durumlar için kullanılmaktadır. Bu kelime hasır ve benzeri şeyler örmek anlamına da gelmektedir. Zira örülürken örülen şeyler birbirine yaklaşmaktadır. Ayrıca aşırı bakma anlamında da kullanılmaktadır. (Mekayis’ul Lugat ve Lisan’ul Arab kitaplarına müracaat ediniz.)

bulunduğu sıradaki şartlar her türlü tefrikadan kaçınılmasını gerektiriyordu. Pusuda bekleyen düşmanın baş kaldırıp İslam'ın esasını tehlikeye düşürmesinin önüne geçilmesi icab ediyordu.

Bu cümlelerin açıklamasında Hz. Ali'nin (a. s) şu ihtimali kastetmesi de mümkündür: “Ben sürekli hakkın peşice koştum, hakkı elde etmek için didinip durdum. Üst düzeyde olanlarla birlikte bulundum ve sıradan insanlarla da beraber oldum. ”

Daha sonra Hz. Ali (a. s) bu şuranın neticesine ve bu şurada ortaya çıkan esrarengiz olaylara işaret ederek şöyle buyurmaktadır:

“İçlerinden biri (Sa'd b. Ebi Vakkas) sadece haset ve kininden ötürü doğru yoldan saptı, öbürü (Abdurrahman b. Avf da) damadı olduğundan ona meyletti, öbürleri de öyle şeyler yaptılar ki burada söylenmesi, anılması bile çok çirkin. . . ”¹

Hz. Ali'nin (a. s) birinci cümleden maksadı Sa'd bin Ebi Vakkas idi. Sa'd bin Ebi Vakkas'ın annesi Ümeyye oğullarından olup dayıları ve annesinin yakınları İslam'ın küfür ve şirkle yaptığı savaşlarda Hz. Ali'nin (a. s) eliyle öldürülmüşlerdi. Bu yüzden Sa'd bin Ebi Vakkas Hz. Ali'nin hilafeti zamanında da kendisine biat etmedi. Kerbela ve Aşura olayının büyük cinayetkarı olarak tarihe geçen Ömer bin Sa'd da onun oğludur. Dolayısıyla Hz.

¹ “Seğa” kelimesi “siğv” kökünden türemiş olup bir şeye meyletmek anlamındadır. “Siğn” kelimesi ise “kin ve düşmanlık” anlamındadır. Aslında sapma ile iç- içe olan bir tür örtmek anlamındadır. “Henin” kelimesinin anlamı ise metinde yer almıştır.

Ali'ye (a. s) karşı olan kini herkes tarafından biliniyordu. Bu yüzden de şura meclisinde Hz. Ali'ye (a. s) oy vermedi. Abdurrahman bin Afv vesilesiyle Osman'a oy kullandı.

Bazılarının dediğine göre bu şahıstan maksat Talha'dır. Talha'nın da Hz. Ali'ye karşı duyduğu kin açıkça ortadaydı. Ayrıca, tarihçilerin yazdığı üzere 17 bin kişinin öldürüldüğü Cemel savaşını körükleyenlerden biri de (Zübeyr ile birlikte) Talha idi.

Bu ihtimali İbn- i Ebil Hadid güçlü saymıştır. Oysa bazı Nehc'ul Belağa şarihlerinin de ifade ettiği gibi Talha her ne kadar Ömer tarafından bu şura için seçilmiş ise de o zaman Medine'de değildi ve dolayısıyla da bu celeseye katılma hususunda başarılı olamadı. ¹

Ama damat oluşu sebebiyle meyleden kimse Abdurrahman bin Avf'tır. Zira Abdurrahman Osman'ın kız kardeşi Ümmü Gülsüm'ün eşi idi.

Fakat, “”mea henin ve henin”² cümlesi (“hen” kelimesi çirkin ve söylenmesi hoş olmayan şeylerden kinaye olduğuna teveccühen) Abdurrahman bin Avf'ın Osman'a oy vermekle beklentisi içinde olduğu hoş olmayan işlere işaretler. Örneğin; Müslümanların beytülmalinden kötü

¹ Huyi'nin Nehc'ul Belağa şerhinde, Talha'nın şuraya katılmadığı ve hatta Medine'de olmadığı hususu Taberi'den nakledilmiştir. (Şerh- i Huyi c. 3, s. 73)

² Lügat alimlerinin açıkça bildirdiği üzere “hen” kelimesi “falan” anlamındadır ve insanın bir şeye üstü kapalı işaret etmek istediği yerlerde kullanılmaktadır. Bu o şeyin çirkinliği veya başka bir özelliği sebebiyle olabilir. Genelde bu kavram, çirkin, kötü ve hoş gitmeyen şeylerde kullanılmaktadır; iyilikler hakkında ifade edilmemektedir.

istifade etmek, halk üzerinde sulta kurmak, Osman'dan sonra hilafet ele geçirmek veya bütün bunların hepsi. . .

Bütün bu sözlerden de anlaşıldığı üzere şura tümüyle sağlıklı olmayan koşullarda düzenlendi. Burada söz konusu edilmeyen tek şey Müslümanların maslahatı idi. Doğal olarak ürünü de Müslümanların menfaatine olmadı ve Osman dönemindeki olaylar da Müslümanların bu konuda ne kadar büyük zarara uğradığını açık bir şekilde gözler önüne serdi.

Daha sonra Hz. Ali (a. s) bu şuranın nihai sonuçlarını ele alarak şöyle buyurmuştur: *“Derken onların üçüncüsü de iki yanı şişmiş bir halde kalktı. Yediği yerle kirlettiği yer arasında yaşayıp durdu.”*¹

Bu yolda yürüyen sadece kendisi değildi; baba tarafından akrabaları (Ümeyye oğulları) da ona yardıma koşular. Bahar mevsiminde otlığa koşan ve büyük bir iştahla bitkileri adeta yutan aç develer gibi Allah'ın malını yemeye koyuldular.

Nitekim Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmaktadır:

¹ “Naficen” kelimesi “nefc” kökünden türemiş olup yukarı gelmek ve yukarı çıkarmak anlamındadır. “Hızn” kelimesi ise “yan, böğür” anlamındadır. Dolayısıyla “naficen hızneyhi” tabiri tekebbürden veya çok yemekten böğürleri şişmiş kimse için kullanılmaktadır. “Nesil” kelimesi ise “nesl” kökünden türemiş olup aslında bir şeyin bir şeyden çıkması veya çıkarılması anlamındadır. Dolayısıyla insan ve hayvanın dışkısı için de kullanılmaktadır. “Mutelef” kelimesi ise “alef” kökünden türemiş olup otlak ve çayır anlamındadır. Bu ve önceki tabirler bir bütün olarak işi gücü mal toplamak, harcamak, karnını doldurmak ve boşaltmak olan kimseler hakkında kullanılmaktadır.

“Onunla beraber babasının oğulları da (mensubu olduğu Ümeyyeoğulları da)) işe giriştiler. Allah’ın malını devenin ilkbaharda otları, çayır, çimeni yiyip hazmettiği gibi yiyip hazmettiler. ”¹

“Nibtet’er Rabi” (ilk bahar otları) tabiri bu mevsimdeki bitkilerin oldukça taze, ve hayvanların çok hoşuna giden bitkiler olduğuna işarettir. Hayvanlar bu otları büyük bir hırs ve ilginç bir iştahla yemektedirler.

“yahzimune malellah” cümlesi ise (“hazm” kelimesinin anlamına teveccühen) açıkça ümeyye opullarının beytülmalı talan etmek için tüm güçleriyle ortaya çıktıklarını ve güçleri yettiğince soyup soğana çevirdiklerini göstermektedirler. İbn- i Ebil Hadid’in dediğine göre 3. Halife, Ümeyye oğullarını halka musallat etti ve onları İslami beldelere vali olarak atadı. Beytülmaldeki arazi ve malları hediye olarak kendilerine peşkeş çekti. Örnek olarak kendi döneminde feth edilen Afrika topraklarının humsunu (gelirinin beşte birini) alıp damadı olan Mervan bin Hakem’e hediye olarak verdi.

Merhum Allame Emini nefis kitabı “el- Gadir” de Osman’ın hilafeti döneminde yaptığı ilginç bağışların istatistiğini bizzat Ehl- i Sünnet kaynaklarından elde etmiştir. İnsan burada verilen rakamlar karşısında dehşete kapılmaktadır. Örneğin damatlarından biri olan Haris bin

¹ “Hazm” kelimesi ise tüm ağızla yemek anlamındadır. Karşıtı bir kelime olan “kazm” kelimesi ise ön dişlerinin ucuyla yemek anlamındadır. Bazıları ise “hazm” kelimesinin taze otları, “kazm” kelimesinin ise kurumuş otları yemek anlamında olduğunu söylemişlerdir.

Hakem’e (Mervan’ın kardeşi) 300 bin dirhem, Mervan’ın bizzat kendisine 500 bin dirhem, Ebu Süfyan’a 200 dirhem, Talha’ya 322 bin dirhem, Zübeyr’e 598 bin dirhem bağışladı. Öyle ki merhum Allame Eminî Osman’ın beytûlmalden akrabalarına yaptığı bağışların yaklaşık 126 milyon 770 bin dirhemi geçtiğini ortaya çıkarmıştır.

Bundan daha ilginç yakınlarına yaptığı bağışlardı. Örneğin Mervan bin Hakem’e 500 bin dinar, Ya’la bin Ümmeyye’ye 500 bin dinar, Abdurrahman bin Avf’a 2 milyon 560 bin dinar bağış yapmıştır. Yakınlarına yaptığı bu bağışların toplamı da 4 milyon 310 bin dinarı bulmaktadır.¹

Evet işte burada Hz. Ali’nin (a. s) “*Allah’ın malını devenin ilkbaharda otları, çayır, çimeni yiyip hazmettiği gibi yiyip hazmettiler.*” sözü çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Elbette bu durum daha fazla süremezdi. Bilen ve hatta bilmeyen Müslümanlar böylesi duruma tahammül edemezdi. Bu yüzden çok geçmeden Osman aleyhine kıyama giriştiler ve en sonunda da onu halkın gözleri önünde öldürdüler. Halktan hiç kimse kendisine yardımcı olmadı. Bu da Hz. Ali’nin (a. s) sözünün sonunda işaret ettiği gerçeğin bizzat kendisidir. “*Sonunda onun da ipleri tümüyle çözüldü. Amelleri kendi işini bitirdi. Karnının dolgunluğu, onu yüz üstü yere serdi.*”²

¹ el- Gadir, c. 8, s. 286

² “İntekese” kelimesi “neks” kökünden türemiş olup kırılmak, bozmak anlamındadır. Bu yüzden sözünü bozmaya da “neks- i ahd” denmektedir.

“Fetl” kelimesi ise bükülmek, sarılmak anlamındadır, “meftul” ve “fetile” kelimeleri de bu babbandır.

Gerçekte Hz. Ali (a. s) üç cümle ile üçüncü halifenin durumunu ve ömrünün sonunu betimlemeye çalışmıştır.

Birinci cümlede Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmuştur: Halk açısından kendisi için elde ettiği mevki ve makam, halkın kendisine verdiği saygı ve değer ortadan kalktı ve yakın dostlarının dünya perest hareketleri her şeyi altüst etti.

İkinci cümlede ise Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmuştur: Onun amelleri beklenilenden daha erken kendisine darbe vurdu ve işini bitirdi.

Üçüncü cümlede ise şöyle demektedir: Oburluk yükünü ağırlaştırdı, ayakta duramayacak hale geldi ve yüzüstü yere savurdu. Gerçekte bu üç cümle toplumu idare eden kötü yöneticiler için çok önemli ibret verici derslerdir. Neticede onlar bulundukları makamdan kötü istifade eder ve dünyaya yönelirlerse; iyi geçmişleri silinip gider, kamuoyu hızlı bir şekilde aleyhine seferber olur ve dünyaya tapma onların hızla düşüşüne sebep olur.

Burada çok önemli bir hususta şudur: Osman'ın hilafetinin vücuda gelmesine sebep olan etkenler onun yok olmasına da sebep olmuştur. Sa'd bin Vakkas, Abdurrahman bin Avf ve Talha gibi (Talha şuraya katıldığı taktirde) kimseler dünya malı ve makamına ulaşmak için

“echeze” kelimesi ise “ichaz” kökünden türemiş olup yaralı hakkında kullanıldığında ölümünü hızlandırmak ve bir an önce işini bitirmek anlamındadır.

“Kebet” kelimesi ise “kebv” kökünden türemiş olup düşmek yüz üstü yere serilmek anlamındadır. Hayvanın ayaklarının bağlanıp yüzüstü yere yatırıldığı hususlarda kullanılmaktadır. “Bitnetu” ise “betn” kökünden türemiş olup karnını yiyeceklerle doldurmak ve veya oburluk anlamındadır.

ona oy verdiler, onu iş başına getirdiler. Bu olay aynı şekilde devam etti. Osman'ın hilafeti kamuoyu nezdinde dayanılmaz bir hale geldi ve neticede halk kıyam edince de öldürüldü.

Nehc'ul Belağa'yı şerh eden bazı kimseler de “intekese aleyhi fetluhu” (*Sonunda onun da ipleri tümüyle çözüldü.*) cümlesini Osman'ın hilafet idaresi için aldığı tedbirlerin boşa çıkması, sonuçsuz kalması anlamına almışlardır. Osman'ın işlerini akrabalarına yaptırması da onun aslında ayakta kalmak için ön gördüğü tedbirlerden biriydi. Ama bu iş ters sonuç verdi, iplerini çözdü ve halkı onun aleyhine kıyam ettirdi.

Nükteler

1- İkinci ve üçüncü halifenin seçilme niteliği

Bilindiği gibi ikinci halifenin sadece bir tek oyu vardı. O da Ebu Bekir'in oyu idi. Ebu Bekir hayata gözlerini yummak üzereyken vasiyet etti ve açık bir şekilde Ömer'i kendi yerine tayin etti.

Bazı tarih kitaplarında yer aldığı üzere Ebu Bekir ölüm döşeginde Osman bin Affan'ı yanına çağırarak Ömer hususundaki vasiyetini yazdırmak istedi ve ona şöyle dedi: “Şöyle yaz: Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Bu Ebu Bekir'in Müslümanlara yaptığı vasiyettir. Hamd ve selat- u selamdan sonra. . .” dediği an kendinden geçti. Ama Osman kendiliğinden şöyle yazdı: Ben Ömer bin Hattab'ı

sizlere halife seçtim, hakkınızda hiç bir hayır ve iyiliği esirgemedim. ”¹

Osman bu cümleyi yazınca Ebu Bekir kendine geldi ve ona “oku” dedi. O da yazdığı şeyi okudu. Ebu Bekir yüksek sesle tekbir getirerek şöyle dedi: “Öyle zannediyorum ki acele edip hilafetin Ömer’in hakkı olduğunu yazman, ben öldüğüm taktirde insanların ihtilafa düşmesinden korktuğun içindir. ” Osman, “Evet öyledir” deyince Ebu Bekir onun hakkında dua etti. ²

Bu sözden de açıkça anlaşıldığı üzere Osman bu hilafet elbisesini aslında Ömer için dikmişti. Farzen eğer Ebu Bekir kendine gelmeseydi ve ölmüş olsaydı bu vasiyetname Ebu Bekir’in vasiyetnamesi olarak kabul görecekti. Dolayısıyla Ömer’in de hilafeti Osman’a devredecek olan bir şura tayin etmesinin hiç de şaşılacak bir tarafı yoktur. Nitekim ikinci halife de Sakife’de hilafet elbisesini Ebu Bekir’e giydirmiş ve o da yeri geldiğinde ona olan bu borcunu ödemiştir.

Ayrıca bu sözden de anlaşıldığı üzere Ebu Bekir ve Osman’ın halife tayini hususunda acele davranması halkın ihtilafa düşmesini önlemek içindi. O halde Peygamber- i Ekrem (s. a. v) ümmeti hakkında aynı kaygıyı hiç taşımamış mıydı? Oysa toplumda bir çok sürtüşmeler mevcuttu. Bu sürtüşmeler Sakife’de kendini en açık bir şekilde gösterdi.

¹ “Alu” kelimesi “ala, ye’lu” kökünden türemiş olup kusur etmek, ertelemek anlamındadır. Dolayısıyla “lem alukum” kelimesi “hakkınızda hiç bir kusur işlemedim, ihmalkarlık etmedim” anlamındadır. (Lisan’ul Arab)

² Kamil- i İbn- i Esir, c. 2, s. 425

Dolayısıyla halife seçimini Peygamberin (s. a. v) halka bıraktığına inanmak nasıl mümkün olabilir? Halbuki bu iş ikinci ve üçüncü halife hakkında geçerli olmamış ve fitne korkusu bile bu işin halka bırakılmasına engel teşkil etmiştir. Bunlar mutlaka araştırılması ve mantıklı cevaplar bulunması gereken konulardır.

2- Ebu Lu’lu hikayesi ve Osman’ın hükümetinin başlangıcı

İbn- i Esir Kamil’de şöyle nakletmektedir. Bir gün Ömer bin Hattab pazarda geziyordu. Muğire bin Şu’be’nin Hıristiyan olan Ebu Lü’lu adındaki kölesini gördü. Ebu Lu’lu şöyle dedi: “Muğire bin Şube bana çok ağır bir yük yüklemiş. (Bütün gün çalışmamı ve kendisine dikkate değer bir miktarda ödeme yapmamı istiyor.) Bana bu hususta yardım et. ” Ömer şöyle dedi: “Senden istediği haraç ne kadardır?” Ebu Lu’lu, “Her gün ik dirhem” diye cevap verdi. Ömer, “ne iş yapıyorsun?” dedi. Ebu Lü’lü, “Marangoz, ayakkabıcı ve demirciyim. ” dedi. Ömer şöyle dedi: “bütün bu işleri yapıyorsan senden istediği haraç çok fazla değil. Ayrıca senin rüzgar enerjisi ile bir yel değirmeni yapabileceğini söylediğini duydum. ” Ebu Lu’lu, “Evet, yapabilirim” dedi. Ömer şöyle dedi: “O halde bu işi yap. ” Ebu Lu’lu şöyle dedi: “Eğer hayatta kalırsam doğu ve batıdaki tüm insanların kendisinden söz edeceği büyük bir yel değirmeni yapacağım sana. ” Ebu Lu’lu bunu dedi ve gitti. Ömer, “Bu köle beni tehdit etti. ” dedi. Bir kaç gün sonra Ömer sabah namazı için camiye geldi. Ömer, saflar düzeldiğinde yüksek sesle tekbir getiren bazı kimseler tayin etmişti. Ebu Lu’lu halk arasında camiye girdi. Elinde

kabzası tam ortasında yer alan iki başlı hançer vardı. Durumdan istifade ederek Ömer'i altı yerinden bıçakladı, darbelerinden birini Ömer'in göbeğinin altına indirdi ve Ömer bu darbeden dolayı öldü. Ebu Lu'lu bu hançeriyle hemen arkasında bulunan Kelib adında birisi ile adları bilinmeyen başka bir takım kimseleri de öldürdü. ¹

Muruc'uz Zeheb'te bu olay anlatıldıktan sonra şöyle yer almıştır: Eu Lü'lü Ömer'i öldürdükten ve sonradan altısı ölen on iki kişiyi yaraladıktan sonra kendi boğazına da bıçak sapladı ve intihar etti. ² Ama Tarih- i Ya'kubi'de yer aldığına göre ise Ömer öldürüldükten sonra oğlu Abdullah babasının intikamını almak için saldırdı ve Ebu Lu'lu, genç kızı ve eşini öldürdü. ³

Bazı tarihçilerin Ebu Lu'lu'nun Hristiyan veya Mecusi olduğunu söylemleri doğru olamaz. Zira onların da bizzat dediği üzere Ebu Lu'lu, Ömer'i camide öldürdü. Tanınmış bir Hristiyan veya Mecusi'nin Peygamber camisine gelmesi normalde mümkün değildir. Onlar halifenin bir Müslüman tarafından öldürüldüğünü inkar etmek istiyorlar. Bu konuda zorluğa düşmekten çekiniyorlar. Zira apaçık delillerden de açıkça belirtildiği üzere Ebu Lu'lu Müslüman olmuştu. Eskiden Mecusi veya başka bir dinden oluşu da sadece Ebu Lu'lu'ya özgün bir halet değildi. Peygamberin dostları ve halifeler genelde böyle bir geçmişe sahipti.

3- Altı kişilik Şura ve Akıbeti

¹ Kamil- i İbn- i Esir, c. 3, s. 49

² Muruc'uz Zeheb, c. 2, s. 321

³ Tarih- i Ya'kubi, c. 2, s. 160

Ömer ölüm döşeginde meşveret etmeye koyuldu. Oğlu Abdullah'ın halife olması teklifini red etti ve şöyle devam etti:

“Peygamber ölünceye kadar da bu altı kişiden razıydı. Ali (a. s), Osman, Talha, Zübeyr, Sa'd bin Ebi Vakkas ve Abdurrahman b. Avf'dan ibaret olan bu altı kişilik şura birbiriyle meşveret edecek ve kendi aralarında birini halife tayin edecekti. Ardından bu altı kişiyi yanına çağırdı ve onlara bakarak şöyle dedi: “Hepiniz benden sonra hilafete geçmek istiyorsunuz. ” Onlar sustular. Yeniden bu cümleyi ifade edince Zubeyr şöyle cevap verdi: “Bizim senden aşağı kalır bir tarafımız yok. ” (Tarihçilerden biri şöyle diyor: “Eğer Zubeyr, Ömer'in öleceğini kesin olarak bilmeseydi bu kadar açık konuşmaya cesaret edemezdi.)

Daha sonra altı kişinin tümüne bir takım eksikliler isnad etti. Örneğin Talha'ya şöyle dedi: “Peygamber , hicab ayeti hakkında söylediğin sözlerden dolayı senden razı ve hoşnut olmadığı bir halde dünyadan göçtü. ” ¹

Hız. Ali'ye ise şöyle dedi: “sen insanları doğru ve açık yola hidayet edersin. Senin tek kusurun çok mizah yapıyor olmandır. ”

Osman'a ise şöyle dedi: “Kureyş'in hilafeti sana verdiğini, senin de Ümeyye oğulları ile İbn- i Mui

¹ Hicab ayetinden maksat Peygamberin hanımları hakkında inen “**fesuluhunne min verail hicab**” (Onlarla perde arkasından konuşun) ayetidir. Talha bu konuda şöyle demişti: “Peygamber bu gün onları (eşlerini) bizden gizlemek istiyor ama yarın dünyadan göçünce biz onlarla evleneceğiz” Elbette Ömer'in bu cümlesi, ilk söylediği söz ile (Peygamber ölünceye kadar da bu altı kişiden razıydı ifadesiyle) açık bir şekilde çelişmektedir.

oğullarını halkın sırtına zorla bindirdiğini, Müslümanların beytülmalini onlara hibe ettiğini ve bütün bunların neticesinde de bir grup Arap kurtlarının seni yatağında boğazladığını görür gibiyim. ”

Ardından da Ebu Talha Ensari’yi yanına çağırdı. Ölümünden sonra Ensardan 50 kişilik bir güçle bu altı kişiyi bir evde toplamasını emretti. Bu altı kişilik şura bir evde toplanıp halife seçimi hususunda bir biriyle meşveret edecekti. İçlerinden beş kişi birine oy verdiği taktirde biri muhalefet edecek olursa boynunu vurmasını ve aynı şekilde dört kişi biri üzerinde ittifak ettiği halde iki kişi muhalefet edecek olursa, onları da öldürmesini emretti. Eğer halife seçimi hususunda durum üçe üç olursa o halde de Abdurrahman bin Avf’ın içinde bulunduğu grubun tercih edilmesini, diğer üç kişinin buna muhalefet ettiği taktirde ise her üçünün de boynunun vurulması gerektiğini emretti. Ama üç gün içinde bu şura herhangi birini seçme hususunda ilerleme kaydetmemiş ise, o taktirde hepsinin boynu vurulacak ve bu durumda da Müslümanların başka birini seçme gereği ortaya çıkacaktı.

Neticede Talha Ali ve Osman varken hilafetin kendisine ulaşmayacağını biliyordu. Hz. Ali’den rahatsız olduğu için de Osman’ın tarafını tuttu. Zubeyr ise kendi hakkını Hz. Ali’ye (a. s) devretti. Sa’d bin Ebi Vakkas hakkını amcası oğlu Abdurrahman b. Avf’a verdi. Dolayısıyla altı kişi üç kişide özetlenmiş oldu: Ali (a. s), Abdurrahman b. Avf ve Osman. . . Abdurrahman bin Avf, Hz. Ali’ye (a. s) dönerek şöyle dedi: “Eğer sana biat edecek olursam bize karşı Allah’ın kitabı, Peygamberin sünneti ve Ömer ile Ebu

Bekir’in adeti üzere hareket edecek misin?” Hz. Ali (a. s) ona şöyle cevap verdi: “Evet kabul ediyorum; ama Allah’ın kitabı, Peygamberin (s. a. v) sünneti ve kendi inançlarım üzere hareket edeceğim. ”

Abdurrahman bin Avf Osman’a dönerek aynı cümleyi bu defa ona tekrar etti. Osman da onu kabul etti. Abdurrahman bin Avf bu cümleyi üç defa tekrar etti ve her üç defasında da aynı cevabı işitti. Bunun üzerine de onu halife ilan ederek elini sıktı. İşte burada Hz. Ali (a. s) Abdurrahman b. Avf’a şöyle dedi: Allah’a yemin olsun ki sen bu işi birinci ve ikinci halifenin birbirinden beklediklerine benzer bir bekleyiş içinde olduğun için yaptın. Ama asla maksadına erişemeyeceksin. ”¹

Şüphesiz bu şura bir çok açıdan soru işaretleri taşıyordu:

Birinci olarak: Eğer halife seçimi halkın oyu ile olacak idiyse o halde neden halkın çoğunluğuna uyulmadı. Yok eğer tayin ile gerçekleşen bir şey ise o halde bu altı kişilik şura da neyin nesiydi? Ve eğer şuranın seçmesi gerekiyorsa bu taktirde de Müslümanlar arasında bulunan başka bir takım meşhur şahsiyetler de vardı, onlar neden şuraya alınmadı?

İkinci olarak: eğer bunlar Peygamberin (s. a. v) razı olduğu kimseler idiyse o halde Peygamberin (s. a. v) ömrünün sonuna kadar Talha’dan razı olmadığı sözünün anlamı nedir?

¹ Şerh- u Nehc’il Belağa, İbn- i Ebil Hadid, c. 1, s. 185 ila 188 (özetle)

Üçüncü olarak: Farzen onlar bu görevlerini yerine getirirken bu konuda bir başarı elde edemediler diyelim. O halde nasıl olur da hepsinin başı vurulur?

Dördüncü olarak: Eğer gerçekten maksat şura ise neden Osman'ın hilafeti hakkındaki öngörüsünü açık bir şekilde dile getirdi. Eğer İslam camiası hakkında Osman'ın hilafetinden korkuyorduysa, bu durumda da onu şuraya katmaması ve başka bir kişinin hilafete geçmesini sağlaması gerekirdi.

Beşinci olarak: Eğer halife seçimi hususunda bu altı kişilik şura üçe üç kalacak olursa neden Ömer'in kendi deyimiyle insanları açlık ve hak yola davet eden, sözde tek problemi çok mizah etmek olan Hz. Ali'nin (a. s) içinde bulunduğu gruba öncelik verilmedi?

Altıncı olarak: Mizah yapmanın hilafet hususundaki sakıncası ne idi? Acaba bu sakınca, “Ey Osman sen başa geçecek olursa Ümeyye oğullarını halkın sırtına bindirecek, beytülmalı talan edeceksin” diye bizzat dile getirdiği sakınca ile aynı değerde miydi?

Bunlar cevapları olmayan birtakım sorulardır.

4- Osman aleyhine kıyamın sebepleri

Nehc'ul Belağa'yı şerh eden bazı kimselerin dile getirdiği üzere Osman hakkında söylenen en doğru söz Taberi'nin tarih kitabında dile getirdiği şu cümlelerdir: “Osman İslam'da ve Müslümanlar arasında halkın kızmasına sebep olan bir çok yeni olaylar vücuda getirdi. Örneğin: Ümeyye oğullarından fasık, beyinsiz ve dinsiz kimselere idari görevler verdi, kendilerine ganimetler ihsan etti; Ammar bin Yasir, Ebu Zer ve Abdullah bin Mes'ud'a

büyük zulümler reva gördü. Hilafetinin sonlarında da buna benzer bir çok tatsız olaylar vücuda getirdi.

Velid bin Ukbe'yi Kufe'ye vali kıldı. Oysa bir grup onun açık bir şekilde şarap içtiğine tanık olmuşlardı. Velid'in arkasından da Said bin As'ı Kufe'ye vali tayin etti. Said Irak'ın Kureyş ve Umeyye oğulları'nın bir bağı olduğuna inanıyordu. Öyle ki Malik Eşter kendisine şöyle cevap vermişti: "Allah'ın, biz Müslümanların kılıçları sayesinde fethettiği Irak topraklarının sana ve akrabalarına ait olduğunu mu sanıyorsun?"

Bu sebeple bir yanda Malik bin Eşter ve Taife- i Nah' ve diğer yanda da Kufe valisi Said b. As arasında çekişmeler vücuda geldi. Ardından yavaş yavaş halkın Said bin As aleyhine itiraz sesleri yükseldi ve daha sonra bizzat Osman aleyhine kıyam edildi. Osman Kufe halkını doğru bir tarzda sakinleştireceğine, kıyamın önderlerini Şam'a sürgün etti. Kufe'nin büyüklerinden Malik Eşter ve Sa'saa bin Suhan gibilerini Şam'a sürgüne gönderdi.

Hilafetinin on birinci yılında Peygamberin (s. a. v) dostlarından bir grup toplanarak Osman hakkında var olan itirazlarını abid ve ilahi bir şahsiyet olan Amir bin Abd- i Kays adında biri vasıtasıyla Osman'a iletiler. Osman buna mantıklı bir karşılık vereceğine hakaret dolu sözler sarf etti.

Medine'de durum oldukça gerginleşmişti. İslam'ın başkenti olan Medine tam bir kıyam havasına girmişti. Osman; Muaviye ve Said bin As gibi yakın dostlarını çağırarak onlarla meşveret etti. Onlar, Osman'ın halkı cihat ile meşgul etmesinin doğru olduğunu söylediler. Bazıları da ondan muhaliflerini ortadan kaldırmasını tavsiye ettiler.

Diğer bazıları ise halkın kızgınlığının dinmesi için beytölmalden kendilerine bağışta bulunulması gerektiğini istediler. İçlerinden sadece bir kişi şu gerçeği dile getirdi: Sen Ümeyye oğullarını halkın sırtına bindirdin; ya adalet üzere davran ya da hilafeti terk et. ”

Osman halkın cihat ile meşgul edilmesi önerisini kabul etti. Hemen ardından bu amaçla halkın cihada hazırlanmasını istedi. Oysa iş işten geçmiş ve artık bu tedbirin hiç bir anlamı kalmamıştı.

H. 35 yılında (Osman’ın hilafetinin son yılında) Ümeyye oğulları ve Osman’ın muhalifleri karşılıklı olarak mektuplaştılar. Birbirlerini Osman’ı ve valilerini azletme hususunda teşvik ettiler. Sonunda Ebu Harb komutasındaki 2 bin kişilik büyük bir güç Mısır’dan; Zeyd bin Suhan, Malik bin Eşter ve Kufe’nin bazı büyüklerinin komutasındaki 2 bin kişilik bir güç Kufe’den ve Harkus bin Zubeyr komutasındaki bir güç de Basra’dan olmak üzere dev bir ordu Allah’ın evini ziyaret amacıyla harekete geçti ve Medine’ye geldiler. Orada Medine halkına yapmak istedikleri hususunda (Osman ve valilerini azletmek hakkında) bilgi verdiler. Çok geçmeden Osman’ın evini muhasara altına aldılar ve ondan hilafeti terk etmesini istediler ama Osman mektup aracılığı ile valilerinden yardım istedi. Cuma günü Osman halk ile birlikte namaz kıldı ve minbere çıktı. Osman farklı şehirlerden, özellikle de Mısır’dan hakkını almak için yanlarına gelen gruba hitap ederek şöyle dedi: “Bütün Medine halkı sizlerin Peygamber tarafından lanetlendiğinizi bilmektedir. . . ” Bu esnada halk arasında büyük bir galeyana vücuda geldi. Öyle ki Osman

korkusundan bayıldı ve minberden aşağı yuvarlandı. Onu alıp evine götürdüler.

Ardından Osman yardım almak amacıyla Hz. Ali'nin (a. s) evine gitti ve şöyle dedi: “Sen amcam oğlusun, senin üzerinde akrabalık hakkım var. Halk arasında büyük bir makam ve mevkiye sahipsin. Herkes senin sözünü dinlemektedir. Olanları açıkça görüyorsun, ben onlarla konuşmanı ve onları gittikleri yoldan çevirmeni istiyorum”

Hz. Ali (a. s), “Onları nasıl razı edip geri çevirebilirim?” diye buyurdu. Osman şöyle dedi: “Onlara bundan sonra senin uygun gördüğün tarzda hareket edeceğimi söyle. ”

İmam şöyle buyurdu: “Bu hususta defalarca uyardım, her defasında da söz verdin ama sözünde durmadın. ”

Daha sonra Hz. Ali (a. s) olayı yatıştırmak için Ensar veya Muhacirden oluşan 30 kişilik bir grup eşliğinde Mısır'dan gelen kimseler (Osman'ın azledilmesi hususunda herkesten daha istekliydiler) ile uzun uzadıya sohbet etti. Mısırlılar Mısır'a dönmeyi kabul ettiler. Osman da halkın şikayetlerini inceleyeceğine ve yaptıklarından tövbe edeceğine dair söz verdi. Osman eve gelince Mervan ve Ümeyye oğullarından bir grubun evinde oturup beklediğini gördü. Mervan, “konuşayım mı yoksa susayım mı?” dedi. Osman'ın eşi Naile kızgın bir halde şöyle dedi: “Sus Allah'a yemin olsun ki siz Osman'ın katilleri ve çocuklarını yetim bırakan kimseler olacaksınız. O halka verdiği sözü tutmak zorundadır. Bundan asla geri dönemez. ”

Ama Mervan susmadı ve şöyle dedi: “Camide söylediklerin hilafetine faydalı olmayan şeylerdi. Bundan sarf- ı nazar etmelisin. ”

Bunu duyan Ali (a. s) kızarak Osman'ın evine gitti ve şöyle dedi: “Ben sana doğru yolu gösteriyorum, ama Mervan seni saptırıyor, artık bundan sonra yanına gelmeyeceğim. ”

Mısır'a doğru yola koyulanlar üç gün sonra Medine'ye geri döndüler ve yolda Osman'ın kölesinden ele geçirdikleri mektubu halka gösterdiler. Osman o mektupta Mısır valisi Abdullah bin Sarh'a isyanın ele başlarının kırbaçlamasını, saç ve sakallarını tıraş etmesini ve zindana atmasını emretmişti. Bazı kimseleri de darağacına asmasını emretmişti. Onlar Hz. Ali'nin (a. s) yanına gelerek durumu konuşmak istediler. Ali (a. s) olayı Osman'a sordu. Osman böyle bir mektuptan haberinin olmadığını ifade etti. Oradakilerden birisi, “Bu iş Mervan'ın işidir. ” dedi. Osman, “Benim haberim yok” dedi. Mısırlılar şöyle dediler: Mervan, Osman'ın kölesini beytülmale ait bir deveye bindirip özel mührünü taşıyan bir mektup yazacak, ona bu kadar tehlikeli bir görev verecek ve bundan da Osman'ın haberi olmayacak, öyle mi?” (Bu inanılacak bir şey midir?)

Osman yine, “benim hiç bir şeyden haberim yok” dedi. Mısırlılar cevap olarak şöyle dediler: “O halde iki durumdan biri söz konusudur, eğer doğru söylüyorsan ve bu işi Mervan'ın işi ise hilafetten el çekmen gerekir. Zira başkalarının, hilafeti esnasında kendisine haber bile vermeden özel mühürüyle mühürledikleri ve Müslümanların katledilmesini ve işkenceye tabi tutulmasını emreden bir mektup yazdıkları böylesine güçsüz ve aciz bir insan İslami hilafete layık olamaz. Yok eğer yalan söylüyorsan ve bu iş

senin işin ise yine de Müslümanların hilafetine layık değilsin.

Osman şöyle dedi: “Hilafet Allah’ın bana giydirdiği bir elbisedir. Dolayısıyla bunu asla dışarı çıkaramam, ama tövbe ediyorum”.

Onlar şöyle dediler: “Eğer bu ilk tövbe edişin olsaydı kabul ederdik, ama defalarca tövbe ettiğin halde yine sözünde durmadın. Dolayısıyla ya hilafetten kenara çekil, ya da seni öldüreceğiz.”

Ama onlar yine acele etmediler ve durum gittikçe kötüleşmeye başladı. Ardından Osman Hz. Ali’den, halkın şikayetlerini incelemek için muhaliflerden üç günlük bir süre almasını rica etti. Halk bu isteği kabul etti. Ama gizlice savaşmaya hazırlandılar. Aslında Osman’ın süre istemesinden maksadı, Medine dışından gelecek olan yardımı beklemektir. Üç gün sonra Osman’ın etrafındaki muhasara halkası gittikçe daraldı. Halk Şam ve Basra’dan takviye güçlerin geleceğini tahmin ediyordu. Bu yüzden teslim olması için ona suyu kestiler, Osman Ali’den (a. s) su rica etti. Hz. Ali (a. s) çocukları vasıtasıyla ona su gönderdi. Bu esnada halk Osman’ın evine karşı saldırıya geçti ve taraflar arasında kanlı bir çatışma çıktı. Her iki taraftan da öldürülenler oldu. Yine bir kaç kişi Osman’ın odasına girerek ona nasihat ettiler, ama hiç bir faydası olmadı ve sonunda bizzat kendisine saldırıya geçerek işini bitirdiler.

Bütün buraya kadar anlattıklarımız İbn- i Ebil Hadid'in Tarih- i Taberi'den naklettiklerinin bir özetidir. Biz konu uzamasın diye özet olarak nakletmeye çalıştık. ¹

Tarihçilerden bir çoğu Osman'ın H. 35 veya 36 yılının Zilhicce ayının 18. günü öldürüldüğünü kaydetmişlerdir. Ne kadar ilginçtir, İbn- i Esir (Kamil adlı kitabında) ve diğer bazı tarihçiler ise Osman'ın bedeninin üç gün yerde kaldığını, hiç kimsenin onu defnetmediğini ve bunun halkın kendisine ne kadar kızdığını gösterdiğini yazmışlardır. Sonunda Hz. Ali (a. s) devreye girerek onu defnetmek istedi. Ama halktan bir grup onun cenaze namazının kılınmasına ve hatta Baki mezarlığına defnedilmesine engel oldular. Bir grup ise yolunu keserek tabutunu taşıdılar. Ama Ali (a. s) bütün bunlara karşı koydu. Sonunda cenaze namazını kılındı ve Baki mezarlığının dışında bulunan Haşş- i Kevkeb adlı yere defnedildi. Daha sonra Muaviye zamanında bu ihanetin ortadan kalkması için o bölgenin de Baki mezarlığına katılması sağlandı. ²

Bütün bunlar halkın Osman'a ve hilafetine ne kadar kızdığını çok açık bir şekilde göstermektedir. Bütün bu olup bitenler Hz. Ali'nin (a. s) Şıkkıye hutbesinde beyan ettiği sözlerin de bir yorumu mahiyetindedir. Hz. Ali'nin bu hutbedeki tabirlerini çok sert bulanlar Osman'ın hayatı, işinin sonu ve Müslümanların ona gösterdiği tepkiler hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanlardır. Aksi taktirde bu sözlerin bütün o baş gösteren olaylar hakkında çok yumuşak kaldığını kabul ederlerdi.

¹ Şerh- u Nehc'ul Belağa, İbn- i Ebil Hadid, c. 2, s. 129 ila 158

² Kamil- i İbn- i Esir, c. 3, s. 180

5- Bütün Sahabe, Peygamberin (s. a. v) yolunu kat etti mi?

Ehl- i Sünnet kardeşler arasında meşhur olduğu üzere Resulullah'ın ashabı istisnasız olarak büyük bir kudsiyet ve adalet makamına sahiptir. Onlara göre sahabeden hiç kimse Allah'ın, Kur'an'ın ve nebevi sünnetin aleyhine bir iş yapmamışlardır. Oysa Şia ve Ehl- i Beyt (a. s) takipçileri şuna inanmaktadırlar: “Sahabeyi birbirinden ayırmak gerekir. Hepsini amellerine ve yaptıklarına göre değerlendirmek icap eder. Gerek Resulullah (s. a. v) döneminde ve gerekse vefatından sonra da bu esas üzere hüküm vermek zorundayız. ”

Ehl- i Sünnet kardeşlerin bu iddiası kendileri için bir çok zorluklar icat etmiştir. Zira Peygamberin dostları arasında birbirleriyle savaşılan kimseler bile vardı. Bu mantık esasında bu olayı yorumlamak mümkün değildir. Örneğin Sıffin ve benzeri savaşlarda Muaviye Müslümanların oy birliği ile seçtiği halifeye karşı kıyam etti ve onca kan dökülmesine sebep oldu. Hangi insaf sahibi tarihçi bu korkunç olayı tevil edebilir?

Hakeza Talha ve Zubeyr de Hz. Ali'nin aleyhine kıyam etti. Cemel savaşında bir çok Müslümanın kanının dökülmesine sebep oldu. Bazı tarihçilerin yazdığına göre bu savaşta 17 binden fazla Müslüman öldürülmüştür. Bu konuda hiç bir haklı gerekçeleri ve Allah'ın kabul edeceği bir özürleri de yoktur. Acaba bütün İslam tarihi kitaplarında yer alan bu korkunç olayların sahabenin adaletiyle örtüşmesi mümkün müdür?

Yukarıda okuduğunuz ve bütün İslam tarihçilerinin özetle kabul ettiği Osman döneminde ortaya çıkan olaylarda iki önemli konu göze çarpmaktadır:

Birincisi çok önemli makamların Ümeyye oğullarına verilmesi, sorumsuz ve dinsiz kimselerin Müslümanların başına geçirilmesi ve dört bir yandan Müslümanların feryat etmesine sebep olan atamalar yapılması. . .

İkincisi ise beytülmalin büyük çapta talan edilmesi, hibe edilmesi, makbul olmayan bir şekilde yakınlarına verilmesi ve çok azı dahi duyulduğunda Müslümanların kıyamına neden olan bağışların yapılması. . .

Sahi bu tür işler tüm sahabelerin istisnasız olarak mukaddes ve adil olduğu inancıyla örtüşmekte midir? Eğer bütün bu olaylar tevil edilebilecekse o halde tevil edilemeyen olay nedir?

Bu söz bizzat benim hakkımda gerçekleşen bir olayı hatırlattı bana ve asla unutamıyorum; yılların birinde umre görevini yapmak için Mekke'ye gitmiştim. Orada Ehl- i Sünnet alimleri ile görüşme imkanım oldu. Özellikle akşam ve yatsı namazı arasında Mescid'ul Haram'da uzun uzadıya tartıştık. İşte böyle bir gecede meşhur Ehl- i Sünnet alimlerinden bir grupla Mescid'ul Haram'da Ka'be karşısında oturmuş sohbet ediyorduk. Mümkün olduğu kadarıyla ilim ve mantık çerçevesinden çıkmamaya hiç kimsenin incinmemesine özen gösteriyorduk. Sonunda tüm sahabenin münezzeh ve adil olduğu konusuna geldik. Onların hepsi sahabenin adil olduğunu ve haklarında en küçük bir kötülüğün söylenemeyeceğini dile getirdiler.

Ben onlardan birine şunu sordum: “Eğer siz Sıffin meydanlarında olsaydınız, bir tarafta Hz. Ali’nin (a. s) ordusu, diğer tarafta ise Muaviye’nin ordusu. . . Bu durumda iki ordudan hangisine katılırdınız?”

O şahıs hiç düşünmeksizin, “Hz. Ali’nin (a. s) ordusuna katılırdım” dedi.

Ben şöyle dedim: “Eğer Ali (a. s) senin eline bir kılıç verip, “şunu al ve Muaviye’yi öldür” deseydi, kabul edip itaat eder miydin?”

O, öyle bir cevap verdi ki gerçekten insanı dehşete düşürmektedir!

Evet o şahıs bu soruma karşılık şöyle cevap verdi: “Onu öldürürdüm, ama onun hakkında hiç bir kötü şey söylemezdim. ”

Bütün sahabenin adil ve münezzeh olduğu konusunun çok uzun bir hikayesi vardır. Biz burada sadece özetlemek ve işaret etmekle yetindik.

Dördüncü Bölüm

“Derken halkın sırtlanın boynundaki kıllar gibi (yoğun bir şekilde) her taraftan başıma üşüşmelerinden paniğe kapıldım; neredeyse izdihamdan Hasan ve Hüseyin ayaklar altında kalacaktı. İki tarafımda çizikler, yaralar oluştu. Koyunların ağıla üşüşmesi gibi çevreme toplandılar.

Ama işi elime alınca bir bölük hemen biatten geri döndü, verdiği ahdini bozdu. Başka bir bölük ise ok yaydan fırlar gibi yerinden fırladı, çıktı, öbürleri de zulme saptılar.

Sanki onlar her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın “İşte ahiret yurdu; biz onu yer yüzünde yücelik ve bozgunculuk dilemeyenlere verimiz.”¹ ve “akıbet takva sahiplerininidir.”² buyurduğunu duymamışlardı!

Evet and olsun Allah'a elbette ki duydular ve anladılar da. Ama gel gör ki dünya gözlerine süslenmiş, bezenmiş bir şekilde göründü, onun bezentisi, süsü hoş geldi onlara. ”

Şerh ve Tefsir

Hız. Ali (a. s) söz konusu hutbenin bu bölümünde kendi hilafeti dönemine, özellikle de biat edildiği zamana işaret etmektedir. Halkın kendisine biat etmek için nasıl izdiham yaşadığını ve kendisine edilen biatin İslam tarihinde eşsiz bir biat olduğunu açıklamaktadır. Ama daha sonra aynı insanlar hak ve adalet karşısında karar kılınca büyük bir

¹ Kasas suresi 83. ayet

² A'raf suresi 128. ayet

grubu buna tahammül edemedi, muhalefet yolunu tutturdu ve ardından Cemel, Siffin ve Nehrevan savaşlarının ateşini tutuşturdular. Bu yaptıkları sebebiyle Müslümanların saflarında büyük bir gedik açıldı ve Hz. Ali'nin (a. s) İslam camiasını geliştirme ve yüceltme hususundaki çabalarının ve uğraşlarının sonuçlanmasına engel oldular.

Hz. Ali (a. s) halkın biat için kendisine nasıl yöneldiği ve hamle ettiği hususunda şöyle buyurmaktadır: “*Derken halkın sırtlanın boynundaki kıllar gibi yoğun bir şekilde her taraftan başıma üşüşmelerinden paniğe kapıldım.*”¹

“Urf’iz Zebu” (sırtlanın boynundaki yoğunkıllar) ise insanların biat etmek için sergilediği yoğun izdihama ve birbiri ardınca hucümüne işaretidir. Zira sırtlanın boynundaki yoğun kıllar bu gibi konularda bir deyim haline gelmiştir. Hz. Ali'nin (a. s) halkın biat etmek için bu aniden hücumu karşısında paniğe kapılması ise, belki de kendisine yeni bir sorumluluk yüklediğini hissetmesi sebebiyledir.

¹ “Raeni” kelimesi “rev” kökünden türemiş olup aslında korku, dehşet ve panik anlamındadır. Bazen de yarıma/ bölünme anlamındadır.

“Urf” kelimesi ise aslında birbiri ardınca yer alan ve yoğun bir şekilde odaklanan şey anlamındadır. Bu yüzden hayvanın yelesine denmektedir. Zira yele de yoğun kıllardan ibarettir.

“Zebu” ise “Mekayis’ul Lugat”ın dediğine göre üç anlama sahiptir: Birincisi bilinen sırtlan adlı hayvan, ikincisi insanın organlarından biri olan pazı, üçüncüsü ise dişi devenin sıfatlarından biridir. Bazen bu kelime sırtlanların insanlara saldırdığı kıtlık yıllarından kinaye olarak kullanılmaktadır.

“Yensalune” fiili ise “sevl” kökünden türemiş olup, sürekli hareket halinde olan bal arısı sürüsüne denmektedir. Bu yüzden büyük bir heyecan ve devinim içinde olan gruplar hakkında da kullanılmaktadır. (Mekayis’ul Lügat ve Lisan’ul Arab)

Özellikle de dünyaya tapan kimselerin ahdini bozacağını tahmin edebiliyordu. 92. hutbede bu anlam açık bir şekilde göze çarpmakta ve Hz. Ali (a. s) da Osman'ın öldürülmesinden sonra da halkın kendisine biat ettiği an bu gerçeği hatırlatmaktadır.

Bu nüktenin yanı sıra siyah kalpli hasetçilerin Osman'ın öldürülmesi ile halkın kendisine biat etmesi arasında bir ilişki kuracaklarından endişe ediyordu.

Daha sonra Hz. Ali (a. s) halkın genel izdihamını betimlerken şu üç cümleyi de eklemekte ve şöyle buyurmaktadır: “*Neredeyse izdihamdan (Peygamberin iki yadigarı olan) Hasan ve Hüseyin ayaklar altında kalacaktı. İki tarafımda çizikler, yaralar oluştu. Koyunların (kurt korkusuyla) ağla üşüşmesi gibi çevreme toplandılar.*”

“el- Hesenan” tabiri Nehc’ul Belağa müfessirlerinin çoğunun inancına göre İmam Hasan ve İmam Hüseyin’e işarettir. Gerçi o zamanlar her ikisi de 30 yaşından büyüktü. Oldukça güçlü iki gençti, ama insanların hücumu karşısında onları babasını korumak hususunda sıkıntıya düşürmüştü. Lakin bazı müfessirlerin dediğine göre iki ihtimal daha mevcuttur. Birinci ihtimale göre maksat, ayağın iki büyük parmağıdır. Nitekim Seyyid Razi (r. a) lügat erbabından (Ebu Ömer’den) bunu nakletmiş ve Arap şiirlerinden bir çok şiirleri örnek göstermiştir. Ama parmakların ezilmesi en küçük bir saldırıda dahi ezilecek bir olay olduğundan ve o büyük hücumu ifade edemediğinden bu ihtimal oldukça zayıf bir ihtimal olarak gözükmemektedir.

Bazılarının zikrettiği bundan daha uzak olan ikinci ihtimal ise eldeki iki kemik anlamında oluşudur. Zira eldeki

kemikler genelde ayaklar altında kalmamaktadır. Sadece insanın yere düştüğü ve ayaklar altında kaldığı durumlarda geçerlidir.

“Koyunların (kurt korkusuyla) ağıla üşüşmesi gibi” tabiri ise bazı şarihlerin zannettiği gibi halkın bilgisizliğine işaret değildir. Aksine yukarıda da zikrettiğimiz şu nükteye işaret etmektedir ki koyunlar da kurtların saldırısı karşısında, ağıla üşüştükleri gibi, çobanın etrafını sarmaktadırlar. Üçüncü halife dönemindeki kurtlar sebebiyle dört bir yana dağılan ve aralarındaki birlik ve beraberlik bağları tümüyle koparılan Müslümanlar Haz. Ali’nin (a. s) vücudunu kendi aralarında birleştiren bir halka gibi görmekte, hepsi büyük bir şevk ve arzu ile etrafına toplanmakta ve bundan huzur duymaktaydılar.

Ama ne yazık ki bu şevk ve heyecan devam etmedi. İnsanlar imtihan edilince bundan başarıyla çıkamadılar. Bu yüzden Hz. Ali (a. s) sözlerinin devamında şöyle buyurmaktadır: “*Ama işi elime alınca bir bölük hemen biatten geri döndü, verdiği ahdini bozdu. Başka bir bölük ise ok yaydan fırlar gibi yerinden fırladı, çıktı, öbürleri de zulme saptılar.*”¹

¹ “Merk” kelimesi “muruk” kökünden türemiş olup bir şeyden çıkmak anlamındadır. Sihah’ul Lugat ve lisan’ul Arap kitaplarının yazdığına göre bu kelime ok hususunda kullanılınca hedefini aşır başka bir tarafa isabet etmesi anlamındadır. Bu yüzden haricileri “Marikin”, diye adlandırmışlardır. Zira onlar oldukça aşırı, kaba, bağnaz ve inatçı kimselerdi. Ve Hz. Ali’den (a. s) daha çok Müslüman olduklarını sanıyorlardı.

“Kıst” kelimesi ise zulüm ve haktan sapma anlamındadır. Bu yüzden “keset” kelimesi ayakları sarmaş dolaş, eğri büğrü olan kimse anlamındadır. Bazen de adalet anlamına gelmektedir. Ragib- i İsfahani

Bu üç gruptan maksat (Nehc’ul Belağa şarihlerinin çoğunun veya hepsinin dediği üzere), Cemel, Nehrevan ve Sıffin Savaşlarının ateşini tutuşturanlardır. Cemel savaşının ateşini tutuşturanlar (halkı kışkırtmak için Aişe’nin varlığından istifade eden) Talha ve Zübeyr’dır. Ahdini bozanlar diye adlandırılmışlardır. Zira bunlar Hz. Ali’ye biat ettikleri halde sadece bekledikleri gibi hilafet ve yöneticilikten pay kapamadıkları için Basra şehrine gelip ihtilaf ateşini tutuşturmuşlardır.

“Marikin” cümlesi ise Nehrevan savaşının ateşini körükleyenlere işaretler. Bunlar da hakemeyn olayından sonra Hz. Ali’nin (a. s) aleyhine Sıffin de ayaklanan ve muhalefet bayrağını dalgalandıran Haricilerdi. Bu kavram da “muruk” kökünden türemiş olup okun yaydan fırlaması anlamındadır. Adeta onlar daha önce hak dairesinde oldukları halde kuru bağınazlıkları, cahillikleri ve bencillikleri sebebiyle İslami öğretilerden uzak düşmüş kimselerdi.

“Kasitin” kelimesi ise Şam ehli ve Muaviye ordusuna işaretler. Zira “kıst” kelimesi hem adalet anlamındadır ve hem de zulüm, tuğyan ve fışk anlamına gelmektedir.

Müfredat adlı kitabında şöyle demektedir: “Kıst” kelimesi “pay ve nasip” anlamındadır. Başkasının payı ve nasibi alındığında buna “kıst” denmektedir ve bu da zulmün en açık örneğidir. “İksat” ise başkasının hakkını ve payını ödemektir. Bu da adaletin ta kendisidir. O halde her iki anlam da bir köke dayanmaktadır. Lisan’ul Arap adlı kitapta şöyle yer almıştır: Hz. Ali (a. s) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “ben ahdini bozanlar, zulüm edenler ve dinden çıkanlar ile savaşmakla emrolundum. ” Lisan’ul Arap yazarı daha sonra şöyle demektedir: “Kasitun” kelimesinden maksat Muaviye’nin taraftarları olan Sıffin ehlidir.

Dikkat edilmesi gereken bir hususta şu ki bu üç grup hakkındaki tabirler İslami kaynaklarda yer aldığı esasınca önceden Peygamber- i Ekrem'in (s. a. v) hadislerinde de açık bir şekilde ifade bulmuştur. Hakim Nişaburi Müstedrek'us Sahiheyn'de Eba Eyyüb el Ensari'den şöyle dediğini nakletmektedir: "Resulullah (s. a. v) Ali bin Ebi Talib'e "Nakisin (Cemel ashabı), Kasitin (şam ehli) ve Marikin (Hariciler)" ile savaşmasını emretmiştir. "1

Bu gerçek Zehebi'nin Telhis'ul Müstedrek adlı kitabında da yer almıştır. 2

Usd'ul Gabe adlı kitapta da Hz. Ali'nin (a. s) hayatını açıklarken nakledilen iki rivayette bu gerçek yer almıştır. 3

Tarih- i Bağdad adlı kitapta bu gerçek daha açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Eba Eyyüb el- Ensari şöyle demiştir: Resulullah (s. a. v) bizlere Hz. Ali ile birlikte Nakisin, Kasitin ve Marikin adlı üç grupla savaşmamızı emretti. Nakisin ile savaştık, onlar Cemel ehli olan Talha ve Zübeyir idiler. Kasitin ise bizim şu anda yanlarından geldiğimiz kimselerdir. Yani Muaviye ve Amr bin As'tır. (Bu sözü Sıffin'den dönüşte beyan etmiştir.) Marikin ise Nahrevan ehlidir. Allah'a yemin olsun ki onların nerede olduklarını bilmiyorum, ama her haliyle onlarla da savaşacağız. 4

1 Müstedrek'us Sahiheyn, c. 3, s. 139 (Dar'ul Marife baskısı)

2 Bu kitap Müstedrek kitabının hemen altında basılmıştır. (Aynı cilt ve aynı sayfada)

3 Usd'ul Gabe c. 4, s. 33

4 Tariah- i Bağdat, c. 13, s. 187, (Dar'ul Fikr baskısı)

İşte bunlar Hz. Ali'nin (a. s) hilafeti dönemindeki savaşları eleştirenlere verilen en açık cevaptır. Evet Hz. Ali'ye (a. s) biat esnasında mum etrafında dönen kelebekler gibi büyük bir şevk ve heyecanla etrafını saran kimseler sonunda onun adaletine tahammül edemediler. Uzun bir süre devam eden adaletsizlik, beytülmalin talan edilmesi ve yolsuzluklar dönemi ardından ortaya çıkan bu adaleti kabul etmek onlara çok ağır geldi. Bu yüzden sadece halis, mümin ve vefakar bir grup dışında tümü verdikleri sözden geri döndüler. Allah'a ve hak üzere olan halifesine verdikleri sözden caydılar, ahitlerini bozdular.

Hz. Ali (a. s) hutbenin devamında işaret ettiği ve kendisine yapılan muhalefetlerin delili olarak zikrettiği sözlerin hemen ardından şöyle buyurmuştur: *“Sanki onlar her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın “İşte ahiret yurdu; biz onu yer yüzünde yücelik ve bozgunculuk dilemeyenlere veririz.”¹ ve “akıbet takva sahiplerinindir.”² buyurduğunu duymamışlardı!”*

Daha sonra şöyle buyurmuştur: *“Evet and olsun Allah'a elbette ki duydular ve anladılar da. Ama gel gör ki dünya gözlerine süslenmiş, bezenmiş bir şekilde göründü, onun bezentisi, süsü hoş geldi onlara.”³*

¹ Kasas suresi 83. ayet

² A'raf suresi 128. ayet

³ “Veavha” kelimesi “va'y” kökünden türemiş olup aslında Mekayis'ul Lügat yazarının dediği üzere bir şeyi diğer bir şeye eklemek anlamındadır. Ragib- i İsfahani'nin dediğine göre ise hadis ve benzeri şeyler ezberlemek anlamındadır.

“Rake” kelimesi ise “revk” kökünden türemiş olup Mekayis'ul Lügat yazarının dediğine göre bir şeyin bir şeyden önceliği anlamındadır.

Hız. Ali (a. s) onları ilk önce muhalefetleri cehaletinden kaynaklanan kimselere benzetmektedir. Ama bu aşamadan sonra daha da ileri giderek açık bir şekilde şöyle demektedir: Onlar bu gerçeklerden habersiz değillerdi. Onlar İslami büyük fetihlerin, değerli ganimetlerin, müreffeh bir hayatta olan özlemin ve özellikle de Osman döneminde oluşan ortamın neticesinde dünyaya aldanarak dinarı dine tercih etmişler, hakikati efsanelere değiştirmişler, ahiret yurdunu aşağılık dünya metasına karşılık satmışlardı.

Bu kısa söz gerçekte Hız. Ali'nin (a. s) döneminde ortaya çıkan üç savaş hususunda söylenebilecek bütün yorumların özeti konumundadır. Bundan gayri söylenen her şey, birer detay ve ayrıntıdır.

Bu gerçekte bütün müslümanlar için tarih boyunca bir ibret dersi konumundadır. İnsanlar zamanla dünyaya tapmakta, dünyanın süs- püslerine aldanmakta ve neticede bir çok ihtilaflara düşerek birlik ve beraberliklerini kaybetmektedirler. Elbette bu zühd ve takvadan

Bazen de güzellik anlamını ifade etmektedir. Bu yüzden mukaddes evlerin veya haremelerin ilk bölümüne “revak” denmektedir. Hız. Ali'nin (a. s) sözünde de güzellik anlamını ifade etmektedir.

“Zibricu” kelimesi ise ziynet, altın ve bazen de kumaş deseni anlamını ifade etmektedir.

Açıkça anlaşıldığı üzere “Zibricuha” kelimesindeki “ha” zamiri bu ve yukarıdaki cümlelerde adı geçen Nakisin, Marikin ve Kasitin adlı üç gruba işarettir. Ama Merhum Allame Meclisi bu kelimedeki zamirin üç halifeye irca ettiğini söylemektedir. Ama bu ihtimal oldukça zayıf bir ihtimaldir. Bu yüzden Merhum Meclisi sözünün sonunda zamirin hutbede işaret edilen bütün kimselere dönebileceği ihtimalini de zikretmiştir.

uzaklaştıkları ve kendilerini temizlemeyi unuttukları takdirde söz konusudur. Bugün de açıkça gördüğümüz gibi müslümanlar arasındaki bütün büyük ihtilafların kaynağı aslında, Hz. Ali'nin (a. s) Kur'an- ı Mecid'in ayetlerine istinat ederek buyurduğu yukarıdaki şu bir kaç kısa cümledir. Başka bir tabirle bütün bunların gerçek sebebi yeryüzünde büyükmek, fesat çıkarmak, dünya ziynetlerine temayül etmek, dünyanın süs ve cazibeleri karşısında kendini kaybetmektir.

Nükteler

1- Müminlerin emiri Hz. Ali'ye biat, genel ve halkçı bir biattır.

Bu biat önceki halifeler zamanında yapılan biatlardan çok farklı bir biattı. İnsanların içinden gelen, kuşatıcı, önceden tasarlanmış bir komplo olmaksızın mazlum halk kitlelerinin ruh derinliklerinden kaynaklanan bir biattı. Hz. Ali'ye yapılan biat; sadece bir kaç kişinin karar aldığı ve halkın sadece kabul etmek zorunda bırakıldığı Sakife biatı, sadece birinci halifenin kararı ile oluşan Ömer'in biatı ve özel bir tayin ile oluşan 6 kişinin seçtiği Osman'ın biatı gibi bir biat değildi. Tek kelimeyle gerçek biatin bu olduğu; diğer biatlerin ise yapmacık ve önceden tasarlanmış bir biat olduğu söylenebilir.

Bazı Nehc'ül Belağa şarihlerinin de dediği gibi Osman'a karşı ayaklananlar, o öldürüldükten sonra biat etmek için Hz. Ali'nin (a. s) yanına gittiler. Ama Hz. Ali onların biatini kabule yanaşmadı. Çok ısrar ettiklerinde ise şöyle buyurdu: “Benim sizlere vezir (müşavir) olmam emir olmamdan

daha hayırlıdır. ” Zira onların biat etmede öncü olmaları, Osman’ın öldürülmesinin önceden planlandığı kuşkusunu yaratıyordu. Aynı şekilde eğer sadece onlar biat etmiş olsalardı. O zaman da halk sadece Osman’ın katillerinin kendisine biat ettiğini ifade edeceklerdi. Ayrıca Hz. Ali (a. s) hepsinin alnından hakkı kabule güçlerinin olmadığını okuyordu. Evet gerçekten de hak acı ve ağırdır. Ama daha sonra da Muhacirler ve Ensar yanına gelerek hilafeti kabul etmesini istediler. Hz. Ali (a. s) da biati kabul etmekten başka bir çaresinin olmadığı gördü. İnsanlar grup grup gelerek ona biat ettiler. Sadece çok az sayıda kimse biatten çekindi. Ama Hz. Ali (a. s) onları asla biate zorlamadı. Biat etmekten sakınanlar ikisi Sa’d b. Ebi Vakkas ve Abdullah b. Ömer idi. ¹

Bizim inancımıza ve inkarı mümkün olmayan kaynakların ifade ettiğine göre Hz. Ali (a. s) Allah tarafından peygamberin yerine halife olarak tayin edilmişti. Sadece Gadir- i Hum’da değil; bir çok yerde Peygamber (s. a. v) bunu açıkça dile getirmişti. Elbette burada açıklanması uygun olmayan bir çok sebepten dolayı Peygamber’in (s. a. v) vefatından sonra bir grup muhalefet ederek buna karşı çıktı. Ama her haliyle Osman öldürüldükten sonra halk ilginç bir şekilde Hz. Ali’nin yanına koştu, onu koruduklarını ilan etti. En gelişmiş demokratik toplumlarda bile halktan böyle bir destek verdiği görülmemiştir. Bunun yegane örneği sadece Peygamber (s. a. v) döneminde, Rıdvan ağacı biatinde göze çarpmaktadır. Bu biat halkın,

¹ Fi Zilal- i Nehc’il Belağa c. 1, s. 96

Hız. Ali'nin ruhi yapısı, ilmi makamı, takvası, zühdü ve idareciliği hususundaki ön bilgisinden kaynaklanıyordu. Burada siyasi oyunların hiç birisi söz konusu değildi. Hatta hedeflerine ulaşmak için Hız. Ali'yi (a. s) bir engel gören siyasi komplocular dahi bu kendiliğinden coşan manzara karşısında eli kolu bağılı kalmışlardı. Artık alacakları bir karar kalmamış, iş işten geçmişti. Eğer halkı kendi haline bırakacak olsalardı, hiç şüphesiz neticede özgür, kalkınmış, adil ve tek kelimeyle Kur'an'ın ön gördüğü ideal bir toplum vücuda gelecekti. . Ama ileride de görecekğimiz gibi o komplocular, Osman'ın sofrasından beslenenler, beytülmalı talan edenler ve siyaset meydanının oyuncuları yavaş yavaş halkı kışkırtmaya başladılar, onların dini duygularını kendi siyasi amaçlarına araç edindiler ve Cemel, Siffin ve Nehrevan meydanlarında İslam toplumuna çok ağır darbeler indirdiler.

2- Toplumsal sapmaların kaynağı

Hız. Ali (a. s) yukarıdaki cümlelerde kendi asrındaki (tabiatıyla bütün asırlardaki) haktan sapmanın temel nedeninin dünya sevgisi ve dünyanın süsleri karşısında kendini kaybetmek olduğunu açıklamaktadır. Hız. Ali Cemel, Siffin ve Nehrevan adlı kanlı savaşlarının tümüyle buradan kaynaklandığını kabul etmektedir. Ahiret yurdunun sadece yeryüzünde büyüklenmeyen ve fesat çıkarmak istemeyen kimselere ait olduğunu ifade eden ayeti de delil olarak göstermektedir.

Bu birkaç kısa cümle oldukça önemli gerçekleri ortaya çıkarmaktadır. Bunun yankılarını insanlık tarihi boyunca görmek pekala mümkündür. Her yerde büyüklenmeler ve

üstünlük taslamalar büyük savaşlara ve kanlı çatışmalara sebep teşkil etmektedir. Heva ve hevesine uymak ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışmak bütün olumsuzlukların temel kaynağı konumundadır. Bu yüzden bu şeytani huylara karşı kültürel bir savaş başlatılmazsa ve karşıısında dayanıklı bir iman ve güçlü inanç seddi oluşturulmazsa biz sürekli kanlı savaşlara, adaletsizliklere ve beşeri toplumlarda sayısız olumsuzluklara şahit olacağız. Hatta tüm insani değerleri, ahlaki kanunları, özgürlüğü, insan haklarını ve benzeri değerleri, hedeflerine ulaşmak için araç edinecek kimselere bile tanık olacağız.

İlginçtir Hz. Ali (a. s) burada inançları amelleriyle örtüşmeyen, çelişki teşkil eden kimselerden bahs etmektedir. Yani zahiren müslümandırlar, Kur'an'ın ayetleri ve bu cümleden: “Bu ahiret yurdu. . . ” ayetini duymuşlardır, ona iman etmişlerdir. Ama dünyaya tapma içgüdüleri, heva ve heves fırtınaları ve dünyanın süs ve ziynetlerine karşı duydukları fevkalade bağımlılıkları iman ve inançlarının temelini sarsmış, içlerinde zayıf iman sedlerini yerle bir eden büyük bir sel vücuda getirmiş, orada bulunan her şeyi silip süpürmüştür. Bu imanları zayıf, heva ve hevesleri ise güçlü olan bütün kimselerin sonunda uğrayacağı sonuçtur.

3- Hz. Ali (a. s) dönemindeki üç savaşa işaret

Yukarıdaki hutbede Nakisin, Kasitin ve Marikin adlı üç grubun vücuda getirdiğı, Cemel, Siffin ve Nehrevan diye bilinen üç savaşa işaret edilmiştir. Dolayısıyla biz de bu üç savaşa kısa da olsa işaret etmek gereğini duyuyoruz:

a- Cemel savaşı

Henüz Müminlerin emiri Hz. Ali'ye (a. s) yapılan biatten üç ay geçmeden toplumda uygulamaya koyduğu adalet bir çok zalime çok ağır ve zor geldi. Dolayısıyla hemen muhalefet etmeye kalkıştılar. Muaviye Şam'da ayaklanarak biat etmediğini ilan etti. Ardından Hz. Ali ile savaşa hazırlandı. Hz. Ali (a. s) Kufe, Basra ve Mısır'daki üç valisine mektup yazarak Muaviye ile savaşmak için onlardan güç göndermesini istedi.

Bu kargaşada Talha ve Zübeyr de Umre seferi bahanesiyle Mekke'ye doğru yola çıktılar. Mekke'de Hz. Ali'ye biat ettiklerinden rahatsız olan Ayşe'yi de yanlarına alarak Osman'ın kanını isteme adı altında Basra'ya doğru harekete geçtiler.

Delillerin de açıkça gösterdiği üzere onlar aslında ne Osman'ın kanını istiyor ve ne de İslam'ı düşünüyorlardı. Zira Osman'ın katilleri Basra'da değillerdi. Ayrıca Osman'ın tarafını tutmaları, Mü'minlerin Emiri Hz. Ali'ye muhalefet etmelerini gerektirmiyordu. Ayrıca bizat Talha Osman'a karşı savaşanların başında yer alıyordu.

Öte yandan açıkça bilindiği üzere Hz. Ali'ye (a. s) biat ettikleri halde sözünden dönmeleri sadece toplumda bir makam ve mevki elde etmek içindi.

Sonunda her ikisi de Aişe ile birlikte H. 36. yılının Rebiussani ayında Basra şehrini büyük bir hile ile ele geçirdiler. Basra halkını kandırarak kendilerine biat topladılar ve böylece İslam toplumunun kalbinde büyük bir yara açtılar.

Müminlerin emiri Hz. Ali (a. s) bu durumdan tümüyle haberdar olduğu için Şamlılar ile savaş için hazırladığı

orduyu Basra'ya doğru harekete geçirdi. Kufe valisi Ebu Musa Eş'ari'ye bir mektup yazarak bu orduyu desteklemesini, takviye etmesini istedi. Gerçi Ebu Musa Eş'ari, Hz. Ali'nin (a. s) bu davetine icabet etmedi; ama sonunda 9 bin kişi Kufe'den Şam'a doğru harekete geçti. Cemadiluhra ayında iki ordu karşı karşıya geldi ve Tarih- i Yakubi'nin nakl ettiğine göre bu savaş sadece 4 saat sürdü. Sonunda Talha ve Zübeyr'in ordusu büyük bir bozguna uğradı. Basra halkını kandırmak için Peygamber'in eşi Aişe'yi bir deveye bindirdikleri için bu savaşa "Cemel savaşı" adı verildi. Düşman ordusunun Aişe'nin devesi etrafındaki sergilediği direniş gücü bir türlü kırılmıyordu. Hz. Ali (a. s) şöyle buyurdu: "O deve ayakta kaldığı müddetçe savaş devam edecektir. O halde deveyi öldürün." Hz. Ali'nin dediğini yaptılar, deveyi öldürdüler ve savaş böylece sona erdi. Talha ve Zübeyr'in her ikisi de bu savaşta öldürüldü. Talha savaş meydanında arkadaşlarından biri olan Mervan tarafından öldürüldü. Zübeyr ise savaş meydanının dışında yok edildi. Recep ayının birinci günü müminlerin emiri Hz. Ali (a. s), Aişe'yi Peygamberin saygınlığını koruyarak büyük bir saygınlık içinde Medine'ye geri gönderdi.

Bu savaşta bazılarının dediği üzere her iki taraftan 10 bin kişi, bir rivayete göre de 17 bin kişi öldürülmüştür. Bu büyük kayıpla birlikte ilk ciddi muhalefet böylece bozguna uğratılmış oldu ve bu büyük olayın sorumluluğu savaş ateşini tutuşturanların boynuna kaldı. ¹

¹ Burada verilen bilgiler büyük ölçüde İbn- i Esir'in Tarih- i Kamil (c. 3) kitabından özetlenerek verilen bilgilerdir.

b- Siffin Savaşı

Cemel Savaşından sonra Hz. Ali (a. s) Kufe'ye geldi ve Muaviye'ye bir mektup yazarak onu biat ve itaate davet etti. Ama Muaviye cevap vermekten kaçındı ve buna karşılık Osman'ın kanının intikamını almaya davet etti. Hatta bazılarını her yerde Osman'ın katilinin Hz. Ali'nin olduğunu halka duyurmakla görevlendirildi. Sonunda Hz. Ali'ye (a. s) yazdığı mektuplardan birinde savaş ilan etti ve Şam halkını bu iş için ayaklandırdı. Hz. Ali (a. s) önceden davranarak Kufe Halkını Siffine gitmek için seferber etti. Halkın Hemen hemen hepsi davetini kabul ederek harekete geçti. Hz. Ali (a. s) ordusunu çok çeşitli kollara ayırdı ve her gruba bir komutan tayin etti. Hepsine bir takım görevler verdi. Hz. Ali ve ordusu H. 37 yılının Muharrem ayının bitimine 8 gün kala Siffin'e ulaştı. Onlar 100 bin kişiden fazla bir güce sahipti. Muaviye ordusu da oraya ulaşmış durumdaydı.

Hz. Ali'nin (a. s) dostlarından bazıısı savaşı başlatmak istiyordu. Muaviye bir mektup yazarak acele edilmemesini istedi. Aslında Hz. Ali (a. s)'da mümkün olduğu yere kadar savaşın çıkmamasını istiyordu.

Bunun üzerine taraftarlarına mümkün olduğu kadar savaştan sakınmalarını emr etti. Büyük bir dikkat göstererek defalarca temsilciler gönderdi, mektuplar yazdı ve onlardan üzerinde bulundukları sapık yolu bırakıp Müslümanların saflarına katılmalarını istedi. Problemlerin müzakere yoluyla halledilmesini önerdi. İlginçtir bu durum bu şekliyle aylarca sürdü. Bir grup sabırsızca Hz. Ali'den

savaşın başlatılmasını istediği halde Hz. Ali bundan sürekli sakınmaya çalıştı.

Ama bu işlerden hiç birinin faydası olmadı. Gerçi bu günlerde de ufak çapta bir takım çatışmalar yaşandı. Ama savaşın yayılmamasına büyük özen gösterildi. Sonunda savaş ateşleri H. 37 yılının Zilhicce ayında alevlendi ve iki grup arasında büyük bir savaş başladı. Ama Muharrem ayı girince bu ayın saygınlığı sebebiyle savaş durduruldu ve Hz. Ali (a. s) yeniden düşmana mektup ve temsilciler göndermeye başladı. Muharrem ayı bittiğinde savaş yeniden bütün şiddetiyle alevlendi. Sefer ayının 8. günü toplu bir saldırıya geçildi. Bu saldırı akşama kadar sürdü. Sefer ayının 10. günü sabah erkenden, sabah namazının hemen ardından iki ordu büyük bir savaşa girişti. Şam ordusu büyük bir bozgun yaşıyordu. Hz. Ali'nin (a. s) ordusu süratle ilerliyordu. Çok geçmeden Şam ordusu yenilecek, çil yavrusu gibi dağılacaktı.

İlginçtir, bu ayın tam ortasında Leylet'ul Hirir diye adlandırılan (Hirir acı acı ulumak anlamındadır. Muaviye'nin ordusu Hz. Ali'nin ordusunun ağır darbeleri altında adeta acı acı uluyordu.) gece de bile bu savaş devam etti. Şam ordusu artık yok olacağını anladığı an hile ve sahtekarlığı ile meşhur olan Amr b. As, Muaviye'nin emri üzere bir çare düşündürülmekle görevlendirildi. Bunun üzerine Amr b. As herkesin Kur'an'ı mızraklarının ucuna geçirmesini, "Biz Kur'an'a tabiiiz. Kur'an aramızda neyi hükmediyorsa onun karşısında teslim olacağız." diye feryat etmelerini emr etti.

Hız. Ali'nin (a. s) ordusunda bulunan bir grup münafık bu durumdan istifade ederek halkı o hassas anlardan savaştan el çekmeye davet etti. Büyük bir grup da onlara aldanarak Hız. Ali'den (a. s) savaştan el çekmesini ve hakemiyet olayını kabul etmesini istediler.

Büyük bir kurnazlık esası üzere kurulu olan hakemiyet meselesi Hız. Ali'ye zorla kabul ettirildi ve başka bir sahtekarlık ile çok daha acı bir şekilde sonuçlandırıldı. Hakemiyet olayında Şam ordusunun temsilcisi olan Amr b. As sade bir kişiliğe sahip olan Ebu Musa Eş'ari'yi kandırarak, "Ali ve Muaviye'yi hilafetten azl ediyoruz. " demeye getirdi. Ama Amr b. As hemen ardından ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ben de Ali'yi azl ediyorum, ama Muaviye'yi halifelige tayin ediyorum. "

Bazı rivayetlerden de açıkça anlaşıldığı üzere Hız. Ali'nin (a. s) ordusu hakemeyn olayının sonuçları ilan edilmeden Kufe'ye döndü ve bu işin sonuçlanmasını bekledi. İşin neticesi ve Ebu Musa Eş'ari'nin kandırıldığı gerçeği ortaya çıkınca da¹ Hız. Ali'nin (a. s) ordusu o anda kendine geldi ve Hız. Ali'nin savaşın son gününde zafer elde edilinceye kadar savaşılmasına dair emrini görmezlikten geldiği için büyük bir pişmanlık içine düştü. Ama artık iş işten geçmişti, yeniden ordu toplamak hepsini bir tek yöne yönlendirmek, yeniden saldırıya geçmek ve güçler arasında uyum sağlamak kolay bir iş değildi.

Böylece İslam tarihini değıştirmesi, Müslümanları ebedi olarak Ümeyye oğullarının ve şirk ve putperestlik dönemi

¹ Şerh- u Nehc'il Belağa, İbn- i Ebi'l Hadid, c. 2, s. 259

kalıntılarının şerrinden kurtarması ve hükümetleri döneminde ortaya çıkan içler acısı olaylara son vermesi muhtemel olan çok önemli bir zafer elden kaçmış oldu. Bunun en büyük sebebi de bir taraftan düşmanın sahtekarlığı, bir taraftan dostlardan bir grubun saflığı, bir taraftan böylesine bir saatin beklentisi içinde olan münafıkların aşırı çabaları ve bir taraftan da Müslümanlar arasında var olan ihtilaflar, tefrikalar ve Hz. Ali'nin bir grup ordusunda görülen disiplinsizlikler olmuştur.

c- Nehrevan Savaşı

Siffin savaşı hikayesinden de anlaşıldığı üzere Hariciler, Siffin savaşının ve hakemiyet olayının içinden çıktı. Bu da o ocakları söndüren ve yuvaları yıkan savaşın acı sonuçlarından biriydi.

Başlangıçta hakemiyet meselesini kabul eden, sonradan pişman olan ve bunun Kur'an'a aykırı olup küfür sayıldığını iddia eden bir grup Hz. Ali'ye tövbe etmesini, aksi takdirde kendisiyle savaşacaklarını açıkça ifade edebilecek kadar küstahlaştılar.

Ordusu arasında büyük bir ayrılık gören ve münafıkların sürekli olarak bu ayrılıkları körüklediğini müşahade eden Hz. Ali (a. s) Kufe'ye dönüş emrini verdi.

Kufe'de inatçı ve bağınaz, 12 bin kişilik bir güç halktan ayrılarak Kufe'den iki mil uzaklıktaki Hurura bölgesine gitti. Bu yüzden Hariciler Hururiye olarak adlandırılmıştır. Sonunda da Hurura yakınlarındaki Nehrevan diye adlandırılan bir yerde savaşa hazırlandılar. İlginçtir ki bu uğursuz savaşta Hz. Ali'nin çok eski dostları da göze çarpıyordu. İbadetten alınları nasırlaşan ve Kur'an okuma

sesleri her yere yayılan kimseler de Hariciler arasında yer almıştı.

Onlar gerçekte ham yobaz, kaba softa, ahmak kimselerdi. Onlar dinin zahirine sarılmak ve gerçeğine itina göstermemek hususunda aşırı gittikleri için Marikin diye adlandırılmıştır.

İki ordu karşı karşıya gelince yeniden görüşüldü ve Hz. Ali Haricileri irşad etmek için önceden hesaplanmış aydınlatıcı ve uyandırıcı bir hutbe okudu. Bu hutbeyi duyan düşman ordusunun büyük bir ordusu ayrılarak, “tövbe, tövbe Ey Müminlerin Emiri!” diye feryad ettiler. Hz. Ali’den af ve bağış dilediler. Böylece 12 bin kişilik düşman ordusundan 8 bin kişi tövbe ederek geri döndü. Rivayette yer aldığı üzere Hz. Ali (a. s) savaş meydanının bir köşesine bir bayrak dikerek tövbe edenlerin o bayrağın altında toplanmalarını emr etti. Geri kalan o inatçı cahil ve kaba grubun hidayet olmasından ümidini kesip savaşmaktan başka çaresinin olmadığını gördüğü halde yine de şöyle buyurdu: “Onlar savaşı başlatmadığı müddetçe sakın siz savaşı başlatmayın. ” Hz. Ali (a. s) Cemel ve Siffin savaşında da bu işi aynı şekilde yapmış ve asla savaşı başlatan kimse olmak istememişti. Sonunda Hariciler saldırıya geçti ve Hz. Ali’nin (a. s) ordusunun şiddetli direnişiyle karşılaştı. Firar eden 9 kişi dışında düşman ordusunun tümü öldürüldü. Hz. Ali’nin (a. s) ordusundan ise sadece 9 kişi öldürüldü. Böylece Hz. Ali’nin önceden haber verdiği şu gerçek de tahakkuk etmiş oldu: “Onlardan

en fazla 10 kişi kurtulacak sizlerden ise en fazla kişi öldürülecektir. ”¹

Bu savaş H. 38 veya 39 yılının, Sefer ayının 9. günü gerçekleşti ve bu büyük savaş bir saatten fazla sürmedi. ²

¹ Nehc’ül- Belağa 59. hutbe

² Kamil- i İbn- i Esir, c. 3; şerh- i Nehc’ül Belağa- i Huyi; Taberi, c. 4; Furu- i Velayet; Muruc’uz- Zeheb, c. 2, (özetle)

Beşinci Bölüm

“Evet tohumu yarana ve insanı var edene ant olsun ki eğer bu topluluk bana biat için toplanmasaydı, yardımcılarının varlığıyla hüccet ikame edilmeseydi ve Allah zalimlerin çatlayasıya doyarken, mazlumların açlıktan kırılmasına (mani olacağı) hususunda alimlerden söz almasaydı hilafet devesinin yularını sırtına atar, terk edip giderdim. Hilafetin sonunu ilk kasesiyle suvarırdım (Daha önce peşinde koşmadığım gibi şimdi de peşinde koşmaz, onu hemen terk ederdim.)

Sizler de biliyorsunuz ki şu dünyanın değeri bir keçinin aksırığından daha değersizdir bence. ”

Şerh ve Tefsir

Neden Hilafeti ve Biati Kabul Ettim?!

Hz. Ali (a. s) konuşmasının bu bölümünde biati neden kabul ettiğinin delillerini açık bir şekilde beyan etmekte ve kabul etmedeki hedeflerini oldukça kısa ve anlamlı cümlelerde açıklamaktadır. Ayrıca bu büyük hedef olmadığı takdirde yöneticiliğin kendisi için hiç bir değer taşımadığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

“Evet tohumu yarana ve insanı var edene ant olsun ki eğer bu topluluk bana biat için toplanmasaydı, yardımcılarının varlığıyla hüccet ikame edilmeseydi ve Allah zalimlerin çatlayasıya doyarken, mazlumların açlıktan kırılmasına (mani olacağı) hususunda alimlerden söz almasaydı hilafet devesinin yularını sırtına atar, terk edip giderdim. Hilafetin sonunu ilk kasesiyle suvarırdım (Daha

önce peşinde koşmadığım gibi şimdi de peşinde koşmaz, onu hemen terk ederdim.)”¹

“Vellezi fe lekel hebbe” (evet tohumu yarana ant olsun.” Cümlesi, gerçekte Kur’an’ın, Allah- u Teala’nın pak zatı hakkında beyan ettiği şu niteliğe işaretler: **“Şüphesiz Allah tohumu ve çekirdeği çatlatandır.”²**

Bu gerçekte Allah’ın en önemli yaratışına, yani hayat ve yaşamı yaratmasına işaretler. “Bereen neseme” cümlesi ise insanın, can ve ruhunun yaratılmasına işaretler. Yani Allah’ın hemen ardından **“Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.”³** diye buyurduğu çok önemli ve

¹ “Nesemehu” aslında ılgıt ılgıt esen rüzgar anlamındadır. Bazen nefes alma veya insanın bizzat kendisi hakkında da kullanılmaktadır. Hz. Ali’nin bu sözünde de insan veya ruh anlamındadır.

“Hazır” kelimesi ise huzurda olan şahıs veya bir şey anlamındadır. Lügat alimlerinin dediği esasınca bazen de büyük taife ve kabile anlamındadır. Yukarıdaki cümlede ise her iki anlama da gelebilir.

“La yukarru” kelimesi ise “kerar” kökünden türemiş olup sükun ve huzur anlamındadır. Dolayısıyla cümlenin anlamı şudur: “Sessiz kalmasınlar, rahat etmesinler.

“Kizze” kelimesi ise aslında aşırı yemekten kaynaklanan rahatsızlık hali anlamındadır. Yukarıdaki cümlede ise başkalarına tecavüz etmek ve haklarını gasp etmek anlamındadır.

“Segeb” kelimesi ise aslında açlık anlamındadır. Bu yüzden kıtlık yıllarına “Zu mesgebe” denmektedir. Kur’an- ı Kerim’de de şöyle yer almıştır. **“Açlık gününde. . . doyurmaktır.”** Hz. Ali’nin buradaki sözünde ise mazlumların haklarının ayaklar altına alınması anlamındadır.”

“Gareb” kelimesi ise devenin hörgücü ile boynu arasındaki bölümdür. Deveyi salıvermek istediklerinde dizginlerini genelde arkadan bu bölüme atarlar.

² En’am Suresi, 95. Ayet

³ Müminun suresi, 14. ayet

büyük yaratışa işarettir. Bu gerçekte yaratıcının varlık aleminde en önemli şeye yemin etmesidir ve aynı zamanda yemin ettiği şeyin büyük öneme sahip olduğunun da delilidir.

“Lev la huzurul hazır” cümlesi ise zahirde kendisine biat için huzurunda hazır olanlara işarettir. Gerçi bazıları her ne kadar anlam açısından pek fazla farklılık kaydetmese de “hazır” kelimesinin bizzat “biat” olayına işaret olduğunu kabul etmişlerdir. Ama “huzur” kelimesinden maksadın, Allah’ın huzuru veya Resulullah’ın (s. a. v), Hz. Ali (a. s) için ön gördüğü zamanın huzuru olduğu ise oldukça uzak bir ihtimaldir ve zaten bazı büyük alimler de bunu bir ihtimal olarak zikr etmişlerdir.

Her haliyle bu cümle anlam açısından “Kıyam’ul hüccce bi vücudin nasir” (yardımcı olduğu taktirde artık hüccetin var olması ve hiçbir özrün olmaması gerçeği) cümlesiyle yaklaşık aynı anlamdadır ve her ikisi de bizzat Hz. Ali’nin (a. s) kendisine tamamlanan hüccete, yani onca taraftara ve biat edenlere karşı adaleti hakim kılmak için kıyam etmesi gerektiğine işarettir.

“Le elkeytu hebleha ala garebiha” cümlesi ise bir şeyden sarf- ı nazar etmekten kinayedir. Zira deve ile bir işleri olmadığında dizginlerini arkadan sırtına atmakta ve onu kendi haline bırakmaktadırlar.

“Le sekeytu ahireha bi ke’si evveliha” (sonunu ilkinin kasesi ile suvarırdım.) cümlesi ise şundan kinayedir: Diğer önceki üç halife karşısında yıllarca sabrettiğim gibi bundan

sonrası için de aynı yolu tutturur, sabrederdi. ¹ Ama şu iki delil üzere kendimi biatlerinizi kabul etmeye ve kıyam etmeye mecbur hissettim. Zira bir yandan bütün o yardımcı ve dostlara rağmen dostlar sebebiyle bana hüccet tamamlanmış oldu ve bir yandan da Allah- u Teala her ümmetin alimlerinden toplumda herhangi bir adaletsizlik gördüklerinde, zalimlerin çok yemekten şiştiği mazlumların ise açlıktan kıvrandığı durumlarda susmayacaklarına, kıyam edeceklerine, zalimin pençesini mazlumin yakasından söküp atacaklarına ve toplumda ilahi adaleti uygulayacaklarına dair söz almıştır.

Hız. Ali'nin bu sözü, bütün ümmetlerin alimlerine ve bilginlerine bir uyarı niteliğindedir. Zira onların hükümet teşkil etmek ve toplumda ilahi uygulamak hususunda güç elde ettiklerinde artık susmaları büyük bir sorumluluktur. Böylesi durumlarda hemen kıyam etmeli, adaleti ve ilahi emirleri hakim kılmak için zalimlerle savaşımaya girişmelidirler. Namaz, oruç, hac ve bazı müstahapları yerine getirmekle görevlerini eda ettiklerini sanan kimseler büyük bir yanlışlık içindedir. Adaleti icra etmek , mazlumlara savunmak ve zalimlerle savaşmakla onların İslami görevinin başında yer almaktadır.

Hız. Ali (a. s) sözünün devamında ve bu siyasi, toplumsal, anlamlı ve ateşli hutbesinin son cümlesinde şöyle

¹ Bu sözün en büyük şahidi ise Talha ve Zübeyr'in kendisine muhalefet ettiğini ve Cemel savaşının ateşini alevlendirdiği bir esnada Hız. Ali'den nakl edilen şu şiiirdir: "Herkesi kuşatan fitneler yoldadır, herkes payı oranında bu fitneye maruz kalacaktır. " (Bihar'ul Envar, c. 32, s. 118)

buyurmaktadır: “Sizler de biliyorsunuz ki şu dünyanın değeri bir keçinin aksırığından daha değersizdir bence. ”¹

Sihah’ul Luğat kitabının dediğine göre “afte” kelimesi koyun veya keçinin aksırırken burnundan çıkan su tanecikleridir. Dolayısıyla buradan da dünyanın bütün önemine ve talipleri nezdindeki onca azametine rağmen Hz. Ali’nin (a. s) büyük ruhu karşısında ne kadar küçük ve değersiz olduğu çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Gerçekte bir koyunun veya keçinin ne değeri vardır ki hiç bir özelliği olmayan sümüğünün bir değeri olsun! Aksine bu sümük hiç bir değer taşımamaktadır. Dolayısıyla Hz. Ali’nin (a. s) büyük ruh boyutlarını yakından tanımayan kimseler bu tür tabirler karşısında hiç şüphesiz şaşırıp kalmaktadır. Ama onun yaşadığı hayatı, irfani ve manevi hayatını yakından tanıyınca bu tabirlerde en küçük bir abartmanın olmadığını açıkça anlamaktayız.

* * *

Seyyid Razi (r. a) bu hutbenin sonunda şöyle demektedir: Bazılarının dediği esasınca Müminlerin Emiri Hz. Ali (a. s)

¹ “elfeytum” kelimesi “elfa” kökünden türemiş olup bir şeyi bulmak anlamındadır.

“Afte” kelimesi ise “Mekayis’ul Lugat” yazarının dediğine göre kısık bir ses anlamındadır. Bu yüzden de koyunların veya keçilerin aksırmasına “afte” denmektedir. Yukarıdaki aksırma esnasında etrafa dağılan sümükten kinayedir. Bu açıklama Mekayis’ul lügatta yer alan bir yorumdur. Ama bazı lüğat alimleri başka hayvanlardan çıkan diğer seslere de “afte” dendiğini beyan etmişlerdir.

“Enz” kelimesi ise dişi keçi anlamındadır.

söz buraya gelmişken Irak ehlinden biri ayağa kalktı ve kendisine bir mektup verdi. (söylenildiği üzere o mektupta cevap verilmesi istenen bir takım sorular söz konusu edilmmişti.) Hz. Ali (a. s) o mektubu okumakla meşgul oldu ve mektup bitince de İbn- i Abbas kendisine şöyle dedi: “Ey müminlerin Emiri konuşmanıza kaldığınız yerden devam etseniz ne iyi olur!”

Hz. Ali (a. s) ona cevap olarak şöyle buyurdu: “Ey İbn- i Abbas! bu bir iç yanıştı ki bir an alevlendi, dindi ve sonra da söndü. (ve artık devam ettirmek istemiyorum.)”

İbn- i Abbas şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki bu sözün (yarım kalmış Şıkşıkıye Hutbesinin) yarıda kesilmesine üzüldüğüm kadar hiç bir sözün yarıda kalmasına üzülmедim. Hz. Ali (a. s) sözünü istediği yere kadar devam ettiremedi. ”

İbn- i Abbas’ın sözünde geçen “Ehl- i Sevad” kelimesi Ssevad kelimesi siyah anlamında olmakla birlikte) uzaktan siyah şeklinde gözüken ağaç dolu ekilmiş bölgeye denmektedir. Yeşil renk uzaktan yoğunlaşmakta ve siyahlığa kaymaktadır. Kuru, boş ve sözde beyaz topraklara alışmış olan Hicaz ehli, Dicle ve Fırat nehirleri sebebiyle oldukça yeşil olan Irak topraklarına doğru hareket edip uzaktan ağaçları ve ekin tarlalarını görünce “Arz- ı Sevad” (Siyah toprak) derlerdi ve oranın halkını da Ehl- i sevad olarak adlandırırlardı.

Bu mektupta nelerin olduğu ve hangi soruların sorulduğu hususunda ise Nehc’ul Belağa’yı şerh eden kimseler tarafından bir takım bilgiler nakledilmiştir ki Allah’ın izniyle bunu “Nükteler” bölümünde ele alacağız.

“Minhaysu efzeytu” cümlesi ise “ifza” kelimesinin açık havaya çıkmak anlamını ifade ettiğine teveccühen adeta insanın önemli bir söz söylemek istediğinde tüm fikri gücünü odaklaştırması ve bir tek odada yoğunlaştırmasından kinayedir. Ama bu yoğunlaşma ve odaklaşma ortadan kalkınca adeta o kapalı odadan dışarı çıkmakta ve açık bir havada yer almaktadır.

“Tilke şıkşiketun hederet sümme karret” cümlesi ise, “şıkşıka” kelimesinin devenin heyecanlandığında ağzından çıkardığı ve heyecanı dindiğinde geri çektiği balonumsu şişiklik anlamına geldiğine ve aynı zamanda usta hatiplere heyecanın doruklarına yükseldiği anda “zu şıkşıka” (şıkşıkalı/ateşli) dendiğine teveccühen, “bu sözler kalbimin yanışını haber veren iç sırlarımdır, ben heyecanlanınca hutbe irat ettim, ama şimdi mektubu okuyup soru soran kimselerin sorusunu görünce o halden çıktım, haletim değişti, artık o sözü devam ettirmeye gücüm yok. ” demekten kinayedir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nüktede şu ki İbn- i Ebil Hadid, üstadı olan Musaddık bin Şebib’den şöyle dediğini nakletmektedir: “Bu hutbeyi İbn- i Haşşab için okudum, İbn- i Abbas’ın bu hutbenin eksik kalmasına üzüldüğünü belirten sözlerine gelince şöyle dedi: “Eğer ben orada olsaydım İbn- i Abbas’a şöyle derdim: “”Hz. Ali’nin (a. s) gönlünde işaret etmediği ne kaldı ki sen ona üzülyyorsun. Allah’a yemin olsun ilk ve son halife hakkında söylemek istediği her şeyi beyan etti.

Musaddık şöyle diyor: oldukça mizah ehli olan İbn- i Haşşab’a şöyle dedim: “Bu sözlerden maksadın nedir? Sen

bu hutbenin uydurma olduğunu mu söylüyorsun?” İbn- i Haşşab şöyle cevap verdi: “Allah’a and olsun ki ben senin Musaddık olduğunu bildiğim gibi, bu sözün Hz. Ali’nin (a. s) sözü olduğunu kesin olarak biliyorum.”¹

Seyyid Razi (r. a) bu hutbenin sonunda birkaç cümle hakkında gerekli açıklamayı yaparak şöyle demektedir: “Hz. Ali’nin (a. s) onu asi bir deveye benzetmesinden maksadı şudur: Eğer dizginleri sert bir şekilde kendi tarafına çekecek olursa asi merkep sürekli olarak başını o tarafa bu tarafa çeker, burnunu yırtar. Yok eğer dizginlerini bırakacak olursa bu defa da inatçılığı sebebiyle uçuruma doğru koşar ve o da bu bineğini bir türlü kontrol edemez. Dizginleri vesilesiyle devenin başını kendine doğru çektiklerinde ve yukarı kaldırdıklarında “eşnek’en nake” denmektedir. Aynı zamanda “şenekeha” da denmektedir. Bunu İbn- i Sikkit İslah’ul Mantık kitabında ifade etmiştir.

Hz. Ali (a. s) “eşnekaha” kelimesi yerine “elneke leha” demesinin sebebi bu cümleyi edebi açıdan bir önceki “eslese leha” cümlesinin karşısında karar kıldığı içindir. Adeta Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmak istemiştir: “Eğer devenin başını yukarı kaldırır, yani dizginleriyle onu korumaya çalışırsa bu defa da burnu yırtılır.

Nükteler

1- Bir soruya Cevap

Burada akla şu soru takılmaktadır: İmamiye Şiasının ve Ehl- i Beyt (a. s) mektebinin takipçilerinin inancına göre

¹ Şerh- u İbn- i Ebil Hadid, c. 1, s. 205, Özetle

imam, Peygamber (s. a. v) vesilesiyle Allah tarafından seçilmektedir; halk tarafından değil. Halbuki Hz. Ali (a. s) yukarıdaki cümlelerde de açıkça görüldüğü üzere şöyle buyurmaktadır: “Eğer şöyle veya böyle olmasaydı ben asla hilafeti kabul etmezdim ve bundan yüz çevirirdim.” Bu da daha çok imamet ve hilafetin seçime dayalı olduğu inancını pekiştirmektedir.

Bu sorunun cevabı şu nükteye teveccüh edildiği takdirde açıkça anlaşılmaktadır: İmamet ve hilafetin bir gerçeği vardır ve bir de zuhur ve ortaya çıkış makamı. . . Gerçeği Allah tarafından ve Peygamber (s. a. v) vesilesiyle tayin edilmektedir. Ama ortaya çıkışı Müslümanların işini tasarruf edişi, İslam toplumunu yönetmesi ve halkta bir hazırlık söz konusu olduğu takdirde geçerlidir. Kendisini destekleyen taraftarları ve samimi dostları olmalıdır. Bu da biat ve halkın kabulü olmaksızın asla mümkün değildir. İşte bu yüzden Hz. Ali (a. s) 3. halife döneminde, yaklaşık 25 yıl boyunca sessizce evinde oturdu ve hilafet işine asla karışmadı. Aynı zamanda Allah tarafından kendisine verilen imamet makamı hususunda ise hiç bir eksikliği yoktu.

Bunun bir benzerini diğer imamların hayatında da görmekteyiz. Nitekim İmam Sadık’a (a. s) da, Ebu Müslim hilafet teklif etmişti. İmam Sadık (a. s) bunun bir komplo olduğunu kesin bildiği için kabul etmedi. Hatta bazen Ehl-i Beyt imamlarına kıyam etmelerini öneriyorlar ve kendi hakları olan hilafet makamını neden üstlenmediklerini

soruyorlardı. Onlara cevap olarak, “Bizim yeterli kadar dost ve taraftarımız yoktur. ” demişlerdir. ¹

2- Bu mektupta hangi sorular sorulmuştu?

Merhum şarih Behrani’nin kendi kitabında Ebul Hasan Keyderi’den naklettiği üzere bu hutbenin sonunda Hz. Ali’ye (a. s) verilen mektupta sorulan sorular on tane idi:

1- Bir canlının karnından çıktığı halde onun yavrusu olmayan canlı ne idi?

Hız. Ali (a. s) buna şöyle cevap verdi: Bu dediğiniz kimse balığın karnından çıkan Hz. Yunus’tur.

2- Azı mubah, fazlası haram olan şey ne idi?

Hız. Ali (a. s) bu soruya da şöyle cevap verdi: Bu da Talut’un nehridir. Askerleri için ondan sadece bir avuç içmeleri mubah kılınmıştı.

3- Yaptığı taktirde de, yapmadığı taktirde de insanın ceza gördüğü ibadet hangisidir?

Hız. Ali (a. s) şöyle buyurdu: Sarhoşken namaz kılmak.

4- Ne yavrusu ne de annesi olmayan kuş hangi kuştur?

Hız. Ali (a. s) şöyle cevap verdi: Bu kuş Allah’ın izniyle Hz. İsa (a. s) tarafından yaratılan kuştur.

5- Birinin bin dirhem borcu vardır, kesesinde ise bin dirhemi vardır. Bin dirhemi olduğu halde birisi onun borcuna (mal vererek) kefil olmaktadır. Her iki malın da üzerinden bir yıl geçmektedir. Şimdi iki maldan hangisine zekat farzdır?

Hız. Ali (a. s) şöyle buyurdu: “Eğer kefil olan şahıs borçlu kimsenin izni ile bunu yapmışsa ona zekat farz değildir.

¹ Usul- i Kafî, c. 2, s. 242, Kitab’ul İman ve’l Küfr, “fî kılleti adedil müminin” babında, 4. hadis

Ama izni olmaksızın kefil olmuş ise, onun zekat vermesi farzdır. ”

6- Bir grup hacca giderek Mekke’deki evlerin birine yerleşti. İçlerinden biri kapıyı kapadı. O evde güvercinler vardı, onlar eve dönmeden bütün o kuşlar susuzluktan öldüler, bunun kefareti kime farzdır?

Hız. Ali (a. s) şöyle buyurdu: “Kapıyı kapayıp kuşları çıkarmayan ve onlara su vermeyen kimseye kefareti farzdır.

7- Dört kişi birinin zina ettiğine şahadet etti. Evli olduğu halde zina ettikleri için de imam onun recm edilmesini emretti. Şahitlerden birisi onu taşlamaya başladı, diğer üç kişi ise bundan çekindi. Bir grup ona yardımcı oldular. Daha sonra (o taşıyan şahıs) şahadetinden de vazgeçti ve yalan söylediğini itiraf etti. İtham edilen kimse (sanık) daha ölmemişti, ama daha sonra öldü. Ölümünden sonra o üç kişi de şahadetinden vazgeçti. Şimdi diyet vermek kime farzdır?

İmam Ali (a. s) şöyle buyurdu: “Diyet o bir kişiye ve kendisine sonradan yardımcı olanlara farzdır. ”¹

8- İki Yahudi başka iki Yahudi’nin Müslüman olduğuna şahadet ederlerse o iki şahsın şahadeti kabul edilir mi?

¹ Bu şahitlerin hata ve yanlışlık yaptığı taktirde söz konusudur. Yoksa kasıtlı yaptığı an onlar da kısas kitaplarında yazıldığı şekliyle kısas edilir. Şu nükteye de dikkat etmek gerekir ki şahadetleri sebebiyle taşlananlar geri dönebilir ve ödediklerini o dört kişiden eşit olarak alabilir. Daha fazla bilgi için Cevahir kitabı c. 41, s. 225’e müracaat ediniz. Ayrıca dikkat etmek gerekir ki bu hadiste yer alan hususlar fıkhi kitaplarda yer alan hususlardan biraz farklılık arz etmektedir.

Hız. Ali (a. s) Şöyle buyurdu: “Onların Şahadeti kabul edilmez, zira onlar Allah’ın sözünü değiştirmeyi ve yalan yere Őahadette bulunmayı da caiz biliyorlardı.

9- İki Hıristiyan Şahit bir Hıristiyan, veya Mecusi veya Yahudi’nin Müslüman olduğuna Őahadette bulunurlarsa Şahadetleri kabul edilir mi?

Hız. Ali (a. s) Şöyle buyurdu: “Kabul edilir, zira Allah- u Teala Şöyle buyurmuştur: “Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da **“Biz Hıristiyanlarız” diyenleri bulacaksın.** ”¹

10- Birisi başka birinin elini kesti. Dört kişi de imamın yanına giderek elinin kesildiğine ve aynı zamanda zina ettiğine Őahadette bulundular. İmam onu recm etmek istiyordu ki dünyadan göçtü. şimdi onun hükmü nedir?

Hız. Ali (a. s) Şöyle buyurdu: “Elini kesen şahıs ona diyet vermelidir, ama Őahadette bulunanlar onun nisap miktarınca (elin eksilmesi için şart olan miktarda) hırsızlıkta yaptığına dair Őahadette bulunmuş olsalardı elini kesen kimseye diyet farz olmazdı. ”²

Elbette yukarıda söylenen söz “Keyderi”den nakledilen mürsel hadistir. Senedinin sıhhati sabit değildir. Bu yüzden söz konusu hadiste yer alan bazı detaylar hakkında fıkhi açıdan bir takım farklı söylemler mevcuttur.

3- şıkşıkıye Hutbesinin Özellikleri

Genel bir toparlama yapacak olursak Şöyle söylemek gerekir ki şıkşıkıye hutbesi çok özel muhtevasıyla Nehc’ul

¹ Maide Suresi 82. ayet

² şerh- u Nehc’il Belağa- i İbn- i Meysem Behrani, c. 1 s. 269 ve Müstedrek , c. 7, s. 55

Belağa'daki hutbeler arasında eşine az rastlanır ve hatta eşsiz bir hutbedir. Bu da Hz. Ali'nin (a. s) söz konusu hutbeyi İslam Peygamberinin (s. a. v) hilafetiyle ilgili gerçeklerin unutulmaması ve tarihte sürekli kalması için çok özel şartlarda buyurduğunu göstermektedir. Hz. Ali'nin (a. s) bu hutbede sergilediği açıklık ve sarahat da bu yüzdendir. Zira gerçekler hiç bir zaman çeşitli mülahazalara feda edilmemeli ve unutulmamalıdır.

Hz. Ali (a. s) bu hutbede aşağıdaki şu konulara açıklık getirmiştir:

1- Hz. Ali (a. s) bu hutbesinde hilafet hakkındaki öncelik liyakatini açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. Bu İslami ve gayr- i İslami hemen hemen tüm araştırmacıların ortak görüşte oldukları bir husustur. Hatta Hz. Ali'nin (a. s) en azılı düşmanı olan Muaviye bile onun üstünlüğünü itiraf etmiştir.¹

2- Hz. Ali bütün bu liyakatlere rağmen mazlumiyetini dile getirmiştir.

¹ Bu husus Muaviye'nin Muhammed bin Ebi Bekir'in mektubuna cevap olarak Mısır'a gönderdiği ve Muruc'uz Zeheb gibi bir çok İslami kaynaklarda yer alan meşhur mektupta açık bir şekilde yer almıştır. Muhammed bin Ebi Bekir açık bir şekilde şöyle demektedir: "Ben ve baban (yani Ebu Bekir) Ali bin Ebi Talib'in fazilet ve üstünlüğünü itiraf ediyor, bize oranla öncelik hakkına sahip olduğunu teslim ediyorduk. Ama Peygamber (s. a. v) dünyaya gözlerini yumunca ona muhalefete kalkışan ve hakkını alan senin baban ve onun Faruk'u (yani Ömer) idi. (Muruc'uz Zeheb, c. 3, s. 12,)Ya'kubi de kendi tarih kitabında açık bir şekilde şöyle yazmaktadır: "Muhacirler ve ensar Hz. Ali'nin (a. s) hilafeti ve liyakati hususunda en küçük bir şek içinde değillerdi. (Tarihi Ya'kubi, c. 2 s. 124)

3- Bu söz üç halifeden hiç birinin seçimi hususunda açık bir kaynak ve delilin olmadığını açığa çıkarmıştır. Aksine çok farklı ölçüler göz önünde bulundurulmuştur. Birinde sadece bir tek şahsın seçimi, diğerinde altı kişilik şuranın yarısı ve bir başkasında ise birkaç kişilik şura ölçü alınmıştır!

4- Halifeler döneminde halkın Resul- i Ekrem'in (s. a. v) öğretilerinden yavaş yavaş uzaklaşması ve zamanla buhranların şiddetlenmesi o kadar korkunç bir aşamaya gelmişti ki Hz. Ali (a. s) hilafete ulaştığında bütün gayretiyle çalıştığı halde insanları Peygamber (s. a. v) zamanındaki değerlere ve hayat tarzına döndürme hususunda başarılı olamadı.

5- Hz. Ali (a. s) döneminde ortaya çıkan savaşların ve çatışmaların asıl kaynağı dünyanın süslerine, mal ve mülke karşı duyulan aşktı. Bu aşk özellikle de Osman'ın hilafeti döneminde önde gelenlerden bir grubun ayrılmaz bir parçası ve ikinci bir tabiatı haline gelmişti.

6- En doğal ve halkçı biat, Hz. Ali (a. s) hakkında gerçekleşen biatti. Ama münafıkların tahrikleri ve toplumun önde gelenlerinin Hz. Ali'nin (a. s) adaleti karşısında sergiledikleri tahammülsüzlük, verilen sözlerin çiğnenmesine, biatlerden dönülmesine ve muhalefet bayraklarının yükselmesine neden oldu.

7- Hz. Ali (a. s) zahiri hilafete karşı hiç bir ilgi içinde değildi, buna asla bir hedef olarak da bakmıyordu. Sadece zalimlerin elini mazlumların yakasından çekip almak, toplumda düzen ve adaleti sağlamak için düşünüyordu.

8- Osman döneminde gerçekleşen kıyamlar onun öldürülmesiyle sonuçlandı ve tümüyle doğal bir ayaklanma idi. Onun ve etrafındaki Ümeyye oğullarından olan kimselerin yaptıklarının bir neticesiydi. Zira Ümeyye oğulları önemli İslam şehirlerine vali olarak musallat oldular, beytülmalî onların eline geçti. Açıklaması daha önceden yapılan ilginç bağışlar yapıldı. Halk bundan haberdar olunca da Mısır, Basra ve Kufe'den Medine'ye kadar dört bir yana ayaklanma tohumları ekildi.

9- Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin (a. s) hilafeti döneminde ortaya çıkan üç savaş kendisine zorla dayatılan savaşlardı. Bu savaşlardan hiç birisi Hz. Ali'nin (a. s) başlattığı savaşlar olmamıştır. Bu savaşların hepsi de fırsatçı makam düşkünü, cahil, yobaz ve bağnaz kimseler tarafından meydana getirilmiştir.

10- Bütün sahabenin adil ve münezzeh olduğu inancı tarihi gerçeklerden hiç birisi ile uyuşmamaktadır. Buna inanmak apaçık bir çelişki ve tezat teşkil etmektedir. Zira Cemel savaşının ateşini körükleyenlerin ikisi sahabi idi. Sıffin savaşının ateşini körükleyen kimse de bir sahabi idi. Nehrevan savaşının ateşini körükleyenler arasında da bir grup sahabe göze çarpıyordu. Hepsi de bütün halkın ve hatta genelde bu savaş ateşini körükleyen kimselerce seçilen zamanın imamına isyan etmiş, İslam toplumunda onanmaz yaralar açmış, zulümle zorbalık yolunu tutturmuşlardı.

Hem Hz. Ali'nin ve hem de Talha, Zübeyr, Muaviye ve benzeri kimselerin hak yolu kat etmiş olması nasıl mümkündür? Bu gibi konularda içtihat meselesine

sığınmak oldukça mantıksız bir yorumdur. Zira bu taktirde bütün büyük günahları da tevil etmek mümkündür.

Dördüncü Hutbe

Bu hutbe Hz. Ali'nin en fasih sözlerinden biridir. Hz. Ali bu hutbesinde insanlara öğüt vermekte ve onlara dalaletten kurtuluş yolunu göstermektedir. Hz. Ali'nin bu hutbeyi Talha ve Zübeyr'in öldürülmesinden sonra irad ettiği söylenmiştir.

Hutbeye bir bakış

Bu hutbe, az öncede dendiği gibi ihtimalen Cemel savaşı ve Talha ve Zübeyr'in öldürülüşünden sonra irad edilmiştir. Dolayısıyla da doğal olarak bu savaşın sonuçlarına ve Müslümanların bu büyük olaydan çıkarması gereken ibret derslerine işaret edilmiştir.

Bu hutbenin temel konularını üç bölümde özetlemek mümkündür:

1- Halkın karanlıklardan ve zulmetten Peygamberin (s. a. v) Ehl- i Beyt'i vasıtasıyla doğru yola erdiği ve yüce makamlara yükseldiği açık bir şekilde beyan edilmiş ve dolayısıyla bu sebeple de onların nasihatlerini ve öğütlerini can kulağıyla dinlemeleri gerektiği söylenmiştir.

2- Hz. Ali'nin (a. s) ahdini bozacak kimseleri önceden de bildiğine, ama bunu açığa vurmamak istemediğine işaret edilmiştir. Hutbenin son bölümünde ise şu nükteye işaret edilmektedir ki bugün artık gerçekleri gizlemenin zamanı

değildir. Artık gerçekleri söylemek gerekir. Aksi taktirde insanların sapıklığa düşmesinden korkulur. Dolayısıyla da Hz. Ali yegane korkusunun bu olduğunu beyan etmektedir.

Birinci Bölüm

“Karanlıklarda doğru yolu bizimle buldunuz, üstünlüklere bizimle eriştiniz, akşam sonu karanlıklarında bizimle sabah aydınlığına erdiniz. Sağır olsun apaçık öğüdü duymayan kulak! Yüksek sesin sağır ettiği kulak, fısıltıyı nasıl duysun? (Allah korkusundan) Boyuna çarpan titrek yürekler yatışsın/itminana ersin.

Şerh ve Tefsir

Göz ve kulaklarınızı açınız.

Hz. Ali (a. s) bu hutbenin başlangıcında İslam sayesinde Müslümanlara, özellikle de Asr- ı saadetteki Müslümanlara nasip olan sayısız ve göz alıcı nimetlere işaret etmekte ve çok güzel benzetmelerle iç içe bulunan üç kısa cümle halinde bu konuyu şöyle izah etmektedir. *“Karanlıklarda doğru yolu bizimle buldunuz, üstünlüklere bizimle eriştiniz, akşam sonu karanlıklarında bizimle sabah aydınlığına erdiniz.* ”¹

¹ “İhtedeytum” kelimesi “ihtida” kökünden türemiş olup bazı Nehc’ul Belağa şarihlerinin ve lügat erbabının dediği üzere insanın irade ve isteği ile hidayeti kabul ettiği hususlarda kullanılmaktadır. Yukarıdaki cümlede de bu anlam göz önünde bulundurulmuştur.

“Zelma” kelimesi ise bazı araştırmacılarının dediği gibi akşamın ilk karanlıklarıdır. Başka bir tabirle aydınlıktan sonraki karanlık anlamındadır. Zulmet kelimesinin ise tam aksine genel bir anlamı vardır. Hz. Ali’nin bu kelimeyi kullanmış olması belki de şu noktaya işaret etmektedir ki Arapların cahiliye dönemi gerçekte aydınlıktan, yani önceki Peygamberlerin davetinden sonraki karanlıklara işaret etmektedir.

Hız. Ali (a. s) ilk cümlede her tarafı cinayet, fesat ve cehalet karanlığının kapladığı cahiliye döneminin şartlarına, insanların, Peygamberin (s. a. v) vücudunun nurani sayesinde doğru yolu bulduğuna ve süratli bir şekilde hedefe doğru harekete geçtiğine işaret etmektedir.

İkinci cümlede ise Hız. Ali (a. s) ilerleme ve tekamülü hörgüçleri olan deveye benzetmektedir. (tesennemtüm kelimesinin hörgüç anlamına gelen “senam” kökünden türediğine teveccühen) Hız. Ali (a. s) şöyle buyurmaktadır: Sizler devenin hörgüçleri üzerinde idiniz. . . Bu da Müslümanlara İslam sayesinde nasip olan ve bütün doğu ve batı tarihçilerinin kendi kitaplarında İslam medeniyetini açıklarken itiraf etmek zorunda kaldığı ilerleme ve tekamülünün doruğuna işaretir.

Hız. Ali (a. s) üçüncü cümlesinde ise cahiliye toplumunun durumunu ayın karanlık gecelerine benzetmekte (“sırar” kelimesinin ayın tümüyle kaybolduğu geceler anlamına geldiğine teveccühen) ve şöyle buyurmaktadır:

“tesennemtum” kelimesi ise “senem” kökünden türemiş olup yukarı çıkmak anlamındadır. “senam” ise devenin hörgüçleri anlamındadır.

“zürve” kelimesi ise “zerv” kökünden türemiş olup iki anlama gelmektedir: Birincisi, bir şeyin bir şeye yüksekte bakışıdır. Bu yüzden dağların doruğuna da zirve denmektedir. İkincisi ise bir şeyin dökülmesi ve etrafa dağılması anlamındadır.

“Efcertum” kelimesi ise “feci” kökünden türemiş olup aslında bir şeyin geniş olarak yarılmaları anlamındadır. Şafak beyazlığı da gece karanlığını adeta yardığı için “feci” olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla “efcertum” kelimesi de fecir ve sabah aydınlığına ermek anlamındadır.

“Sırar” kelimesi ise “sırr” kökünden türemiş olup gizli anlamındadır ve açık kelimesinin zıddıdır. “sırar” kavramı da genellikle havanın tümüyle karanlık olduğı ayın son geceleri hakkında kullanılmaktadır.

“Peygamber (s. a. v) ve Ehl- i Beyt’i sayesinde karanlık perdeler yarıldı ve saadet/mutluluk sabahına erdiniz. ”

Gerçekte bu tabirler Kur’an’dan kaynaklanmıştır. Zira Kur’an- ı Kerim de İslam, iman ve ilahi vahyi, nura benzetmiş ve şöyle buyurmuştur: **“Allah inananların velisidir, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.”**¹

Başka bir yerde ise Allah- u Teala şöyle buyurmaktadır: **“... Gerçekten size Allah’tan bir nur, apaçık bir kitap geldi, rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.”**²

Başka bir yerde ise Allah- u Teala şöyle buyurmaktadır: **“Doğrusu Kur’an, sana ve kavmine bir öğüttür.”**³

Daha sonra Hz. Ali (a. s) hak sözü dinlemeyenleri kınamakta, öte yandan gerçekleri gören bilinçli insanları ise takdir ederek şöyle buyurmaktadır: *“Sağır olsun apaçık öğüdü duymayan kulak!”*

“Vukire” kelimesi hem sağırılık ve hem de kulağın ağır işitmesi anlamına gelmektedir. “vaiye” kelimesi ise yüksek feryat anlamındadır ve Kur’an’ın çok önemli itikadi, ameli ve ahlaki konulardaki açık ve uyarıcı ayetleri ile İslam Peygamberinin (s. a. v) açık sünnetine işarettir. “lem yesme” (duymayan) kelimesi yerine “lem yefkeh” (anlamayan) kelimesinin kullanılması ise sadece duymanın önemli olmadığına, önemli olanın derk etmek olduğuna işarettir.

¹ Bakara Suresi, 257. ayet

² Maide suresi, 15 ve 16. ayetler

³ Zuhruh suresi 44. ayet

Hız. Ali daha sonra şöyle buyurmaktadır: “Yüksek sesin sağır ettiğı kulak, fısıltıyı nasıl duysun?”¹”

Aynı zamanda şu nükteye işaret etmektedir ki onlar Allah’ın emrini ve Peygamberi Ekrem’in (s. a. v) buyruğunu bile çiğnedikleri halde, artık benim sözümü nasıl işitsinler!?

Bu grubun tam karşısında hakkın taraftarı olan başka bir grup bulunduğu için de şöyle buyurmaktadır: “(Allah korkusundan) Boyuna çarpan titrek yürekler yatışsın/itminana ersin. ”²

Nükteler

Vahiy hanedanı (Ehl- i Beyt) sayesinde Hidayet

¹ “neb’ete”kelimesi aslında “nebee” kökünden türemiş olup bir mekandan diğer mekana gitmek anlamındadır. Haber de bir mekandan diğer mekan gittiğı için “nebe”” olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla “neb’ete” kelimesi de sesin bir mekandan diğer bir mekana gidişine teveccühen yavaş ses, fısıltı anlamındadır. (Mekayis’ul Lugat) Nehc’ul Belağ’a’yı şerh eden bazı kimselerin de açıkça belirttiğı gibi “esemmeth’us sayhatu” cümlesi vahiy feryadının onları sağır ettiğı anlamında değildir; belki şu anlamdadır ki onlar vahyin feryadını duyma hususunda sağırdılar. Tıpkı şu ayete olduğı gibi: **“Fakat sağırlara üstelik akılları da ermiyorsa sen mi duyuracaksın. ”** (Yunus suresi, 42. ayet)

² “Cenan” kelimesi ise “kalp” anlamındadır. Zira kalp de insanların göğsünde gizlidir ve bu kelime de gizlenmek anlamına gelen “cenn” kökünden türemiştir. Bu yüzden toprağını ağaçların kapladığı, gizlediğı bağlara “cennet”, anne karnında olan çocuğa “cenin” ve gözlerden gizli olan varlıklara da “cin” denmektedir. Akli örtülü olduğı veya içine cin girdiğı sebebiyle de deliye mecnun denmektedir.

“Hefekan” kelimesi ise aslında ıstırap anlamındadır. İstiraba korkunun sebep olduğı hasebiyle de korku anlamında da kullanılmaktadır. Hız. Ali’nin sözündeki anlamı ise Allah korkusudur.

Hz. Ali'nin (a. s) yukarıda okuduğumuz sözleri çok önemli tarihi bir gerçeğe işaret etmektedir. Bu gerçek cahiliye Arap dönemi ile İslam güneşinin doğduğu gelişim dönemini kıyas edince daha da bir açığa çıkmaktadır. Cahiliye Arapları dini inançlar ve yaratılış, ahiret, toplumsal düzen, aile düzeni, ahlak, takva ve ekonomi açısından hangi düzeyde idi ve Kur'an ve İslam geldikten sonra hangi düzeye çıktılar? Mukayese edince işte bu gerçek açıkça anlaşılmaktadır.

Bu ikisi arasındaki fark o kadar büyüktür ki büyük bir mucize demekten başka hiç bir kelime ile gerçekten ifade edilemez.

Hz. Ali'nin (a. s) bu hutbede cahiliye toplumunu karanlıkların kapladığını, İslam şafağının doğuşu ile mutluluk sabahının ortaya çıktığını ve insanların marifet, kültür ve medeniyet zirvesine yükseldiğini beyan etmesi de sadece kısa bir işaret konumundadır. Bunun daha detaylı bilgilerini elde etmek için İslam medeniyet tarihi kitaplarını okumak gerekir. Bu anlam Nehc'ul Belağa'nın çeşitli hutbelerinde daha açık bir şekilde yer almıştır.

İkinci Bölüm

“İşin sonunda haksızlığa sapacağınızı bekliyor, üzerinizde hileciler ve aldanmışların özelliklerini görüyordum. Niyetimin doğruluğu (gönül sefam) bana sizin gerçek halinizi gösterdiği halde din perdesine büründüğünüz için bunun görmezlikten geldim.

Batıl yol üzerinde toplandığınızda, sizin için hak yolun başında durdum. Her yana şaşkınca bakıyordunuz, kılavuzunuz yoktu, kuyu kazıyordunuz, su bulamıyordunuz. ”

Şerh ve Tefsir

Sözünüzde Durmayacağınızı Biliyordum, ama. . .

Hutbenin bu bölümünde Hz. Ali (a. s) Cemel savaşıdan geriye kalanlara hitap ederek şöyle buyurmaktadır: *“İşin sonunda haksızlığa sapacağınızı bekliyor, üzerinizde hileciler ve aldanmışların özelliklerini görüyordum. ”*¹

Rivayetlerde de yer aldığı üzere Talha ve Zübeyir Hz. Ali’ye biat ettikten kısa bir müddet sonra huzuruna vararak ondan umreye gitmek için izin istediler. Hz. Ali (a. s) onların sözünden döneceğini, yüzlerinden okuduğu için yeniden kendilerinden biat aldı. Ama bütün bunlara rağmen yine de bildiğiniz gibi sözünde durmadılar ve Cemel

¹ “etevessemukum” kelimesi aslında “vesm” kökünden türemiş olup eser ve alamet anlamındadır. Bu cümle şuna işaret etmektedir ki ben ahdi bozacağınızın alametlerini ta ilk başlardan beri üzerinizde görüyordum, sözünüzden döneceğinizi biliyordum.

“muğterrin” kelimesi ise “gurur” kökünden olup aldanmak anlamındadır.

savaşının ateşini körüklediler. Bu savaş ateşinde Müslümanlardan on bin kişiden fazla insan yandı. Elbette bu komploya daha başka kimseler de ortak olmuştu. Hepsi de biat ettikleri halde verdikleri sözden geri döndüler. Hz. Ali'nin (a. s) buradaki muhatabı işte bunlardır.

İbn- i Ebi'l Hadid sözlerinin birinde şöyle nakletmektedir: “Hz. Ali (a. s) Zübeyr'in kendisine biat ettiği gün şöyle buyurdu: “Ben senin ahdini bozacağından ve biatine aykırı hareket edeceğinden korkuyorum. ” Zübeyr şöyle dedi: “Korkma, ebedi olarak benden böyle bir şey çıkmaz. ” Hz. Ali (a. s) ise şöyle buyurdu: “Allah da buna şahit olsun mu?” Zübeyr, “Evet olsun” dedi. Birkaç gün sonra Talha ve Zübeyr Hz. Ali'nin (a. s) huzuruna vararak şöyle dediler: “Senin bildiğin gibi Osman zamanında bizlere büyük zulüm edildi. O sürekli Ümeyye oğullarını savunuyordu, Allah hilafeti şimdi sana verdi, o halde bazı bölgelerin valiliğini de bize ver. ”

Hz. Ali (a. s) onlara kesin bir dille şöyle buyurdu: “Allah'ın kısmetine razı olun, bende bu konuda biraz düşüneyim. Ama bilin ki ben bu emaneti sadece dininden ve emanete riayetinden emin olduğum kimselere havale edebilirim!” Talha ve Zübeyr de Hz. Ali'nin (a. s) yanından büyük bir ümitsizlikle ayrıldılar ve çok geçmeden yeniden dönüp bu defa da umreye gitmek için izin istediler.

Bundan da ilginç bir husus, İbn- i Ebi'l Hadid'in de dediği gibi Hz. Ali'nin, “Halkın tümü bana biat etti, sen de benim için biat al ve Şam halkını yanıma gönder” diye yazdığı mektubu Muaviye'ye ulaşınca eli ayağı birbirine girdi, büyük bir telaşla Zübeyr'e “Müminlerin Emiri” diye hitab

ederek şu mealde bir mektup yazdı: “Bütün şam halkından senin için biat aldım. Hemen Basra ve Kufe şehirlerine doğru yola koyul. Bu şehirleri ele geçirdikten sonra artık hiç bir problem kalmaz. Senden sonra da Talha için biat aldım. Yola çık ve halkı Osman’ın kanını almak için ayaklandır. ”¹

Hız. Ali (a. s) daha sonra şöyle buyurmaktadır: “*Niyetimin doğruluğu (gönül sefam) bana sizin gerçek halinizi gösterdiği halde din perdesine büründüğünüz için bunun görmezlikten geldim.* ”²

Aslında Hız. Ali’nin yukarıdaki iki cümlesi şu iki farklı sorunun cevabı niteliğindedir: Birinci soru şu ki Hız. Ali (a. s) onların ahdini bozacağını bekliyor ve onların yüzünde bunun açık belirtilerini de görüyorsa o halde neden bu önemli konuyu açıklamadı? İkinci soru da şu ki Hız. Ali (a. s) onların batını ve gizli niyetleri ili ilgili bu ilmini nereden elde etti?

Hız. Ali (a. s) birinci soruya cevap olarak şöyle buyurmuştur: “*Din perdesine büründüğünüz için bunun görmezlikten geldim.* ” İkinci soruya cevap olarak Hız. Ali (a. s) şöyle buyurmuştur: “*Niyetimin doğruluğu (gönül sefam) bana sizin gerçek halinizi gösterdi. . .* ”

Nehc’ül Belaga’nın bazı şarihleri birinci cümleinin anlamı hususunda başka bir ihtimal daha zikretmişlerdir. O da şudur: “Siz beni tanımadınız. Din hakkındaki hayal perdeniz ve yanlış algılayışınız sizlerin beni tanımanıza

¹ İbn- i Ebil Hadid c. 1, s. 23 ve 231

² “Cilbab” kelimesi perde, gömlek, başörtüsü ve çarşaf anlamlarına gelmiştir.

engel teşkil etmiştir veya din ve diyanetim sizlerin beni tanımanıza engel olmuştur.

Ama bu yorumda görülen zorlanmalar ve önceki cümlelerle uyum içinde olmayışı birinci yorumun daha doğru olduğunu göstermektedir.

Hız. Ali (a. s) sözünün devamında şöyle buyurmaktadır: *“Batıl yol üzerinde toplandığınızda, sizin için hak yolun başında durdum. Her yana şaşkınca bakıyordunuz, kılavuzunuz yoktu, kuyu kazıyordunuz, su bulamıyordunuz.”*¹

Gerçekte Hız. Ali (a. s) onları Osman’ın döneminde, özellikle ömrünün son yıllarında yolunu kaybetmiş, yanlış yola düşmüş, susuzluktan yanan, su bulmak için bir yeri kazan, ama bir türlü su bulamayan bir yolcuya benzetmektedir. Adeta Hız. Ali (a. s) onlara yardım için koşmakta onları doğru yola hidayet etmekte ve onları hidayet kaynağından suarmaktadır.

Ayrıca Hız. Ali (a. s) onlara o karanlık ve fırtınalı dönemde kendisi olduğu taktirde dini ve dünyevi bir çok zorluklara düşeceklerini de hatırlatmaktadır.

¹ “Cevadd” kelimesi “cadde” kelimesinin çoğulu olup büyük ve geniş yollar anlamındadır.

“mezelleti” kelimesi ise “zelal” kökünden türemiş olup insanı sapıklığa düşüren yer anlamındadır. Dolayısıyla “cevadel mezelle” kelimesi tanınmamış ve saptırıcı yollar anlamındadır.

“tumihune” kelimesi ise “mevh” kökünden türemiş olup sulanmak, su vermek anlamındadır. “ma” (su) kelimesi de bu kökten türemiştir. “emahu” kelimesi ise suya ulaşmak anlamındadır. Dolayısıyla “la tumihune” kelimesi “her ne kadar kuyu kazmak için gayret sarf etse de suya ulaşamıyordu” anlamını içermektedir.

Nökteler

1- Batını Görüş!

Hz. Ali (a. s) burada çok önemli bir nökteye işaret ederek şöyle buyurmaktadır: Gönöl sefası ve niyet doğruluğı basiret ve gerçekleri görmenin en büyük sebebidir. Temiz kalpli müminler başkalarına gizli kalan bir çok sırları da görürler. Bu hem Kur'an- ı Kerim'de işaret edilen ve hem de İslami rivayetlerde yer alan bir gerçektir. Örneğın Kur'an- ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“Ey iman edenler eğer Allah'tan korkarsanız o size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir.”**¹

Peygamberden nakledilen meşhur bir rivayette ise şöyle yer almıştır: Müminin ferasetinden sakınınız. Zira O Allah'ın nuru ile bakar.”²

Başka bir rivayette ise İmam Ali bin Musa Rıza (a. s) şöyle buyurmuştur: “Her mümin feraset sahibidir. İman niceliğı, basiret miktarı ve ilim ölçüsünce Allah'ın nuruyla bakar. Allah- u Teala biz Ehl- i Beyt imamlarına ise tüm müminler arasında bölüştürdüğü şeyin tümünü birden vermiştir. Nitekim Allah azze ve celle kitabında şöyle buyurmaktadır: **“Bunda akıl sahipleri için nişaneler vardır.”**

Daha sonra şöyle buyurmaktadır: “Ayetle adı geçen akıl sahiplerinin ilki Resulullah (s. a. v) sonra Müminlerin Emiri Hz. Ali (a. s) ondan sonra Hasan ve Hüseyin (a. s) ve kıyamete kadar İmam Hüseyin'in çocuklarıdır.”³

¹ Enfal suresi, 29. ayet

² Usul- i Kafi, c. 1, s. 218

³ Bihar'ul Envar, c. 24, s. 128, 13. hadis

İlginçtir İmam Ali bin Musa Rıza (a. s) bütün bu sözlerini kendisine, “sizler nasıl oluyor da insanların kalbinden haberdar oluyor ve bildiriyorsunuz. ?” diye soran birisine cevap olarak söylemiştir!

Gerçekte alemdeki reel olayların gizlisi saklısı yoktur. Kalbimizin gözleri karşısında perde icat eden yegane şey heva ve heveslerimiz ile şeytani vesveselerdir. Takva ve iman nuruyla perdeler kenara çekilecek olursa bütün gerçekler kendiliğinden ortaya çıkar.

Nitekim Peygamber- i Ekrem’den (s. a. v) nakledilen bir rivayette de şöyle yer almıştır: “Eğer şeytanlar ademoğlunun kalbini çepeçevre kuşatmazsa melekut alemini (ve bu dünyanın batınını) kolayca görebilir. ”¹

“Hakikat süslü bir yurttur,

Heva ve heves ise kalkmış bir toz.

Görmüyor musun her nerede toz kalkarsa,

İnsanın gözleri olsa dahi bir şey göremez.

2- İnsanların bir çoğu deruni/batını ayıplara sahiptir. Bazen insan normal yollardan veya iman ve feraset yoluyla bu sırlardan haberdar olmaktadır. Herkesin, özellikle de toplumun önderlerinin en önemli görevi topluma zarar söz konusu olmadıkça insanların ayıbını örtmek ve sırlarını ifşa etmemektir. Zira insanların sırrını ifşa etmek bir yandan şahsiyetlerinin saygınlığını ortadan kaldırmakta, öte yandan onları günah işleme hususunda daha da bir küstahlaştırmaktadır. Çünkü insanın ayıplarının gizli kalması sürekli olarak ihtiyatlı davranmasına sebep

¹ Bihar’ul Envar, c. 67, s. 59 (Bab’ul Kalb ve Selahuhi)

olmaktadır. Ama eğer iş rezalete dökülürse artık hiç kimseyi mülâhaza etmez. Bütün bunlardan da öte insanların sırrını ifşa etmek toplumda kötülüklerin yaygınlaşmasına sebep olur ve diğer insanların da günaha düşmesini sağlar.

Bu yüzden İslami hadislerde de bu konuya önemle vurgular yapılmıştır. Nitekim bir hadiste okuduğumuz gibi Müminlerin birbirleri üzerindeki haklarından biri de: *“Sırrını ve ayıbını gizlemesi, öte yandan iyiliklerini ve güzelliklerini ortaya çıkarması”* dır.¹

Başka bir rivayette ise İmam Sadık(a. s) şöyle buyurmuştur: *“Kim bir müminin kendisinden korktuğu ayıbını gizlerse Allah’ta dünya ve ahirette yetmiş ayıbını örter.”*²

Hz. Ali (a. s) yukarıda bu İslami hükme çok önemli bir işaretle bulunmuş ve bu hükme bağlılığını açıkça ortaya koymuştur. Elbette dediğimiz gibi bütün bunlar o gizli sırların toplumsal sorunlar yaratmadığı durumlarda geçerlidir. Aksi taktirde ifşa etmek gerekir.

Elbette bu istisna bahanesiyle insanların sırrını ifşa etmemek gerekir. Dolayısıyla bu istisna için de apaçık bir ölçü ortaya konmalıdır.

¹ Usul- i Kafi, c. 2, s. 249, 3. hadis, (Bab- u enne’l Mu’min sinfan)

² Usul- i Kafi, c. 2, s. 200, 5. hadis

Üçüncü Bölüm

Bugün artık beyan sahibinin konuşmayan/sessiz dilini konuşturuyorum. (Halimi beyan eden bu sır dolu hutbeyi irad ediyorum) Bana muhalefet eden kimselerin reyî/görüşü haktan uzaktır. !

Bana gösterildiğinden beri hak konusunda şüpheye düşmedim. Musa nefsi için değil, cahillerin ve sapık/batıl devletlerin hakimiyetinden/galebesinden korkmuştu. Bugün hak yolla batılın karşı karşıya geldiği yerde bir araya gelmiş bulunuyoruz. Suyu kavuşacağından emin olan kimse (bana itaat eden kimse) hiç susamaz. (sapıklığa düşmez.)”

Şerh ve Tefsir

Bugün perdeleri kenara bırakalım

İmamın buradaki sözlerinden de çok çeşitli cümleler yer almıştır, bu cümlelerden her biri çok önemli nüktelere işaret etmektedir. Öyle anlaşıyor ki bu cümleler arasında daha fazla cümleler olduğu halde merhum Seyyid Razi (r. a) özetlerken çıkarmıştır. Zira merhum Seyyid Razi (r. a) hutbeleri az veya çok özetlemiş, bazı bölümlerini çıkarmıştır.

Velhasıl Hz. Ali’nin (a. s) burada işaret ettiği nüktelerden birincisi şudur: *“Bugün artık beyan sahibinin konuşmayan/sessiz dilini konuşturuyorum. (Halimi beyan eden bu sır dolu hutbeyi irad ediyorum)”*

“acma” kelimesi dilsiz hayvan anlamındadır, ama bazen konuşamayan başka olaylar hakkında da kullanılmaktadır. Bu yüzden Nehc’ul Belağa şarihlerinden çoğunun inancına

göre “acma” kelimesinin buradaki anlamı, Hz. Ali’nin (a. s) asrında veya daha önce ortaya çıkmış, her birinin kendine göre hal lisanı olan ve insanlara nasihat ve öğüt veren ibretli olaylara işarettir.

Hz. Ali (a. s) bu olayların mesajını burada ve diğer bazı yerlerde çok açık bir dille iletmekte ve ibret dolu nüktelerini açıklamaktadır.

Aynı zamanda burada zikredilen başka bir ihtimale göre de maksat suskun, ama Hz. Ali’nin burada sözlerini aktardığı kendi kemal sıfatları veya ilahi emirlerdir.

İkinci cümlede ise Hz. Ali (a. s) kesin bir dille şöyle buyurmaktadır: “*Bana muhalefet eden kimselerin reyi/görüşü haktan uzaktır. !*”

Gerçekte bu sözün başı ve sonu neden ve sonuç veya delil ve iddia edilen şey türündendir. Hz. Ali’nin (a. s) de hakkın kucağında büyüdüğü, İslam Peygamberinin (s. a. v) kucağında terbiye olduğu, vahyin katibi olduğu mucizelerin şahidi bulunduğu ve hepsinden önemlisi Peygamberin ilim şehrine giriş kapısı olduğu, zahiri alemin yanı sıra, şuhud ve batın alemine de eriştiği göz önünde bulundurulduğu takdirde bu söz hiç de yabana atılır bir söz değildir.

“. . . *Kimselerin reyi/görüşü haktan uzaktır!*” görüşü hususunda Nehc’ul Belağa’yı şerh eden kimselerin verdiği başka bir ihtimal daha mevcuttur. Bu ihtimale göre söz konusu cümle bir bedduadır ve dolayısıyla anlamı şudur: “*Bana muhalefet eden kimselerin reyi/görüşü haktan uzak olsun!*” Ama birinci anlam daha uygun gözükmektedir.

Üçüncü cümlede Hz. Ali (a. s) Cemel savaşından sonra da bazı insanların aklına takılan bir soruya cevap

mahiyetindedir. O da şu ki Hz. Ali (a. s) bu savaş hakkında neden endişeliydi?

Hz. Ali (a. s) buna şöyle cevap vermiştir. Benim endişem kendim için değildi. Benim endişem Peygamberin (s. a. v) eşinin meydana çıkması, Osman'ın kanını isteyen yalancı feryatların yükselmesi ve düşman ordusunda sözünden dönen bazı sahabilerin varlığı neticesinde bir grup halkın şek ve şüpheye düşebileceği hakkındadır. Bu endişem tıpkı Musa'nın sihirbazlarla karşılaştığı zaman taşıdığı endişeye benzemektedir. *“Musa nefsi için değil, cahillerin ve sapık/batıl devletlerin hakimiyetinden/galebesinden korkmuştu. ”*

Bu cümle Allah- u Teala'nın Taha suresinde buyurduğu şu ayetine işaret etmektedir: **“Dediler ki: ey Musa! Ya sen at ve ya önce atan biz olalım. Hayır siz atın, dedi. Bir de baktı ki, büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor. Musa, birden içinde bir korku duydu. ”**¹

Hz. Ali (a. s) dördüncü cümlesinde ise insanları ve özellikle de Cemel savaşından geriye kalanları uyararak şöyle demektedir: Bugün biz ve sizler hak ve batıl caddesinde karar kılmış bulunmaktayız. (Veya başka bir tabirle hak ve batıl kavşağında bulunmaktayız. Biz bir yöne gidiyoruz siz ise başka bir yöne! Biz hak üzereyiz, ama ne yazık ki siz batıl bir yol üzeresiniz ve uçurumun

¹ Taha suresi, 65 ve 67. ayetler

kenarındasınız. “Bugün hak yolla batılın karşı karşıya geldiği yerde bir araya gelmiş bulunuyoruz. ”¹

Gözlerinizi açınız, kendi yaptıklarınızı görünüz, zamanınızın imamı aleyhine ayaklanmışsınız! Biatinize saygı göstermediniz ve ilahi sözleşmeleri çiğnediniz! Müslümanlar arasında büyük bir ayrılık yarattınız! Bir çok kimsenin kanının döktünüz! Allah nezdinde büyük bir sorumluluk ve kıyamet için kendinize büyük bir azap yüklendiniz! İyi düşünün kendi durumunuzu yeniden gözden geçirin!

Sonunda Hz. Ali (a. s) son cümlede şöyle buyurmaktadır: “Suya kavuşacağından emin olan kimse (bana itaat eden kimse) hiç susamaz. (sapıklığa düşmez.)”

Şu gerçeğe işaret etmektedir ki güvenilir bir önderi olan kimse asla şek ve şüpheyne düşmez, şeytani vesveselere kapılmaz, ızdırıp ve güvensizlik içinde çırpınmaz. Zira kendisini marifetin berrak su kaynağının yanında hissetmekte, sorunlarında ona sığınmakta, ondan emirler almaktadır. Dolayısıyla eğer sizlerde rehberinizi tanıyacak ve ona itimat edecek, olursanız; büyük bir güven içinde onun yolunda yürür sarsıntı ve şeklerden uzak kalır, nefsinizin ve şeytanın vesveselerinden güvende kalırsınız.

Nükteler

Hak ve Batıl Savaşı

Yukarıdaki cümlelerde hak ve batıl iki caddeye benzetilmiştir. Bir grubu bu yoldan, bir gurubu ise diğer

¹ Dikkat ediniz, “tevakefna”kelimesi “vukuf” kökünden türemiş olup durmak anlamındadır.

yoldan gitmektedir. Eğer bu iki kavramı kısa ve açık bir ifadeyle ayırt etmek istersek, şöyle demek gerekir ki hak o gerçekten ibarettir, batıl ise temelsiz hayaller ve su şeklinde gözüken seraptır. Böylece bütün gerçeklerden daha açık olan Allah- u Teala'nın pak zatı hak diye adlandırılması gereken ilk şeydir. Diğer şeyler ise onunla ilişkide bulunduğu miktar oranında gerçeklik ifade etmektedir. Varlıklar ona yabancı olduğu ölçüde de batıldır. İmkan alemi (olması veya olmaması bir zaruret arz etmeyen bu alem) Allah'la olan irtibatı sebebiyle haktır, yokluk boyutlarıyla iç içe olduğu sebebiyle de batıldır. İnsanı hakka götüren, varlığını geliştiren ve kendisine ebedi hayattan yeni bir aşama ihsan eden tüm yollar haktır. Ama Allah'tan uzaklaştıran ve insanı vehimlere, hayallere ve sanılara kaptıran her şey ise batıldır.

Bu dünyanın sahnesi hak ve batılın savaştığı bir savaştır. Kur'an- ı Kerim bu savaşın boyutlarını ve sonuçlarını betimlemek için Ra'd suresinde çok anlamlı ve ilginç bir örnek vererek şöyle buyurmuştur: **“Allah gökten su indirir, dereler onunla dolar taşar. Sel, üste çıkan köpüğü alır götürür. Süslenmek veya faydalanmak için ateşte erittiklerinizin üzerinde de buna benzer bir köpük vardır. Allah, hak ve batıl için şöyle misal verir: Köpük uçup gider, insanlara fayda veren ise yerde kalır. Allah bunun gibi daha nice misaller verir.”**¹

¹ Ra'd. Suresi, 17. ayet bu ayetin yorumunu Tefsir- i Numune, c. 10 bu ayetin tefsirinde okuyunuz.

Beşinci Hutbe

Resulullah (s. a. v) vefat edince Abbas ve Ebu Sufyan kendisine hilafet için biat etmek üzere geldiğini ifade ettiler. Bu esnada Sakife’de Ebu Bekir için biat alınmıştı. Hz. Ali bunu kabul etmedi ve bu hutbeyi irad buyurdu. Hz. Ali bu hutbede fitne ve karışıklık çıkarmaktan sakındırmakta, kendi ruh haletini ve bilincini ortaya koymaktadır.¹

Hutbeye bir bakış

Bu hutbe Hz. Ali’den hilafeti dışında nakledilen sayılı hutbelerden biridir. Bu hutbenin genelinden ve Seyyid Razi’nin verdiği ön bilgilerden açıkça anlaşıldığı üzere Resulullah (s. a. v) vefat ettikten sonra Ebu Süfyan ve Abbas Hz. Ali’nin huzuruna vardı. (belki Abbas da Ebu Süfyan’ın kışkırtması sebebiyle gelmişti) onlar Hz. Ali’yi (a. s) kıyama teşvik ettiler ve kendisine halife olarak biat etmek istediklerini ifade ettiler. Ama Hz. Ali (a. s) zamanın

¹ Bu hutbe Nehc’ul Belağa’nın yanı sıra diğer bazı kaynaklardan da nakledilmiştir. Örneğin Beyhaki’nin el Mehasin ve’l Mesavi kitabının Nehc’ul Belağa kaynakları bölümünde (c. 2, s. 139’da) nakledilmiştir; hakeza Sibte bin Cevzi’nin Tezkiret’ul Hevas adlı kitabı ile Tabersi’nin İhticac adlı kitabında (c. 1, s. 127) nakledilmiştir. İbn-i Ebil Hadid’in sözlerinden de anlaşıldığı üzere bu hutbeyi başka bir yoldan da elde etmiştir.

şartlarını çok iyi bildiği ve İslam'ın bekası ile münafıkların komplosunu boşa çıkarma hususundaki özel gayreti esasınca sadece bu biatı kabul etmekle kalmadı, açık bir ifadeyle onları bu tür işlere girmişmekten de sakındırdı. Hz. Ali (a. s) cahil veya kasıtlı bazı kimselerin sustuğu sebebiyle kendisini eleştireceğini bildiği için onlara da bir cevap verdi ve sonunda da ölüm, şahadet ve Allah'a kavuşma hususundaki sonsuz aşkını beyan etti. Son olarak da sırlardan sayılan ve daha fazla açıklamasına izin verilmeyen bir takım hususlardaki ilmine işaret etmektedir.

Birinci Bölüm

“Ey insanlar! Fitne dalgalarını kurtuluş gemisiyle aşın, nefret yolundan ayrılıp gurur tacını başınızdan atın. Kanadıyla uçan (yeterli taraftarlarıyla kıyam eden) kurtulur ve teslim olan (yeterli taraftarı olmadığından inzivaya çekilen) halkı rahatlığa kavuşturur. Bu (yeterli taraftar olmadığı halde iddia ettiğiniz kıyam) kokmuş ve rengi değişmiş bir sudur. Yiyenin kursağında düğümlenen bir lokmadır. Vakti gelmeden ham meyveyi devşiren, verimli olmayan toprağa tohum ekene benzer. ”

Şerh ve Tefsir

Fitnecilere Dikkat edin

Meşhur şarih İbn- i Meysem bu hutbenin başlangıcında şöyle demektedir: Hz. Ali (a. s)’ın bu sözlerinin sebebi şudur: Sakife- i Beni Saide’de Ebu Bekir’ biat edilmiştir. Ebu Süfyan sadece Müslümanlar arasında fitne, kargaşalık ve çatışma yaratmak için Peygamberin amcası Abbas’ın yanına gitmiş ve ona şöyle demiştir: “Bu grup hilafeti Haşim oğullarından aldılar ve Teym oğulları kabilesine verdiler. (Ebu Bekir de bu kabileye mensuptu.) dolayısıyla Ben- i Adiyy kabilesinden olan (Ömer’e işaretir) bu kaba şahıs yarın bizlere hakim olacaktır, kıyam et, Hz. Ali’nin (a. s) yanına gidelim, halife olarak ona biat edelim. Sen Peygamberin amcasısın, benim de Kureyş arasında sözüm geçer, eğer onlar bize karşı koyacak olursa kendileri ile savaşıyoruz ve şüphesiz onları yenilgiye uğratırız.

Bu sözün ardından her ikisi de müminlerin Emiri Hz. Ali (a. s) yanına gittiler. Ebu Süfyan şöyle dedi: “Ey Ebul Hasan, hilafet meselesinden gaflet etme. Biz ne zamandan beri, ne olduğu belirsiz Teym kabilesine tabi olduk! (O bu konuşmasıyla Hz. Ali’yi kıyam ve çatışmaya tahrik etmek istiyordu.) Hz. Ali onun bu sözleri dininden ötürü demediğini, aksine fesat çıkarmak peşinde olduğunu çok iyi biliyordu. ¹ Bu yüzden de söz konusu hutbeyi irad etti.

Meşhur tarihçi İbn- i Esir el - Kamil adlı kitabında şöyle yazmaktadır: Hz. Ali (a. s) burada Ebu Süfyan’a şöyle buyurdu: Allah’a yemin olsun ki senin amacın sadece fitne çıkarmaktır. Allah’a yemin olsun ki sen sürekli İslam ev Müslümanlar için kötülük yaratmaya çalıştın. Bizim senin nasihat ve öğütlerine ihtiyacımız yoktur. ² Buradan da hutbenin okunduğu hal ve durumu açıkça anlamak mümkündür. Bu hava hutbenin tüm cümlelerini de etkileyecek ve onun izah edecek konumdadır.

Bu hutbenin ilk bölümünde Hz. Ali (a. s) dört önemli noktaya işaret etmekte ve şöyle buyurmaktadır: “*Ey insanlar! Fitne dalgalarını kurtuluş gemisiyle aşın, nefret yolundan ayrılıp gurur tacını başınızdan atın.*” ³ ”

¹ Şerh- i İB- i Meysem, c. 1, s. 276

² Kamil- i İbn- i Esir, c. 2, s. 326

³ “Arricu” kelimesi “ta’ric” kökünden türemiş olup yönelmek veya yöneltmek anlamındadır. Burada ise kenara çekilmek, uzaklaşmak anlamındadır.

“Munafere” kelimesi ise Mekayis’ul Lügat yazarının dediği üzere hakim yanında yargılanmak anlamındadır. Ve bunun da gereği düşmanlık ve nizadır.

“Ey insanlar” hitabından da anlaşıldığı üzere Hz. Ali’nin (a. s) huzurunda bulunanlar sadece bu iki kişi değildi, insanlardan başka bir grup da orada hazır bulunuyordu. Nitekim bazı rivayetlerde bunu doğrulamaktadır.

Dikkat edilmesi gereken ilginç bir nüktede şudur ki Hz. Ali (a. s) fitneleri yıkıcı ve kırıcı dalgalara benzetmektedir. Buna karşı koymak için de kurtuluş gemilerinden istifade etmeyi öğütlemektedir. Kurtuluş gemilerinden maksat ise dalgaları yarmaya gücü olan ve içindekileri kurtuluş sahillerine ulaştırabilen büyük ve sağlam gemilerdir. Bundan maksadı ise ilahi önderler ve özellikle de Peygamberin (s. a. v) Ehl- i Beyt’idir. ¹ Yani benim ne dediklerime kulak verin; kendi istediklerinize değil. . . Bu gerçeği önemle vurgulayarak bir grup veya kabilenin ihtilaf, övünme ve üstünlük taslama peşinde koşmasını bir an önce insanın uzaklaşması gereken tehlikeli yola benzetmektedir. (Dikkat etmek gerekir ki “münafere” kelimesi iki kişinin birbirine karşı övünmesi sonra yargılamak üzere üçüncü bir şahsın yanına gidilmesi anlamındadır.)

Gerçekte Hz. Ali (a. s) bu değerli sözünde insanlık toplumunun can alıcı dertlerinin asıl noktasına parmak basmaktadır. Zira kanlı savaşlar, ihtilaflar, çekişmeler,

¹ Peygamber- i Ekrem’den (s. a. v) nakledilen meşhur bir rivayette şöyle yer almıştır: “Ehl- i Beytimin misali Nuh’un gemisi misalidir; Ona binen kurtulur ve ondan sakınan ise boğulur. ”

İbn- i Ebil Hadid bu konuda şöyle demiştir: Bu hadis sahihtir, ama Hz. Ali’nin bu sözü buna işaret etmemektedir. Hz. Ali’nin (a. s) maksadı şudur: Uymak üzere benim ne dediğime iyice bakın; kendi istediğinize değil.

çatışmalar, cinayetler ve anarşi belası her zaman insanın üstünlük taslamasından ve övünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu put kırılacak olursa insanlık toplumunu bir çok sorunları kendiliğinden hal olur, dünya büyük bir huzur ve güvene erer.

Makam ve kudret aşığı kimselerin de toplumsal hakları savunma ve değerleri koruma şemsiyesi altına gizlendiği doğrudur; ama bütün bunların bir makama erişme bahanesi ve başkalarına karşı üstünlük taslama vesilesi için olduğunu bilmeyen kimdir?

Daha sonra Hz. Ali (a. s) ikinci nükteye değinerek şöyle buyurmaktadır: *“Kanadıyla uçan (yeterli taraftarlarıyla kıyam eden) kurtulur ve teslim olan (yeterli taraftarı olmadığından inzivaya çekilen) halkı rahatlığa kavuşturur.*”¹

Gerçekte Hz. Ali (a. s) burada şu önemli nükteye işaret etmektedir: insanın hakkını alması için kıyam etmesinin bir takım şartları vardır. Eğer bu şartlar oluşursa benim yerimde durmam doğru olmaz. Ama şartlar mevcut değilse akıl, mantık ve din bu kıyamın hiç bir ilerlemeye neden olmayacağını, hatta bir çok ayrılık, ihtilaf, eziyet, kendisine ve başkalarına haksızlık ve sahip olduğu güçlerini kaybetmeye sebep olduğunu söylemektedir. Bütün bunlar tüm toplumsal olaylarda ve özellikle de siyasi kıyamlarda

¹ Dikkat etmek gerekir ki “erahe” kelimesi bazen sadece edilgen ve bazen de etken fiildir, edilgen fiil olduğunda insanın rahatladığı anlamındadır, etken fiil olduğunda ise başkalarını rahatlığa kavuşturmak anlamını ifade etmektedir.

dikkatlice göz önünde bulundurulması gereken temel ilkelerdir.

Hız. Ali (a. s) üçüncü nükteyi beyan ederken de bir grubun peşinde koştuğu, ulaşmak için her türlü kötülüğü caiz gördüğü iktidar ve hilafet konusuna işaret etmekte, gerçek niteliğini açıkça ortaya koyarak şöyle buyurmaktadır: *“Bu (yeterli taraftar olmadığı halde iddia ettiğiniz kıyam) kokmuş ve rengi değişmiş bir sudur. Yiyenin kursağında düğümlenen bir lokmadır.”*¹

İnsanın hayatının su ve yiyeceklerle devam edebildiği bir gerçektir. Ama bu su ve yiyecek ne olmalıdır? Elbette temiz bir su ve güzel bir lokma olmalıdır. Hız. Ali (a. s) burada hükümet ve iktidarın doğal yapısını kokuşmuş suya ve boğazda kalan lokmaya benzetmiştir. Gerçekten de doğru bir benzetmedir bu. İnsan hakimlerin ve idarecilerin hayatına yaklaştık. a onların büyük sorunlarını şiddetli rahatsızlıklarını ve acı verici sonuçlarını daha yakından görmektedir. Onların ne huzuru vardır ne de güveni? Bu hayatın sadece panoraması bir takım kimseler için çekici güzel ve kışkırtıcı gözükmemektedir.

Elbette ilahi insanlar bu işin sorunlarına göğüs germekte ve Allah için tüm sıkıntılarına katlanmaktadırlar. Kendi huzur ve rahatlıklarını Allah’ın dinine ve kullarına hizmet yolunda feda etmektedirler.

¹ “Acin” kelimesi “ecn” ve “ucun” köklerinden türemiş olup değişim ve başkalaşım anlamındadır. Tadı, rengi veya kokusu değişen pis suya da “acin”denmektedir.

“yeğessu” kelimesi ise “geses” kökünden türemiş olup boğazda kalmak anlamındadır.

Elbette “haza” (bu) edatının Ebu Süfyan’ın önerdiği bir hükümet tarzına işaret ettiği ihtimali de söz konusu edilmiştir.

Velhasıl hükümet işlerinin su gibi milletlerin hayat kaynağı olduğu doğrudur. Ama beşeri toplumlarda sürekli bu işe dünyaya tapan kimseler yöneldiği ve tabiatıyla bu yüzden ilahi şahsiyetlerle çatışıp savaştıkları için bu hayat verici suyu kirletmişler ve beşeri toplumlar için güç kaynağı olan yiyecekleri tatsız bir hale getirmişlerdir. Allah’ın veli kulları işte bu yüzden hep şikayet etmişler ve Allah’ın emri ve rızası olmadığı taktirde buna asla yanaşmayacaklarını açıkça ifade etmişlerdir. Nitekim Hz. Ali (a. s) Şıkkıkiye hutbesinin sonunda hükümet ve idareciliğin bir keçinin sümüğünden daha değersiz olduğunu dile getirmiştir.

Hz. Ali (a. s) beyan ettiği dördüncü hutbesinde bu meselenin bir başka boyutunu ele almıştır ve o da şudur: “ilahi bir devlet kurma gibi büyük bir iş için kıyam etmek isteyenler şartlar elverdiği taktirde kıyam etmelidirler. Veya bunun için gerekli şartları bizzat oluşturmalıdır. Aksi taktirde hesapsız ve kitapsız yapılan kıyamların yenilgi ve mutsuzluktan başka bir neticesi yoktur. Hz. Ali (a. s) bu konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: “*Vakti gelmeden ham meyveyi devşiren, verimli olmayan toprağa tohum ekene benzer.*”¹

Nehc’ul Belağa’nın bazı şarihlerinin de ihtimal verdiği üzere “bigayr- i arzihi” kelimesindeki zamir bizzat

¹ “ina” kelimesi “yen” kökünden türemiş olup buluş ve yetişmek anlamındadır. Bu kavram daha çok meyveler hakkında da kullanılmaktadır. “İf’al” babında da aynı anlamı ifade etmektedir.

ekinciye de ait olabilir. Dolayısıyla da bu taktirde cümlelerin anlamı şöyle olur: Başkasının toprağına tohum eken kimseye benzer ki, faydası da başkalarına dokunur.

Ama Hz. Ali (a. s) bunu ham meyveyi devşirme ile eşit saydığı için bu yorum daha zayıf gözükmeştir.

Bu sözler de gerçekte ilahi bir devlet kurmak için temel bir takım dersler ve ebedi ilkeler ortaya koymaktadır. Şu anlamda ki hak talipleri ve adalet aşıkları asla geçici duygulara kapılmamalı, sınırlı bir inceleme neticesinde şartları hazır olmayan bir işi yapmaya kalkışmamalıdır. Büyük bir sabırla çalışmalı, şartları oluşturmak için didinmeli, gerekli ortamı yaratmalı ve gerekli olan tüm güçleri kuşandıktan sonra da bu işe kalkışmalıdır. Elbette bu iş uzun zamanı gerektirmektedir. Ama bilindiğı gibi ekinci bir insan da ham meyveleri devşirmeye kalkışmaz, her ne kadar bizzat yemeye veya satmaya ihtiyacı olsa da bu işe kalkışmaz. Bilinçli bir çiftçi müsait olmayan topraklarda ekin ekmez. Büyük sabır ve metanetle toprağı sürer, ekini hazırlar, daha sonra tohum ekmeğe kalkışır.

Nükte

Neden Hz. Ali (a. s) Peygamber'den (s. a. v) sonra kıyam etmedi?

Bir çok insan şu soruyu sormaktadır: Hz. Ali (a. s) Resulullah'ın (s. a. v) hilafetine herkesten daha layık olduğı ve peygamber defalarca hilafetini önemle belirttiğı halde neden aynı zamanda İslam ümmetinin hakkı sayılan bu kesin hakkını almak için kıyam etmedi ve güç

gösterisinde bulunmadı? Aksine sustu ve meydanı başkalarına bıraktı.

Bu sorunun cevabı Hz. Ali'nin (a. s) bu hutbedeki kısa ve anlamlı ifadelerinde beyan edilmiştir. Hz. Ali neden kıyam etmediği hususunda şu delilleri sıralamıştır:

Evvela Ebu Süfyan gibi kendisine kıyam etmeyi teklif eden bazı kimseler iyi niyet sahibi insanlar değildi veya amcası Abbas gibi iyi niyet sahibi olmayan kimselerin etkisinde kalan şahıslardı. Bu yüzden Hz. Ali (a. s) bu hutbede onları fitneci ve güç peşinde koşan kimseler olarak nitelendirmiştir.

İkinci olarak Hz. Ali (a. s) bu yolda yalnız olduğunu ve parmakla sayılacak kadar az bir grup dışında taraftar ve dostunun olmadığını görüyordu. Bu yüzden Hz. Ali (a. s) Nehc'ul Belağa'nın diğer bazı hutbelerinde de açıkça şöyle buyurmuştur: Tek dostlarım Ehl- i Beyt'im idi ve ben onları tehlikeye atmak istemedim. ¹ Bütün bunların yanı sıra insanları yönetmek ve hükümet teşkil etmek de Hz. Ali için bir hedef değildi. Zira ona göre iktidar ve hükümet işleri boğaza tıkanan bir lokma ve kokuşmuş bir su gibiydi. İktidarı sadece bir hakkı elde etmek, adaleti uygulamak veya bir batılı ortadan kaldırmak için istiyordu. ² Dolayısıyla bu kıyamın bu sonuçlara ulaşmadığını, hatta Müslümanlar arasında fitneye sebep olduğunu, durumdan istifade etmeye çalışan münafıkların kıyam etme ihtimalinin bulunduğunu ve böylece de İslam'ın temelden

¹ 26. Hutbe'ye müracaat ediniz.

² 33. hutbeye müracaat ediniz.

tehlikeye düşeceğini görünce de susmaktan başka bir çare göremiyordu.

İbn- i Ebil Hadid şöyle demektedir: Rivayet edildiği üzere bir gün Hz. Fatıma (a. s) Hz. Ali’yi (a. s) kıyama teşvik etti. O an müezzinin “Eşhedu enne Muhammeden Resulullah” diye ezan okuma sesi duyuldu. Hz. Ali (a. s) değerli eşi Fatıma’ya (a. s) şöyle dedi: “Bu sesin yeryüzünden kesilmesini istiyor musun?” Hz. Fatıma (a. s) “hayır” deyince de Hz. Ali (a. s) şöyle buyurdu: “o halde gerçek benim dediğimdir. ” (sükut etmeli ve sabretmeliyiz.)¹

Bütün bunlardan da öte her iş özellikle de büyük önem arz eden siyasi ve toplumsal kıyamlar bir takım şartlara ihtiyaç duymaktadır. Her şeyden önce gerekli ortam hazırlanmalıdır. Aksi taktirde yenilgi mutsuzluk ve güçlerin kaybı dışında bir sonuç vermeyecektir. Ham meyveyi ağacından koparmak veya verimsiz topraklara tohum ekmek gibi bir şeydir bu. Bütün bu gerçeklerden haberdar olan H. Ali (a. s) susmayı kıyama tercih etmesinin ilahi bir görev olduğunu çok iyi biliyordu.

¹ Şerh- u İbn- i Ebil Hadid, c. 11, s. 113

İkinci Bölüm

Konuşacak olursam hükümet hırsına kapıldığımı söylüyorlar. Susacak olursam ölümden korktuğumu iddia ediyorlar. Heyhat! Başımdan geçen bunca sayısız zor ve ağır olaydan sonra mı ölümden korkacağım. Allah'a and olsun ki Ebi Talib'in oğlunun(Ali'nin) ölümle ünsiyet ve dostluğu çocuğun anne memesine olan ünsiyet ve dostluğundan daha çoktur. Ama ben şu anda gizli ilimlere daldım. Öyle ki eğer bildiklerimi açığa vuracak olursam derin kuyuya sarkıtılmış ip gibi titrer, ızdırap içinde kıvranırsınız.

Şerh ve Tefsir

Bütün bu bahane peşinde koşanlara ne yapmak gerekir?

Hız. Ali (a. s) bu hutbenin ikinci bölümünde cahillerin ve kendisini çekemeyen insanların öne sürdükleri bahanelere ve eleştirilere işaret ederek şöyle buyurmaktadır: Hilafet işi hususunda hangi tavrı takınırsam takınayım, bu kara kalpli cahiller bir bahane ileri sürmektedirler. Hilafet hususundaki liyakatimi ve başkalarının buna layık olmadığını ifade edecek olursam hırsa kapıldığımı ifade etmektedirler. “*Konuşacak olursam hükümet hırsına kapıldığımı söylüyorlar. Susacak olursam ölümden korktuğumu iddia ediyorlar.*”

Evet bu cahillerin ve inatçıların sürekli baş vurdukları bir metottur. Allah'ın dostları bir işe baş vurunca hemen bir bahane bulup eleştirmekte ve bu konuda çelişkili

konusmaktan, boş sözler söylemekten dahi çekinmemektedirler. Kıyam edecek olurlarsa eleştirirler, otururlarsa yine eleştirirler, çalışırlarsa eleştirirler, konulara karşı itinasız davranırlarsa yine eleştirip başka şeyler söylerler bu yüzden gerçek müminler asla bu birbiriyle çelişen ve boş sözlere kulak asmazlar. Bu gerçek İmam Sadık'tan (a. s) nakledilen şu meşhur hadiste de yer almıştır: *“Bütün insanların hoşnutluğu elde edilemez ve dilleri kontrol altına alınamaz.”*¹ Bu anlamın bir benzeri 172. hutbede de yer almıştır ve orada da Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmuştur: Bazıları bana, “Ey Ebu Talib oğlu sen hükümete oranla haris bir insansın.” dediler. Bende onlara şöyle dedim: “Allah’a and olsun ki sizler benden daha harissiniz. Ben hakkım olan bir şeyi istiyorum, siz buna engel oluyorsunuz. (asla layık olmadığınız bir makamı istiyor ve sadece dünya peşinde koşuyorsunuz.)”

Hz. Ali (a. s) daha sonra kendisine ölümden korktuğu için sustuğunu söyleyenlere de şöyle cevap vermektedir: “Çok ilginç, onca çeşitli olaylara (Bedir, Uhud, Hayber, Ahzab (Hendek) savaşlarında benimle ilgili duyduğunuz veya gördüğünüz onca kahramanlıklara) rağmen kim ölümden korktuğumu iddia edebilir? Allah’a yemin olsun ki Ebu Talib oğlunun ölüme duyduğu ilgi ve yakınlık (Allah yolunda şahadet ve ilahi emirlere itaat) çocuğun anne memesine olan ilgisinden daha çoktur.” *“Heyhat! Başımdan geçen bunca sayısız zor ve ağır olaydan sonra mı ölümden korkacağım. Allah’a and olsun ki Ebi Talib’in*

¹ Bihar’ul Envar, c. 67, s. 2 ve Tefsir- u Nur’is Sakaleyn c. 1, s. 405

oğlunun (Ali'nin) ölümle ünsiyet ve dostluğu çocuğun anne memesine olan ünsiyet ve dostluğundan daha çoktur. Ama ben şu anda gizli ilimlere daldım. Öyle ki eğer bildiklerimi açığa vuracak olursam derin kuyuya sarkıtılmış ip gibi titrer, ızdırap içinde kıvranırsınız. ”¹

Nükteler

1- Hz. Ali'nin kahramanlıklar ile dolu geçmiş

Hz. Ali (a. s) burada kendisini kınayanlara kısa bir işaretle gazvelerdeki ve İslam'ın farklı savaşlarında ve Leylet'ul Mebit'te (Hz. Ali'nin (a. s) Peygamberin (s. a. v) yatağına yattığı ve böylece Peygamberin düşmanların pençesinden kurtulduğu gece.) göstermiş olduğu cesaret, kahramanlık ve fedakarlığını hatırlatmakta ve şöyle demektedir: “Ben hiç bir önemli hadiseden korkmuyorum ben ömrüm boyunca imtihanımı vermiş bir insanım, dolayısıyla sessizliğim asla zayıflığım veya korktuğum anlamında değildir ve İslam'ın maslahatlarını ve İslam ümmetinin hayrını bu sessiz kalışında görüyorum.

¹ “indemectu” kelimesi “indimac” kökünden türemiş olup sarılmak, gizlenmek anlamındadır. Burada Hz. Ali'nin (a. s) temiz kalbindeki gizli sırlara işarettir.

“buht” kelimesi ise “bevh” kökünden türemiş olup aşık etmek ve gizlemeyi terketmektir. Bu yüzden geniş alana “bahe” ve caiz amellere de “mübah” denmektedir.

“erşiye” kelimesi ise “reşa” kökünden türemiş olup uzun ip anlamındadır. Rüşvete de kuyudan su çekmek için kovaya bağlanan ve rüşvet veren kimsenin bu vesileyle hedefine ulaştığı bir ip anlamına geldiği için rüşvet denmiştir. ”teviyy” kelimesi ise “teyy” kökünden türemiş olup sarmak, kat etmek anlamındadır. Kuyunun etrafını da taşlarla döşedikleri için burada kuyu anlamında kullanılmıştır.

Ama bu anlamı beyan ederken Arapların şu meşhur deyimine de işaret etmektedir: “*Heyhat! Başımdan geçen bunca sayısız zor ve ağır olaydan sonra mı?*”

Bu atasözünün hikayesi şöyledir: Adamın birisi evlenmek istedi. şans eseri hanımı kısa boylu, yaşı küçük, kötü ahlaklı, uygunsuz biriydi. Onun elinden büyük sıkıntılar yaşadı. Sonunda da onu boşadı, ikinci aşamada, bu defa uzun boylu bir kadınla evlendi, ama o da birincisi gibi ona azap ve işkence verdi. Sonunda da ondan da boşanmak zorunda kaldı ve şöyle dedi: “*Heyhat! Başımdan geçen bunca sayısız zor ve ağır olaydan sonra mı. . .* Yani ben o kısa boylu ve uzun boylu kadından sonra artık asla biriyle evlenmeyeceğim. İşte bu söz büyük ve küçük işler için bir atasözü haline geldi. Dolayısıyla bu atasözü, “Ben hayatım boyunca her türlü olayları büyük bir cesaretle geride bıraktım ve dolayısıyla artık hakkımda hiç kimse böyle hayallere kapılmamalıdır. ” gerçeğine işaret etmektedir.

2- Neden Ölümden Korkayım?

Burada işaret edilen ayrı bir nüktede Hz. Ali’nin (a. s) şu sözüdür: “Ölüme olan arzum süt emen çocuğun annesinin memesine olan arzusundan daha çoktur. ” Süt ve anne memesinin çocuğun hayat sebebi olduğu ve her türlü su, yiyecek ve hatta ilacını bu yolla temin ettiği doğrudur. Bu sebeple açlığını gidermeden ağzından alınan meme karşısında feryat edip kıyameti koparmaktadır. Adeta bütün dünya elinden alınmış gibidir. Kendisine geri verilince de sanki bütün dünyayı almış gibi sevinmektedir. Ama bu ilgi her ne olursa olsun içgüdüsnden kaynaklanmaktadır. Hz.

Ali ve tarih boyunca bütün ilahi ariflerin ölümüne ve Allah ile görüşmeye olan ilgisi (özellikle de Allah yolunda şahadete duyduğu özlem) akıl ve aşktan kaynaklanan bir ilgi ve özlemdir. Onlar için ölüm ebediyet alemine açılan bir kapı, zindanların kırılması, özgür olmak, kafes kapılarının açılması, yüce alemlere uçuş ve Allah'ın dergahına doğru yükseliş anlamını ifade etmektedir. Hangi akıl zindandan özgürlüğü sevmemektedir?¹ Hangi akıl bu aşağılık dünyadan bu aşağılık, sınırlı, binlerce rahatsızlık ve kirlilikle iç içe olan dünyadan kurtulup nur ve aydınlık dolu dünyaya adım atmayı kötü sayar?

Hız. Ali (a. s) bütün o kahramanlıklar, bilgiler ve temizliklerine rağmen neden ölümden korksun? Bu yüzden yemin ederek bu konuya önemle vurgu yapmakta ve şöyle buyurmaktadır: “Ebu Talib’in oğlunun ölümüne olan aşkı çocuğun annesinin memesine olan ilgisinden daha çoktur. ”

¹ Meşhur şairlerden biri bu konuda çok güzel bir benzetmede bulunarak şöyle demiştir: Marifeti az olan insanlar dallara sıkıca sarılan ham meyveler gibidir. Arifler ise dallarından kolayca koparılan yetişmiş meyveleri andırmaktadır.

“Bu dünya bir ağaç gibidir ey dostlar,
Biz ise dallarında ham meyveler gibiyiz.
Ham meyveler dala sıkıca sarılır,
Hamlıkta sarayı istemediğindendir.
Olgunlaşıp ısırın dudakların tatlısı olunca
Bundan sonra artık dallardan gevşer.
İkbal'den ağız tatlı olunca,
Mülk alemleri insana çok kolay oldu. ”

Bu yüzden başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: “Allah’a yemin olsun ki ölüme doğru gitmekten veya ölümün bana doğru gelmesinden asla korkmuyorum.”¹

Hakeza bu yüzden Ebu Mülcem’in kılıcı başını yardığında bir dünya azamet kokan şu sözleri beyan etmiştir: “Kabe’nin Rabb’ine and olsun ki kurtuldum”²

O halde neden Sustum?

Hiz. Ali (a. s) şöyle diyor: “Benim sessiz kalışım aşikar ettiğim taktirde kuyuya sarkıtılmış bir ip gibi titreyeceğiniz bir takım sırlar sebebiyledir. Hiç şüphesiz kuyular derin oldukça sarkıtılan ip ve kova da o kadar çok sallanmaktadır. Zira ipin bir taraftan az bir titreyişi diğer taraftan geniş çapta titreyişine sebep olmaktadır.

Bu sırların ne olduğu hususunda ise Nehc’ul Belağa şarihleri arasında tartışmalar olmuştur. Bazıları bu sırların Peygamberin (s. a. v), kendisine susması ve çatışmaları terk etmesi ile ilgili ettiği vasiyeti olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise susmasına sebep olan işlerin akıbeti ve İslam toplumunun kâr ve zararları hakkındaki ilmine işaret ettiğini söylemişlerdir.

Bazıları ise Hiz. Ali’nin (a. s) ahiret ile ilgili ilmine işaret olduğunu ifade etmiştir. Yani ahiret ile ilgili öyle şeyler biliyorum ki sizler için açıklayacak olursam tir tir titlersiniz.

Bazıları ise ümmetin yakasından tutan ve onun olmadık yerlere sürükleyen Allah’ın kesin kaza ve kaderine işaret olduğunu söylemiştir.

¹ Nehc’ul Belağa 55. hutbe

² Bihar’ul Envar c. 42, s. 239

Ama bu dört ihtimalden hiç birisi hutbenin içeriği, önceki cümleleri ve bu hutbeyi irad etme sebepleriyle uyum içinde değildir. Dolayısıyla bu cümle doğru olan şu ki Peygamberin (s. a. v) vefatından sonra sahabenin, İslam ve iman iddiasında bulunanların halinde ortaya çıkan değişikliklere işarettir. Daha dün insanların hak ve adaletin bayraktarı saydığı kimseler o gün dalalet ve batılın bayraktarlığını yapıyordu. Daha dün peygamberin ardında ve onun gölgesinde düşmanla savaşıp kılıç sallayanlar o gün münafıkların bayrağı altına toplanmış, bilinçli insanları şaşkınlığa düşürecek şekilde dinlerini dünyaya satmaya başlamışlardı.

Dolayısıyla Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmaktadır: “Ben gelecek olaylarla ve insanların haletinin değişimi ile ilgili öyle bilgilere sahibim ki açıklayacak olursam şiddetle sarsılırsınız. Beni susmaya ve zorluklara tahammül etmeye zorlayan da budur.

Ashabın en önünde yer alan Talha ve Zübeyr gibi insanların Cemel savaşının ateşlerini yakacağını kim tahmin edebilirdi? Peygamberin eşi ve Müminlerin annesi olan Aişe’nin nifak çıkarıcıların bir el oyuncuğu haline geleceğine ve on binden fazla insanın kanının döküleceğine sebep olacağına kim inanabilirdi?

Ve daha benzeri bir çok önemli sorular!.. Bütün bunlara rağmen nasıl olur da insanlara güvenip kıyam edebilirim? Ben bunların gizli sırlarından bile haberdarım.

Altıncı Hutbe

Talha ve Zübeyr Hz. Ali'ye daha önce biatlerini bozarak Basra'ya kaçtılar. Bazı kimseler onların ardından gitmemesini¹ ve onlarla savaşmamasını söyleyince şöyle Hz. Ali aldanmayan ve gafil avlanmayan özelliğine işaret ederek şöyle buyurmuştur:

Hutbeye bir Bakış

Talha ve Zübeyr biatlarını bozar bozmaz Aişe ile Basra'ya geldiler ve orayı kendi kontrolleri altında tutmaya başladılar. Bazıları Hz. Ali'nin (a. s) onlarla savaşmaması, onları kendi haline bırakması ve hilafetinin temellerini sağlamlaştırması gerektiğine inanıyorlardı.

Hz. Ali (a. s) sözünün başlangıcında açık bir şekilde şöyle demektedir: bu büyük bir yanlışlıktır. Ben düşman güçlenip beni gafil avlayıncaya kadar eli boş duracak değilim!

¹ Kimin bu teklifte bulunduğu hususunda müfessirler arasında ihtilaf vardır. Merhum Şeyh Mufit el- Cemel adlı kitabında bu teklifi Usama bin Zeyd'in yaptığını söylemektedir. Şii olmayan bazı şarih ve tarihçilere göre ise bu teklifte bulunan İmam Hasan (a. s)'dır. Ama hiç şüphesiz bu rivayet İmam Hasan (a. s) ile babası ve bütün ailesi arasında varolan ilişkiler ile uyuşmamaktadır. Elbette bu teklifi sadece bir kişinin değil de, refahına düşkün cahil bir grubun yaptığı ihtimali de vardır.

Daha sonra diğ er bir cümlede onlara karş ı vefak ar dostlarıyla birlikte savaşacağı hususundaki kesin kararını beyan etmekte ve açık bir şekilde bu metodu ömrünün sonuna kadar takip edeceğini açıklamaktadır.

Sonunda da bütün bu muhalefetlerin yeni bir şey olmadığı, İşlam peygamberinin (s. a. v) vefatından hemen sonra bu muhalefetlerin başladığı ve henüz de devam ettiğı gerçeğine işaret etmektedir.

* * *

“Vallahi ben yuvasında uyuyan sırtlana benzemem. Onu gözetleyen avcı (yuvadadan çıkarmak için herhangi bir şeyle yavaşça) yere vurarak (onu uyutur ve ardından hemen) yakalar ve hileyle aldatır. Ben ise hayatta olduğ m müddetçe hakka y nelenlerle birlikte, ondan yüz çevirenlerin; itaatkar ve söz dinleyenlerle birlikte, isyan edenler ve haktan şek edenlerin üzerine yürür ve onları bulduğ m yerde vururum. Bu benim ölünceye kadar takip edeceğ m metottur. Vallahi Allah elçisini katına aldığı zamandan insanların bu gününe dek, hakkımdan mahrum olmuş, hakkımı elde etmekten men edilmiş, işlerimde yalnız bırakılmıştım. ”¹

şerh ve Tefsir

¹ Mesadir- u Nehc’ il Belağ a kitabının yazarı bu hutbeyi naklettiğı başka kaynaklara da işaret etmektedir.  rneğ n Tarih- i Taberi, Emeli- i şeyh Tusi, Sihah’ul Lügat ve Ebu Ubeyd el Kasım bin Selam’ın telif ettiğı Garib’ul Hadis. . .

Düşmanlar karşısında gaflet etmemek gerekir.

Hız. Ali (a. s) ahdini bozan Talha ve Zübeyr'in takip edilmemesi gerektiğini öneren kimselere cevap olarak şöyle buyurmuştur:

“Vallahi ben yuvasında uyuyan sırtlana benzemem. Onu gözetleyen avcı (yuvadın çıkarmak için herhangi bir şeyle yavaşça) yere vurarak (onu uyutur ve hemen) yakalar ve hileyle aldatır. ”¹

Bu deyim şuradan kaynaklanmıştır: Meşhur olduğu gibi sırtlan oldukça beyinsiz bir hayvandır. Bu yüzden onu avlamak çok kolaydır. Avcı olan kimse yavaşça ayağının dibiyle, veya bir taş ve tahta parçasıyla yavaşça sırtlanın yuvasının kapısında ses çıkarır. Bunu duyan sırtlan uykuya dalar, avcı onu böylece çok kolay bir şekilde avlar.

Burada bir takım efsaneler de üretilmiştir. Örneğin söylendiğine göre avcı yavaş bir sesle şöyle demektedir: Ey sırtlan evinde rahat et, uyu. . . Avcı bu sözleri birkaç defa tekrarlar bunu duyan sırtlan yuvasının dibine giderek uyumaktadır bu defa da avcı şöyle demektedir: sırtlan evde yok, sırtlan yatmıştır. . . Böylece sırtlan yatmakta, avcı da

¹ “zebu” kelimesi sırtlan anlamındadır ve bazen de her şeyi yediği ve ortadan kaldırdığı için kıtlık yılı için de kullanılmaktadır.

“ledm” kelimesi ise bir çok lügat aliminin dediği üzere ise yere hafif bir sesle taş veya başka bir şey ile vurmaktır. Şüphesiz bu yavaş ses sürekli olduğu taktirde uykunun galebe çalmasına da neden olur.

“yehtileha” kelimesi ise “hatl” kökünden türemiş olup hile ve kurnazlık anlamındadır. “mehatilihi” kelimesi ise kaçırmayacak bir şekilde avına doğru yavaşça gitmek anlamındadır.

“rasid” kelimesi ise “resed” kökünden türemiş olup gözetlemek, gözlemlmek anlamındadır. Bu yüzden müneccimlerin yıldızları gözetlemesine “rasad” ve yerinde de rasathane denilmektedir.

yuvasına girerken iple bağlayıp dışarı çıkarmaktadır. Bu yüzden düşman karşısında rahatça gafil avlayanlar sırtlana benzetilmektedir.

Zamanın tarihi gerçeklerinin de açıkça gösterdiği gibi Talha ve Zübeyr'in takip edilmemesi gerektiğini ifade eden teklif oldukça saf ve cahilce bir teklif idi. Zira onlar önce Basra'yı, ardından da Kufe'yi almanın peşinde idiler. Muaviye'nin de kendilerine biat edip Şam halkından kendisine biat alacağına inanıyorlardı. Böylece de İslam dünyasının büyük bir bölümü bu ahdini bozan makam düşkünlerinin eline geçecek ve Hz. Ali'nin (a. s) elinde sadece Medine kalacaktı.

Onlar Osman'ın kanını isteme bahanesini ileri sürerek her gün halkı galeyana getiriyor ve halk arasında Osman'ı Ali'nin öldürdüğünü yaymaya çalışıyorlardı. Böylece cahil halkı Hz. Ali'nin (a. s) aleyhine kıyama davet ediyorlardı.

Şüphesiz eğer müminlerin Emiri Hz. Ali (a. s) acil bir şekilde işin rotasını eline almamış olsaydı münafıkların komplosu çok geçmeden hayata geçirilecekti. Hz. Ali (a. s) bilindiği gibi hemen harekete geçerek bu ayrılıkçıların komplosunu boşa çıkardı; Basra, Kufe ve tüm Irak'ı kolayca ele geçirdi. Eğer Hz. Ali'nin Şam zalimleri hakkındaki programları bazı cahillerin muhalefetiyle karşı karşıya kalmasaydı hiç şüphesiz orası da Hz. Ali'nin (a. s) eline geçecekti. Ama ne yazık ki Şıksıkıye hutbesinde de belirtildiği üzere düşmanın hile ve aldatıcılığı karşısında cehalet ve inatçılık galebe çaldı ve bu sebeple de Şamlılarla yapılan bir savaşta tam zafer elde edilmek üzere iken savaş durduruldu.

Daha sonra Hz. Ali (a. s) sözünün devamında başka bir nükteyi ele almakta, ilk sözünü böylece tamamlayarak şöyle buyurmaktadır:

Ben ise hayatta olduğum müddetçe hakka yönelenlerle birlikte, ondan yüz çevirenlerin; itaatkar ve söz dinleyenlerle birlikte, isyan edenler ve haktan şek edenlerin üzerine yürür ve onları bulduğum yerde vururum. Bu benim ölünceye kadar takip edeceğim metottur. ”

Şüphesiz bir toplumda halk sürekli hakkı talep etmemektedir. İmansız, imanı zayıf, heva ve hevesinin esiri ve makam düşkünü bir grup sürekli olarak alim ve adil bir önderi kendi gayr- i meşru menfaatlerine engel görmüş, bu yüzden bir takım tahriklere başvurmuş; her türlü hile, kurnazlık, yalan, iftira, söylenti yaymak ve benzeri silahlardan istifade etmiştir. Dolayısıyla ilahi ve bilinçli önderler bu tür insanlara asla fırsat vermemelidirler. Kanserli bir ur gibi onları toplumun bedeninden ayırıp yok etmelidirler. Çok tehlikeli olmadıkları durumlarda da onları sınırlandırmalıdır. Hak taraftarları ve Allah’ın emirlerine itaat edenler sürekli bu grubu ortadan kaldırıcı keskin bir silah konumundadır.

Hz. Ali (a. s) üçüncü ve son nüktelerini beyan ederek şöyle demektedir:

“Vallahi Allah elçisini katına aldığı zamandan insanların bu gününe dek, hakkımdan mahrum olmuş, hakkımı elde etmekten men edilmiş, işlerimde yalnız bırakılmışım. ”

Talha ve Zübyr’in bu yaptıkları yeni bir şey değildir. Peygamberin (s. a. v) vefatıyla başlayan sürekli bir

hareketin sadece bir parçasıdır ve henüz de devam etmektedir.

“Hakkımı elde etmekten men edilmiş, işlerimde yalnız bırakılmıştım. ” cümlesi de düşmanın Hz. Ali (a. s) karşısında sergilediği sürekli mukavemetine, onu geriye itmesine ve başkalarını öne geçirmesine işaret etmektedir. Zira düşman onun adaletine tahammül edememekte veya onun faziletlerini şiddetle kıskanmaktaydı.

“İnsanların bu gününe dek” tabirine (özellikle de gün kelimesinin insanlara izafe edilmesine) teveccühen Hz. Ali’nin şuna işaret ediyor olması da mümkündür: O gün yalnız idim, hakkımı aldılar ve bu günde insanlar büyük bir ısrarla bana biat ettikleri halde yine bir grup muhalefete kalkışmıştır. Zahiri hilafet makamına bile oturacak olursam yine de hakkım ödenmiş olmaz, hakkım bunlardan çok daha yükücedir!

Çok ilginçtir Şeyh Mufid’in İrşad adlı kitabında naklettiği bir hadiste de Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmaktadır: *Bu Talha ve Zübeyr nübüvvet hanedanından ve Resulullah’ın çocuklarından olmadığı halde Allah’ın yıllar sonra da hakkımızı bize geri çevirdiğini görünce bir yıl, hatta bir ay dahi sabredemediler. Kıyam edip hakkımızı elimizden alma ve Müslümanları cemaatini etrafımdan dağıtmak için öncekilerin yolunu tutturdular. ”*¹

Nükte

Bütün yöneticilere verilen mesaj

¹ İrşad- i Şeyh Müfid, c. 1, s. 243, İntişarat- i İlmiyye- i İslamiyye baskısı

Hız. Ali (a. s) bu tarihi konuşmasında İşlam ũlkelerinin bũtũn bilinçli ve imanlı yŕneticilerine bũyũk bir ders vermekte ve dũřmanın tehlikeleri ile savaşmak hususunda bazen gũnlerin hatta saatlerin ve lahzaların bile çok önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Onlar fırsatları kolayca elden çıkarmamalı ve refah dũřkũnũ kimselerin basit tekliflerine kanmamalıdır.

Hız. Ali (a. s) bu hassas fırsatları elden kaıranları sırtlana benzetmiştir. Bu benzetme bir çok açıdan dikkate değerdir: Sırtlan dũřmanın varlığını hissetmekte, ama onun terennũmũyle uykuya dalmaktadır. Bu uyku onun esaretine ve lũmũne neden olmaktadır.

Sırtlan kendi yurdunda ve yuvasında avlanmaktadır.

Sırtlan hiç bir direniş sergilemeksizin dũřmanın avucuna dũřmekte ve oyununa gelmektedir.

abuk geçen fırsatları sadelik, gevselik, řũphe veya ihmal sebebiyle elden kaçıran kimseler tıpkı sırtlanlar gibidir; uykuya dalmakta, kendi yurt ve evinde avlanmakta ve hiç bir direniş göstermemektedirler. Bu söz onların inceleyip araştırmadan, kimseye danışmadan ve olayın tũm boyutlarını göz nũnde bulundurmada hareket geçilmesi anlamında değildir. Aksine insan önemli işlerinde cesur ve zeki danışmanlarıyla olayları inceden inceye gözden geçirmeli ve fırsatlar elden kaçmadan gerekli işlere teřebbũs etmelidir.

Yedinci Hutbe

Hız. Ali bu hutbesinde şeytana uyan kimseleri şiddetle kınamaktadır.

“İşlerinde şeytanı ölçü aldılar, şeytan da onları ortaklar edindi. Şeytan gönüllerinde yuva yaptı, yumurtladı, civciv çıkardı, onları kendi eteğinde terbiye etti, büyüttü. Böylece onların gözleriyle baktı, dilleriyle söyledi. Onları hatalar merkebine bindirdi, onlara kötülükleri süsleyip güzel gösterdi. Sonunda işleri, güç ve saltanatında şeytanla ortak olanın ve onun diliyle batıl söz söyleyenin işine benzedi. ”¹

Şerh ve Tefsir

Şeytanın Takipçileri!

Bu hutbe oldukça özet ve kısa olmakla birlikte şeytanı takip edenleri şeytanın onları nasıl etkilediği ve ardından şeytana uymanın ölümcül etkilerini bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermekte ve şeytanın hangi yollarla insanın bedenine girdiğini ve gafilleri aldattığını izah etmektedir.

¹ Mesadir- u Nehc'il Belağa kitabında da yer aldığı üzere bu hutbeyi Zamahşeri Rebi'ul Ebrar, c. 1, s. 109'da ve İbn- i Esir ise Nihaye'de Garib'il Hadis, c. 2, s. 50'de bir bölümünü kaydetmiştir.

Daha sonra onları istedikleri yolda nasıl kullandığını beyan etmektedir. Aslında bu bütün hak takipçilerine de bir uyarıdır. Onlar da şeytanın kendi bedenlerindeki tedrici bir şekilde gerçekleşen etkilerine dikkat etmeli, bu sızmanın en küçük belirtilerini gördükleri taktirde hemen karşı koymalıdırlar.

Gerçi bu hutbe Talha, Zübeyr, Muaviye, Şam ordusu veya Nehreven Haricileri gibi geçmişte şeytanın tuzağına düşmüş kimseler hakkında irad edilmiştir; ama açıkça bilindiği gibi bu sadece onlara özgü bir husus değildir. Aksine şeytanın yiyeceği olan bütün insanlar için tümel bir gerçeği ifade etmektedir.

Bu hutbede şeytanın taraftarları üzerindeki nüfuzu bir kaç aşamada oldukça dakik bir şekilde beyan edilmiştir. Hz. Ali (a. s) bu gerçeği büyük bir zarafet, fesahat ve özel belagatıyla çok güzel benzetmeler kalıbında en güzel şekilde betimlemiştir. Öyle ki bundan daha iyisini düşünebilmek bile mümkün değildir.

Hız. Ali (a. s) ilk aşamada şu hakikate işaret edip şöyle buyurmaktadır: Şeytanın insan üzerindeki nüfuzu iradesi dahilinde olan, hiç bir zorlama bulunmayan bir nüfuzdur. Şeytana yeşil ışık yakan, varlık ülkelerine girmesine izin veren bizzat kendileridir. *“İşlerinde şeytanı ölçü aldılar. ”*

“Milak” kelimesi “milk” kökünden türemiş olup esas ve temel anlamındadır. Örneğin “kalp bedeninin milakıdır” denince “kıvam ve esasıdır” anlamını ifade etmektedir.

Bu Kur’an- ı Kerim’de de açıkça işaret edilen gerçeğin bizzat kendisidir. **“Doğrusu şeytanın, İman edenler ve yalnız Rablerine güvenenler üzerinde bir nüfuzu**

yoktur. O'nun nüfuzu sadece, O'nu dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar üzerindedir. ”¹

Dolayısıyla söz konusu hutbe ve yukarıda zikredilen Kur'an ayetleri, “Neden Allah bu tehlikeli varlığı insanoğluna musallat etti ve ardından da şeytana uymamasını istedi?” diyerek şeytanın insanoğlu üzerindeki sultasına itiraz eden kimselere bir cevap mahiyetindedir. Bu söz şöyle demektedir: Şeytan asla varlık evinize gizlice duvardan veya damdan girmemektedir. Aksine o sadece kapıyı çalmaktadır. Her kim ona kapıyı açarsa kalp evine girer. Her kim de kapıyı açmazsa şeytan geri döner.

Evet bu şeytan kapıyı çalarken şüphesiz ısrar etmekte ve ayak direktmektedir. Ama bunun karşısında ilahi melekler de insanoğlunu uyarmakta ve kendisine yardım etmektedir.

Hız. Ali (a. s) ikinci aşamada şöyle buyurmaktadır: *“Şeytan da onları ortaklar edindi. ”*²

Hız. Ali (a. s) ardından bu aşamada yukarıdaki üstü kapalı sözünü açıklamakta ve şöyle buyurmaktadır: *“Şeytan gönüllerinde yuva yaptı, yumurtladı. ”*

Hız. Ali (a. s) bu ilginç benzetmesinde şeytan sıfatlı insanların göğsünü iblisin yumurtlama yeri olarak nitelendirmektedir. Hemen ardından şöyle buyurmaktadır:

¹ Nahl Suresi, 99. ve 100. ayetler.

² “Eşrak” hem “şerik” kelimesinin çoğuludur ve hem de tuzak anlamına gelen “şerek” kelimesinin çoğuludur. Yukarıdaki cümlede her iki anlam da muhtemeldir. Nehc’ul Belağa şarihlerinin her biri bir anlamını seçmiş ve bazıları da iki anlamına yer vermişlerdir.

*“civciv çıkardı, onları kendi eteğinde terbiye etti, büyüttü.”*¹

Nehc’ul Belağa’nın bazı şarihlerinin söylediğine göre “debbe” kelimesi hafif hareket anlamına gelen “debib” kökünden türemiştir. “Derece” ise ondan daha güçlü hareket anlamında olup çocuğun anne ve babasının kucağındaki hareketlerine benzemektedir.

“Derece” tabiri belki de şeytani huy ve fikirlerin insanda büyümesinin genellikle aniden gerçekleşmediğine, aksine tedrici bir şekilde geliştiğine işaret etmektedir. Nitekim Kur’an- ı Kerim’de de beş yerde bu gerçek “şeytanın adımları” olarak adlandırılmış ve müminler uyarılmıştır. Bütün bunlar da şeytanın insanoğlunu adım adım küfür, dalalet ve fesada sürüklediğini göstermektedir.²

Hız. alı (a. s) daha sonra bu tehlikeli nüfuzun üçüncü aşamasını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: *“Böylece onların gözleriyle baktı, dilleriyle söyledi.”*

Yani civcive dönüşüp büyüyen, gelişen ve her gün güçlenen şeytanın yumurtası sonunda bir şeytan haline dönüşmekte, onlarla birleşmekte, tüm organlarına etki etmekte ve insanı adeta iki şahsiyetli bir varlık haline getirmektedir. Bir taraftan insan bir taraftan da şeytandır. Zahirleri insanlara benzemekte ama batınları şeytanıdır. Gözleri kulakları, dilleri, elleri ve ayakları şeytanın

¹ Bu cümle netice anlamını ifade eden “fa- i tefri” edatıyla başlamıştır ve de kendisinden sonraki cümlelerin önceki muğlak cümlelerin açıklaması olduğunu göstermektedir.

² Bakara Suresi 168 ve 208. ayetler; En’am suresi 142. ayet ve Nur Suresi 21. ayet.

emrindedir, doğal olarak her şeyi şeytani bir renkle görmekte ve kulakları şeytanın nağmelerini dinlemeye hazır bulunmaktadır.

Dördüncü aşamada Hz. Ali (a. s) bu tedrici sapma seyrinin nihai sonucunu açıklayarak şöyle buyurmaktadır: *“Onları hatalar merkebine bindirdi, onlara kötülükleri süsleyip güzel gösterdi.”*¹

Bu söz Hz. Ali’nin (a. s) bir başka nurani sözünü anımsatmaktadır: *“uyanık olunuz! Günahlar ve hatalar günahkarların üzerine bindiği asi ve dizginlerini koparmış merkepler gibidir.”*²

Hz. Ali (a. s) beşinci ve son aşamada ise şöyle buyurmaktadır: *Sonunda işleri, güç ve saltanatında şeytanla ortak olanın ve onun diliyle batıl söz söyleyenin işine benzedi.”*³

Amellerinin şeytanın onlara nüfuz edip onları istediği yere götürdüğüne tanık olduğuna işaret etmektedir.

¹ Bu tercüme “bihim” kelimesindeki “ba” harfinin te’ diye (etken edat) anlamını ifade ettiği esasına dayalıdır. Ama eğer “ba” harfi yardım dileme (istianet) anlamına alınırsa cümlelerin anlamı şöyle olur: “Şeytan onların yardımıyla bizzat kendisi hatalar merkebine biner. Ama *“onlara kötülükleri süsleyip güzel gösterdi.”* cümlesine ve “ferekibe” cümlesindeki “fa- i tefri” edatına teveccühen birinci anlam daha uygun gözükmemektedir.

² Nehc’ul Belağa 16. hutbe

³ “Fi’le” kelimesi cümlede hazfedilmiş bir fiilin mutlak mefulü olarak mensuptur. Aslında cümle şöyledir: “fe’lu zalike fe’le” (o fiilin benzerini işlediler) Elbette önceki cümlelerin (nezere, nataka, rekibe ve zeyyene) ortak bir anlamının mutlak mefhumu da olabilir. Bu taktirde ise cümlelerin anlamı şudur: Bunların fiili şeytanın kendilerini işlerinde ortak kıldığı kimselerin fiilleridir.

Şeytanın sözleri ve bakışları şeytanın bakışları haline gelmiştir. Dolayısıyla amellerinde şeytanın izleri açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Gerçekte Hz. Ali (a. s) bu aşamada şeytani amellere sahip olan bu insanları tanıtmayı amaçlamaktadır. Gerçi Nehc’ul Belağa’nın meşhur şerhlerinde ve senet kayıtlarında Hz. Ali’nin burada hangi şahısları kastettiği ve hangi grup hakkında söz söylediği hakkında her hangi bir bilgi yer almamıştır. Ama öyle anlaşılıyor ki Hz. Ali’nin bu sözlerinde kastettiği kimseler Talha, Zübeyr, taraftarları, Muaviye’nin ordusu, komutanları, Hariciler ve onlarla aynı düşünceyi paylaşanlardır. Elbette bu oldukça ince ve anlamlı sözler sadece onlara özgü değildir. Şeytanın yolunda yürüyenler ve onun nüfuzu altında bulunanlar da bu hutbenin muhatapları sayılmaktadırlar.

Nükte

Şeytanların komploları

“Şeytan” konusu oldukça uzun ve kapsamlı bir konudur. Şeytanın yaratılış felsefesi, insanları etkileme niteliği, şeytanın ömrünün uzunluğu, şeytan ve Adem (a. s) hikayesi, şeytanın orduları, insanlardan ve cinlerden şeytanlar, insanda şeytanın nüfuzunun belirtileri ve benzeri bir çok konu araştırma konusu edilebilir. Ama elbette bütün bu konular hakkında bilgi vermek burada mümkün değildir. Dolayısıyla burada sadece bütün bu konulara genel anlamda açıklık getirecek ve aynı zamanda da bu hutbe ile uyum arz edecek bilgiler vermekle yetineceğiz.

Kur'an ayetlerinden de açıkça anlaşıldığı üzere şeytan ilk başlarda kötü bir varlık olarak yaratılmamıştı. Aksine her ne kadar melek olmasa da meleklerin arasında yer alan temiz bir varlıktı.

Ama aşırı benlik sevgisi, bencillik ve kibir onun Allah'ın emrinden çıkmasına ve Hz. Adem'e (a. s) secde etmemesine sebep oldu. Sadece günah işlemekle kalmadı Allah'ın ilim ve hikmetini de sorguladı. İlahi emri hikmetten uzak bir emir olarak değerlendirdi ve böylece de delalet ve küfür bataklığına gömüldü.

Ardından şeytan Allah'tan kıyamete kadar kendisini yaşatmasını diledi ve Allah da onun belirli bir vakte kadar hayatta kalmasını kabul etti. Bu da Allah'ın insanları şeytan ve ordusu vesilesiyle imtihan etmesi içindi. Başka bir tabirle insanın nefsindeki şehvet ve arzuların varlığı ile akıl ve iman bunlara karşı koyuşu insanın Allah'a itaat yolunda güçlenmesine sebep olduğu gibi dışarıdan insana yönelen şeytani vesveseler ile insanın bu vesveseler karşısındaki amansız mücadelesi de onun tekamül ve gelişimine katkıda bulunmaktadır. Zira her zaman için düşmanın varlığı insanın harekete geçmesine güç ve kuvvet elde etmesine ve kemale ermesine neden olmaktadır.

Ama bu şeytanın insanlar üzerinde zorlayıcı bir gücü olduğu anlamında değildir. Aksine ona vesvese iznini veren bizzat insanın kendisidir. Nitekim Kur'an- ı Kerim açık bir dille şöyle demektedir: **“Şurası muhakkak ki benim**

kullarım üzerinde senin hiç bir ağırlığın olmayacaktır.
”¹

Başka bir yerde ise Allah- u Teala ise şöyle buyurmaktadır: **“Gerçek şu ki: iman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun bir hakimiyeti yoktur.”**²

Hakeza şeytanın kendi dilinden bu nükteyi açık bir şekilde nakletmekte ve kıyamet gününde şeytanın taraftarlarına şöyle diyeceğini belirtmektedir. **“zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım siz de benim davetime hemen koşunuz o halde beni yermeyin, kendisini yerin.”**³

Şu nüktede oldukça önem arz etmektedir ki Allah- u Teala şeytanın vesveselerini etkisiz hale getirmek için bir takım ordular ve güçler yaratmıştır. İman ehlini koruyan ve onları şeytanın vesveseleri karşısında muhafaza eden akıl, beyin, fitrat, vicdan, ilahi peygamberler ve Allah’ın melekleri bu cümledendir. Her kim onlarla aynı çizgide hareket ederse onlar da kendisini destekler ve şeytanın vesveselerini ondan uzak tutarlar. Her kim de şeytanın yolunda hareket edip ısrar ve inatçılık sergilerse onu korumaktan el çekerler.

Dikkate değer nüktelerden biri de şudur ki şeytan insanın ruhunun derinliklerine girmeye çalışmakta ve oradan amellerini etkilemek için çırpınmaktadır. Yukarıdaki hutbede de belirtildiği gibi adeta insanın göğsünde

¹ İsra, suresi 65. ayet

² Nahl Seresi 99. ayet

³ İbrahim Suresi 22. ayet

yumurtlamakta ve civcivlerini orada büyötmektedir. Daha sonra bizzat insanın kucağında büyöüp geliştirmektedir. Öyle ki bir aşamadan sonra artık insanın bizzat kendisiyle birleşmekte; göz, kulak, dil, el ve ayakları şeytani bir renge bürünmekte ve şeytani etkiler sergilemeye başlamaktadır.

Gurer’ul Hikem kitabında yer alan bir hadiste de Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmuştur: “*Kalplere gizlice nüfuz eden ve kulaklara gizlice üfüren düşmandan sakının.*”

Az bir farklılıkla bu hadisin bir benzeri Nehc’ul Belağ’a’nın 83. hutbesinde de yer almıştır.

121. hutbede ise Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmaktadır: “*Şeytan sizlere yollarını kolay göstermekte ve dininizin bağlarını tek tek çözmek istemektedir.*”

Velhasıl yukarıdaki hutbe ile benzeri konuşmaların hedefi tüm insanlara bir uyarıdır. İnsan Hz. Adem yaratıldığı günden beri kendisine ve çocukların düşmanlığını ilan eden bu büyük düşmana dikkat etmelidir. Allah’ın sonsuz lütfüne tevekköl ederek, akıl, fitrat ve vicdanından yardım alarak, ilahi peygamberlerin irşatlarından ilham alarak ve ilahi meleklerden yardım görerek kendisini şeytanın etkilemem sahasından uzak tutmaya çalışmalıdır.

Burada kısaca zikretmek istediğimiz bir nükte de şudur: Kur’an ayetlerinden bazısında da açıkça yer aldığı üzere şeytanlar iblis ve gizli ordusu ile sınırlı değildir. İnsanlardan bir grup ta şeytan olarak adlandırılmıştır. Zira onların işleri de tıpkı şeytanların işleri gibidir.

Nitekim Allah- u Teala şöyle buyurmaktadır: “**Böylece biz her peygambere insan ve cinleri düşman kıldık.**

Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. ”¹

Evet onların tümünün vesveselerine dikkat etmek zorundayız.

¹ En’am suresi 112. ayet